

SOME PAGES IN THE
ORIGINAL CONTAIN
FLAWS AND OTHER
DEFECTS WHICH
APPEAR ON THE FILM

Digitized in 2006
by
Thrinaina Informatics Ltd, Secunderabad, A.P., India.
(<http://www.thrinaina.com>)

From the original owned by
Sundarayya Vignana Kendram
and its partner Institutions

as part of the
British Library Endangered Archives Programme
supported by the
Lisbet Rausing Charitable Fund

Except for individual research purpose
any reproduction should be made with
written permission from the

Sundarayya Vignana Kendram,
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampally, Hyderabad - 500 044
Andhra Pradesh, India

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright laws of the United States (Title 17, United States Code) and of India (Copyright Act of 1957) govern the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material including foreign works under certain conditions. In addition, the United States extends protection to foreign works by means of various international conventions, bilateral agreements, and proclamations.

Under certain conditions specified in the laws, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specified conditions is that photocopy or reproduction is not to be used for any purpose other than private study, scholarship, or research. If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

These institutions reserve the right to refuse to accept a copy order if, in their judgment, fulfillment of the order would involve violation of the copyright laws of the United States or India.

Narayana Das, Azzada Adibhatla,
1864-1945

సారంగధర నాటకము

విజయనగరము, 1921

Record no. 501

Narayana Das, Azzada Adibhatla,
1864-1945

Sāraṅgadhara nāṭakamu

Vijayanagaramu, 1921

Record no. 501

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM

1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

Bibliographic Record Target

Narayana Das, Azzada Adibhatla, 1864-1945.

సారంగధర నాటకము / శ్రీమదజ్ఞానాద్వైతాద్వైత నారాయణదాస విరచితము.- 1.

కూర్పు.- విజయనగరము : శ్రీవేదవ్యాస ముద్రాక్షరశాల, 1921.

123 p. ; 18 cm.

Record no. 501

Narayana Das, Azzada Adibhatla, 1864-1945.

Sāraṅgadhara nāṭakamu / Śrīmadajjāḍāḍibhaṭṭa Nārāyaṇadāsa
viracitam.- 1. kūrpu.- Vijayanagaramu : Śrīvēdavyāsa
Mudrākṣaraśāla, 1921.

123 p. ; 18 cm.

Record no. 501

35 mm microfilm

Image placement: IA IB IIB

Date filming began:

సారస్వత నికేతనం, వేటపాలెం.

ప్రస్తుతము పేరు : సారంగధర నాటకము

గ్రంథకర్త పేరు : మ. నారాయణ చాస

అనువాదకుడు :

గ్రంథ సంఖ్య : 1147 వర్గ సంఖ్య : 212

126/32

కృ. సు. 212

సా. మ. సా

1147

1147

శ్రీరస్తు:

సా ర ం గ ధ ర నా ట క ము

1147

బ్రహ్మశ్రీమదజ్ఞానాదిభట్ట నారాయణదాస

విరచితము.

మొదటికూర్పు 500 పుటలు.

విజయనగరము.

శ్రీవేదవ్యాసయుద్ధాత్రరకాబంధముదితము.

1921.

బ్ రిజిస్టరు.

పోస్ట్ టికెట్, పో. రు. 1-0-0.

ఈనాటకమునందలి పాత్రీములు.

పురుషులు.

1. రాజరాజనరేంద్రుడు రాజు
2. మంత్రి
3. సారంగధరుడు యువరాజు(కథానాయకుడు).
4. సుబుద్ధి సారంగధరునిచెలికాడు(మంత్రి)కుమారుడు
5. మహాకవిగాయకశిరోమణి.
6. పురోహితుడు
7. గిలిగింత విమాపకుడు
8. గిజగన్న రంగులువేయువాడు
9. జబ్బన్న హంతకనాయకుడు

స్త్రీలు.

1. రత్నాంగి రాజరాజనరేంద్రునిపెద్దభార్య.
(కథానాయకునితల్లి)
2. చిత్రాంగి రాజరాజనరేంద్రునిచిన్నభార్య
(కథానాయిక)
3. వలనంత రత్నాంగిదాసి
4. అంటింత చిత్రాంగిదాసి

శ్రీరస్తు.

పా రం గ ధ ర నాటకము.

నాంది.

మ. తనువుం బెంచగఁ దల్లియై ధనములం ♦ దం జేయగందంకియై
మనముదిద్దిగ నొజ్జలై ముఖములం ♦ బ్రాహ్మింప నిల్లాలునై
కొనెసాగించగఁ బుట్టినై భయములం ♦ గొట్టంగ భూపాలుడై
యనయం బీశ్వరుడీసభాసదులఁ గ ♦ ల్యాణంబు లందిచ్చుతన్.

సూత్ర) — (నాద్యంతమున తెఱవీక్కఱుచి) అమ్మాయీ!

నటి — (ప్రవేశించి) అయ్యా! సెలవేమి?

సూత్ర) — కంటివా?

గీ. పగలు పలుతెఱగుల ♦ వనులందు డస్సిన
మనసు సేదదేర్చు ♦ మనదు నాట్య
కాలయనెడు మంచి ♦ చలివేంద్రీ జేరునీ
జనుల వింతచవులఁ ♦ దనుపవలయు.

గీ. కంటివా! కాలిదాసాది ♦ కవుల నాటి
కములు నెల్లరు విసగ శ ♦ కృములుకావు
కానఁ బసి నాటనండియు ♦ పనుల కెఱు
కతడు తీయనిమాట ప ♦ ల్కవలె నిపుడు.

ఇదియునుం గాక.

ఉ. అద్దముబోలి యీజగమునం ♦ దటికిం గనుచున్న తప్పలం

దిద్దురు మంచివేర్పుఁ గడు ♦ తీయని పాటలనించు పనులన్.

గొద్ది ధనంబులోన నమ * కూరెడు నంచులు జూడవచ్చిరి

పెద్ద లిక్కెనాటకము * వీరికి కడుకనే ను జాలెడున్.

నటి—తమకింతయాలోచనమేల? వేడియొకగుచి క్రొత్త
యొకవింత యనునామెత తామెఱుంగనిదా?

నూత్ర—బౌనా నివ్వటి కవులుచేసిన నాటకంబుల నొక
మంచిదాని నేనెంచునంతలో నీవెద్దియైనంబాడి సభ్యులకు విం
దొనర్చుము. చూడు!

గీ. ఎండ యెక్కుకొలది * కొండయెక్కుడువట్టు

లెండ దిగుకొలది * గొండ దిగిన

పోల్కిఁ గట్టనులభ * ములజాపువైకాళి

దినముఁ గూర్చి పాట * డెలువవలయు.

నటి—చిత్తము.

వసంత—చతురశ్శిఖరి.

వసంతోపముగ వసంతమువచ్చెను - కంఠునిబలమం - గనలన్ హెచ్చెను॥

చెలువుగమాచిడి-చెట్టులుగాచెను - పోలుపుగ నెల్లడ - మెల్లులుపూచెను॥

కుమ్మెదలలరలచోమ్మిగనాడెను - సమ్మడిముఁదలిక-సంఘముసాడెను॥

అనిలఁడువీవన-ల్లందునడాఁగెను - తుణములపగిది నిశ్చలు జనసాగెను॥

నూత్ర—ఓహో! నీగానాధికార మారాజరాజసరేందురీ
విమాటవలె సభను సద్దడగించెను.

(అని యిరువురు నిష్క్రమింతురు).

ఇది ప్రస్తావన.

శ్రీరస్తు.

సారంగధరనాటకము.

ప్రథమాంకము.

[రాజరాజనరేందురీని కొల్వకూటము.]

(పరీవేశము- రాజు, మంత్రి, కవి, విదూషకాది పరివారముతో.)

రాజు—నేడికొల్వకూటముంజూడఁగనదేమో కొత్త
యల్లాసమగుచుండెను. మంత్రీ!

మంత్రి—ప్రభువుల కాశీతులం జూచునపు మల్లాసము
గలుగుట సహజమేదా!

కవి—కాశీతుల కేలికనందర్శన మంభోజములకు సూర్య
ప్రకాశము.

రాజు—మహాకవిగాయకశిరోమణి! నమస్కరింము.

కవి—

గీ. ఆక్రికులపాల దాక్షిణ్య * మనులయొద్ద

కౌర్యమం గోవిందులచెంకి * సాత్వికతయూ

సెవగు కేలిసవారి క * భీష్మ జయము

లిమ్మఁగావుత సంతత * మోక్షయందు.

రాజు — మంత్రీ! ఈయేడు మనరాజ్యమెట్లు ఫలించెను?

కావు లెట్లున్నవారలు?

మం— సకలధర్మస్వరూపులయిన తాము రాజ్య మొసర్ప నెవ్వనికప్పటికి నేయేలోప మైననుండనేరదు. నవధాన్యములును సమృద్ధిగ ఫలించినవి. కొబ్బరి, మావి, పోక మొదలగువృక్షజాతులు, పత్తి, నీలి మొదలగు సస్యములు మెండుగఁబంకనవి. కాలోపయోగముగ వర్షములు గురియుటచే నేరోగంబులందగు లక ప్రజాభివృద్ధియుం బశువృద్ధియునగుచున్నది. కావులందఱు నేలికకటాక్షంబున సుముఖులై న్యవసాయములనభివృద్ధి నేయుచున్నారు.

రాజు— మాతపసిల్లపుమను మారాజ్యము సమృద్ధిగఫలించు లెననియును, మాప్రజలెల్లరును హాయిగనుండ వలెననియు నుండుదా?

మం— చిత్తము. స్వదేశప్రజలయందేలికకటాక్షంబు పోకనిభూతమే? యేలనన? ఏలినవారెన్నడుం బైరాజ్యంబు లంజేరి ధనము వ్యయపర్చలేదు, ఇచటివారింగాదని విదేశీయులకు సామ్యకొల్లఁబెట్టలేదు. సంతతమేలిన వారినమక్షమందుఁగలమాబోటి ముఖ్యనేనకులందుఁ దమకుఁగటాక్షముండుటవలన కాదుగాని, కావులు మొదలయిన యీరాజ్యమునందలి యెల్లయితర ప్రజలనుఁ బేర్వేర్చి తాముదెలిసికొని కావాడుచుండు యత్యుత్పత్తిముగనన్యదేశస్థులుగూడ, శ్రేష్ఠకొనుచున్నారు.

రాజు— సంతోషము. (దేవిదేవచూచి) కవికులమహా!

మన విద్యాచారశాల లెట్లున్నవి?

కవి—

నీ. కవిపెట్టివారు నూ ♦ తన దేశములను న
శూత్రంబులం గోర ♦ కాస్త్రవిదులు,
పనిపెట్టివారు నూ ♦ తన మూలికాగ్రాహ
చదుగుణముల నైద్య ♦ కాస్త్రోద్యులు,
కవిపెట్టివారు నూ ♦ తన యంత్రపాదుగ్ని
జనహితంబుగ శిల్ప ♦ కాస్త్రోద్యులు,
కవిపెట్టివారు నూ ♦ తన భావ్యముల వేద
సమిశ్రితైర్లన్ శబ్ద ♦ కాస్త్రవిదులు,
కాస్త్రముల నన్యదేశ భా ♦ పలుబురగా
ములనుఁ దెలిగించుచుండ్రీ, క ♦ పులును వింత
కావ్యములఁ జరితలఁ గ్రొత్త ♦ కథల, వాట
కముల, నగరితముగఁ గల్ప ♦ నములఁజేసి.

రాజు— ఓహో! జ్ఞాపకమునకు వచ్చినది. చిరంజీవి సారంగధరుఁడు సంగీతమందేగాక కవిత్వమునందుఁగూడ నెక్కుడు ప్రజ్ఞకలవాడని తెలియవచ్చెను.

కవి—

నీ సకల సంగీతమునన్య ♦ సంపదయును,
నైత్య గాథీన్యకమా ♦ దాగ్యములును,
చక్కఁదనము సత్యత్రాణ ♦ జ్యంబునోర్పు,
బరగు గాజేడి? నారంగ ♦ ధరుడు దక్క.

రాజు— తొల్లినంతానముతేక చింతలంబొంది యెంతయో

వంబునలిపి తుడకుఁబరమేశ్వరుకలుణచే నేనిబ్బలకునిఁగాంచుట మీ కెల్లరకుఁ దెల్లమేకదా ?

మం— మహాప్రభా ! అదినిజము. ఇంతేగాక, చిరంజీవి సారంగధరునకును, నాబిడ్డఁడగుసుబ్బుదికిని మిగులన్నేహము గలుగుటచే, యువరాజసుగుణములను నాపుత్రునిముఖంబునఁబ్రతిదినము వీనులవిందుగ వినుచుందును. మరియు, సత్యవచోని ధులని బ్రసిద్ధిగన్న ధర్మరాజుగారుఁగూడ “నశ్వత్థామ హతః” అని కార్యార్థియై యసత్యసూచనజేసి ‘కుంజరః’ అని సద్భక్తానిరిగాని, యీశ్వరవరజనితుఁడగు సారంగధరుఁ జొకప్పుడును గల్లవలికినట్లు వినలేదు.

రాజు— యెవఁడురా ! యక్కడ ?

ద్వారపాలకుడు— (ప్రవేశించి) మహాప్రభా !

రాజు— ఓరీ ! చిరంజీవి సారంగధరుని, సుబ్బుదినివేగముగాఁ దోడుకొనిరమ్ము.

ద్వార— చిత్తము. (అనినిష్క్రమించును.)

రాజు— మహాకవిగాయకశిరోమణీ ! తాముసహజసంగీత కవితాబళారదులగుటవలనఁగదా నచ్చెలికాండగునాబాలురకీ విద్యలందంతగాఁ బ్రావీణ్యముగదిరెను. చిరకాలమునుండినా కొక సందియమున్నది. సంస్కృతాంధ్రములంగూలంకషముగఁ దెలిసినతామెల్లునెప్పెరరో ? మార్దవంబుననేభావయెక్కుడు ?

కవి— దేవా ! ఇదియొక సందియమా ?

గీ. మొలక లేతదనము, * దలిరుల నవకంబు,

మొగ్గ సోగదనము, * పువ్వు తాని,

లేన తీయదనము, * తెనుగునకే కాని.

పరుష సంస్కృతాఖ్య * భాషకేడి ?

రాజు— ఔను ! తెనుగునకు స్త్రీలాలిత్యము, సంస్కృతమునకు పురుష గభీరతయు సహజములు.

(సారంగధరుడు, సుబ్బుదియు ప్రవేశింతురు.)

సారం— ఏలినవారికి నమస్కారము.

రాజు— చిరంజీవ.

సుబు— ఏలినవారికి నమస్కారము.

రాజు— చిరంజీవ.

సారం— గురుశిరోమణీ ! అభివాదనము.

కవి— చిరంజీవ.

సుబు— గురుశిరోమణీ ! నమస్కారము.

కవి— చిరంజీవ.

రాజు— కూర్చుండుడు.

(సారం- సుబు- చిత్తము. అని యట్లుచేయుదురు.)

గిలి—చిత్తము. అట్టు, అప్పచ్చి, గారె, బూరె, లెంకు. నేదగ్గరగూర్చుండవలెను. రాజుగారియొద్ద నందఱికన్న మొదటి మన్నన నాది, నాకుక్కప్పిట్టి ?

కవి—

గీ. ఔను, గిలిగింత ! లక్షల * వండుకొనియు,

దప్పి దీరిని మాకన్న * దొప్పెడంత

కుడిలోఁబుట్టిపాండు ని ♦ కుక్కపిల్ల

కుమ, మఱియునీకు, మొఁటికు ♦ న్ననలతగవె ?

రాజు— బాగుగా సెలవిచ్చితిరి. (సారంగధర, సుబుద్ధులనుచూచి) మీపాటవినిచిరకాలముయినది. మీతెనిమిదేండ్లబుడుతలైయున్నప్పుడువింటిని. ఇప్పుడెంతయభివృద్ధి నొందియుండునో ? కవసూక్తి హాయి నొనర్చును.

గిలి— లెండు. మీరుపాట నాకుక్కపిల్లయాట.

సారం—సుబు—

శంకరాభరణము—ఏకతాళము.

క॥ ఏలినవారి పాలనమున - నెల్లజనుల మనమండెరి నుఖమున॥

అ॥ కాలయోగ్యమయినానలగురుమును-గోమజాతకమలపండువై॥యే॥

౧. చిచ్చగాండ్లు మఱి బీదలులేరు - పచ్చపుకనమగపడిదెన్నోలు

చచ్చిక బయలులు చువులు నిండెను - హెచ్చుకృష్ణము తెల్లయు
బండెను॥ యేలి॥

కవి—

గీ. చిన్నతాజుదారమిపాట ♦ తెన్నముడ

లేసినట్టులు, జావ్వల ♦ నెగచినట్లు.

వన్న, చెంచేలి, జాణాలు ♦ జగ్గినట్లు

చిన్నితూచేనె చయిబయి ♦ జందినట్లు.

గిలి— నాకుక్కపిల్లయాడి యలసినది.

సారం— యెత్తుకొనుము.

గిలి— ధర్మరాజుగారంతటివారే సర్వమునకుఁబోవునపుడు సయితము కుక్కందలనెక్కించు కొనగా నేనెత్తుకున్న తప్పా ?

కవీశ్వరుఁడుగారూ ! పాక్షికము సేసెదరా ? నాకుక్కపిల్లయాట నుఁగూడ వణికించరా ?

కవి—

గీ. కుక్కపిల్లలొ నీయాట ♦ చక్కదనము

నెగడు రబ్బరుచే బంతి ♦ యెగురునట్లు

ఉడుకు నన్నముపై సిబ్బి ♦ వడకునట్లు

కుడితిలోఁబడ్డ యెలుక ద్రు ♦ ల్లిడినయట్లు.

రాజు— అయ్యా ! వీరికికవిత్వమునం దాసుధారయెట్లుండునోచూడవలయును. ఎద్దియైననొక సమస్యనిచ్చి పూతికేసేయుమనుఁడు ?

కవి—

గీ. కవితమెట్టల రావలె ♦ గజపుఁ డన్న

సుబు—

సాగి కమ్మెచ్చనకోవచ్చు ♦ తీగఁబోలి

సారం—

సాలెపురుగు కడుపులోని ♦ నూలుఁ బోలి

గిలి— నేనుంబూతికేసేయుదునా ?

రాజు— కానిమ్ము.

గిలి— కొట్టకదా ?

రాజు— భయములేదు.

పడి సముహుహుహు హుహుహుహు ♦ పసహహహు.

రాజు— కవిత్వమునకుఁ బ్రాణ మునుగదా ?

ద్వార— (ప్ర)వేశించి) మహాప్రభూ ! యేలినవారి సందర్శనమునకుఁ జెంచువాండు) వచ్చియున్నారు.

రాజు— రమ్మను.

ద్వార— చిత్తము మహాప్రభూ. (నిష్క్రమించును).

మంత్రి— యేలినవారిని వేటకై పిల్వనచ్చిరికాబోలు?

రాజు— నూకుఁగూడనట్లేతోచెను. వేటూడిచిరకాలమైనది. నగర కృత్రిమములకన్న వనగిరిసహజములు రమ్మములుగదా?

కవి—

సీ. ఎండమఁ జొరనీక ♦ యెదిగి బట్టలుచుగ

నల్లకొన్నట్టి వె ♦ దుశ్శుపాదలు

కొండలబోలియు ♦ పెండులై తేలిమి

దుఁగుల నీదాడునే ♦ నుఁగ కడుపులు

రాజు— (సారంగధరసుబుద్ధులనుచూచి) తక్కినచరణములను మీరిద్దఱుం బూర్తికేసేయుఁడు ?

సుబు—

మేనులుబ్బఁగనెఱ ♦ మింగి లావగుచెట్ల

కుంజాట్టు కొన్నట్టి ♦ పెండులువలు

సారం—

తోడనె బండరాల్ ♦ దొల్లించుకొనుచు గ

ట్టు దిగువకుం దు) కృప ♦ నెలయేళ్లు

కవి—

గలుగు కాఱడవులోనఁ ♦ గాఢరంబు

బలపురుఁ బులుల లేగలఁ ♦ బగిది నిండ్ల

గట్టివైచుచుగలనైనఁ ♦ గల్లవలకఁ

బోని యెఱుకలఁబొడగన్నఁ ♦ బున్నెమబ్బు.

మంత్రి— మహాప్రభూ ! అరుగో! పిల్లనగ్రోవుల నూచుకొనుచు దలలపైఁ బలురకముల పట్టెక్కలకుచ్చు లల్లాడనెద్దియో పాడుచునాడుచుఁ జెంచువాండ్రిటకు వచ్చుచున్నారు.

(చెంచువాయకుఁడు భార్యయగు సింగిలోఁ బ్రవేశించును).

బేహగ్ = త్రిశ్రగతి.

ప॥ నొరనుజూడఁ గలిగెసింగి - దోసములఁ దొలంగి

అ॥ గరుపారిన మేనుపొంగి - కనులపండువై చెలంగి॥ దో॥

౧. పున్నుచుచందురునిమాడ్కి - బోలునితని మోము

కన్నులందు నెనరుచిందు - కడింది జగత్తుయొన॥ దో॥

రాజు— కనికరమా చిన్నదియలసివట్లు కాన్పించుచున్నది యాటచాలించుఁ డలనటదీర్పుకొనుఁడు.

కవి—

గీ. చీర సింగారము నివృంత ♦ సిగ్గు లోర

చూపు లొయ్యారపునడలు ♦ సోయగఁపు

మాటలున్ గాణివాసపు ♦ గోటులేక

పుట్టుచక్కదనమె చెంచు ♦ బోండ్లకలరె.

చెంచునా— మమ్మేలెఱియ్యనిసామీ ! మాపాలిటివేలుపా ! నీయడుగుల మొక్కెదనాసింగినన్న దీవించి కాపాడుమాయప్పా ! నీబిడ్డలముసుమ్ము.

రాజు—నీవు, నీబిడ్డలు, నీచుట్టములు హాయిగనున్నారా? మాయడవులు బాగుగఁబండినవా? మఱేమివంతలు?

చెంచునా— సామీ! అడవు లీయేఁ డన్నిపంటలుంబండి నవి. నీబిడ్డలందఱు హాయిగనున్నారు. పండ్లివే, తేనెయిడెవు చ్చుకొందు. మావేల్పా! ఈయేటివంతలు బిడ్డడను మనవిచే సికొనెదను. కారుదున్నలు, గొరబోతులు, దుప్పులు, పులులు, పందులు కొవ్విచెలరేగి మాపంటచేలంబడి చెఱచుచున్నవి. వేటాడరండు మాయేలికా!

రాజు— సంతోషము. మీకోర్కెచొప్పునఁదప్పక వేటకు పచ్చెదము.

చెంచునా— బిడ్డడను, మొక్కెదనుసామీ! సెలవిమ్ము.

రాజు— మఱచిది.

సింగి— నీబిడ్డను సెలవిమ్ము. సామీ!

రాజు— చెంచెతా! నీకేమికావలయునో కోరుకొనుము.

సింగి— మాయప్పా! మావేలువా! నాచోడిగాఁడు నీఁడు చల్లగనుండ దీవించు సామీ!

రాజు— మఱచిది.

(చెంచువాండు నిక్కురిమింతురు.)

రాజు— మహాకవిగాయకశిరోమణి! చూచితిరా? కనికరమెంత స్వల్పసంతుష్టియో? యాచెంచెత కోరినభాగ్యమంత యునుఁ దనభరిఁయొక్క. తేనుమేయబ?

మంత్రి— ఇక్కడివారి నెవరినైన నేలినవారు కోరుకొమ్మ నినచో నించుమించుగా నేలికగద్దయనే యడిగెదరు.

కవి—

గీ. ఏమి భృత్యత సంతృప్తి • యెంతవయము
నమ్మకంబంత సాధువి • నయమునెంత
దోసమెఱుంగని యిక్కిరా • కులమఁజూచి
బూటకపునాగరులు సిగ్గు • పొందవచ్చు.

మంత్రి— ఓరిగిలిగింతా! ఏమాయల్లర? ఎందుకట్లుకడు పుబాదుకొనెదవు?

గిలి— ప్రభువుసంతాపివారుసహితమువేళమించియు నాఁకలి మఱచియుండఁగా నిప్పాడుకడుపునకెక్కడి యాఁకలివచ్చినది?

రాజు— బాగుగజ్ఞాపకమునకుఁదెచ్చితివి. ఇప్పుడెంతవేళ?

కవి—

ఉ. వేదవిప్రార్థన నట్లనడి • విమ్మననిల్పడి యెండ నిల్పుగాఁ
తేనెడు కుంపిడ కడుఁ • జిన్నఁగఁదగ్గి యడుంగు తెంతకున
జానెడుఁ జెట్టతొట్టల • దంగి దగంబడి పట్టలెల్లెడన్
గూసెడు రెండుజాములది • గోగడియారము కేకవేసెడున్.

గిలి— నావద్యము విసరా?

రాజు— కానీ.

గిలి— కానియున్న నిదినఱు సెవగలెనకొని మొక్కరిందు నా? చూగుఁడు.

గీ. పొట్ట వెన్నెడినది చచ్చి నామవ్య యరిగ
నోరు తాలింపుపసివట్టి ♦ యూరుచుండె
వేడిగాడ్పులుచెవులందు ♦ వెడలఁజొచ్చె
ఇంకమీరలు లేవరే ♦ నేమి నేతు.

రాజు— మంత్రీ! వేటకైప్రయాణపు ప్రయత్నములఁజేయుము. ఇంకమాధ్మాహ్ని కక్రియల కరుగుదము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

ప్రథమాంకము.

సమాప్తము.

శీర్షం.

సారంగధరనాటకము.

ద్వితీయాంకము.

[ఉద్యాననాంతర్గత సౌధము.]

(ప్రవేశము:— సారంగధరనుబుద్ధులు గిలిగింతతో.)

సారం— నేనమా!

గీ. అడుగులన్ మోములందు, గెం ♦ పలరుచుండె

బెల్లపురివిచ్చి యండియల్ ♦ ఘల్లనంగ

మెడనుఁదెక్కెత్తి యింపుగ ♦ నడచుచుండె

నాడె రాయంచపాపుర ♦ మదిగొచూడు.

సుబు— అయ్యా! చిత్తగించితీరా? యీగొధుమనన్న మగపాపురము మాటిమాటికిఁ దన కవపిట్టతెక్కలందుఁ దన తెక్కలంజొనుపుచు దానినోటికి గింజలేటియందించుచుఁజందు లాదొక్కుచెట్లు వేడుక చేయుచున్నదో?

గిలి— మీదిమగది, మీదియాఁడుది. నాదిమందున కిందునకు నడిమిదానివలె గన్పడుచున్నది. పెట్టంజేరదు. పుజంగవగుడదు.

సారం— నీదేశరి నపుంసకలింగమా గిలిగింతా యధే
చ్చగానన్నిశాపులంజరింపగలవు. స్త్రీలునిన్నుజూచిసిగ్గునొం
డనక్కఱలేదు. మగవాండు నీవైమీసముదువ్వనక్కఱలేదు.

గిలి— గబ్బిలమువంటిది నాబ్రతుకు. పిట్టలలోబిట్టను.
మృగములలో మృగమును.

సారం— ఏమోయి నేస్తమా ! మనకోడె డింకీపావురమె
గిరించి వేడుకచూతుమా ?

సుబు— చిత్తము గాని, కొత్త పెంపుమప్పిట్టపైకి బాటిపో
వునేమో ?

గిలి— దానికిఁ బెట్టయెక్కడనైన నగవడినదో మఱిమీ
యొద్దకు రాదు కాబోలు సుండీ ?

సారం— సారంగధరుని పుంజనకట్టి కక్కుతిఁ గలుగనే
రదు. నేస్తమా ! డీనినెగురవైచెద చూడుము.

గీ. గాలికడుగుగఁ జనగఁ ♦ క్కలు విడుచు

గాలితోడనె పోవగఁ ♦ గడలకుండు

ఏటికెగుర దిగువలందు ♦ నీడునల్లు

పారుచున్నది నామధు ♦ పావురంబు.

సుబు— అదిగో ? నాపావురమిప్పటికి తమపావురముదొం
డేరినది. రెండుచునొకదానివెంటనొకటి చక్రాకారంబుగఁదిరు
గుచున్నది.

గిలి— నాపావురము నావలె నాఁకలికూటిదికాబోలునెం
తయెగురవై చిననెగురక గిండల నేటికొనితినుచున్నది.

సుబు— అదీ ! నాపావురము మొగ్గులువైచుచిటకు డిగివ
చ్చుచున్నది.

సారం— ఓయీ ! అదేమోకాని నాపావురమునకింకను డి
గుటకు మనసుపుట్టక మిన్నందుచు నరుంధతివలె నగవడియగ
వడకున్నది. ఎప్పటికివచ్చునోకదా ? నీకగవడుచున్నదా ?

సుబు— యీ పాపపుభూమిం జేరనొల్లక స్వర్గంబున కరు
గుచున్నట్లు తోచెడును.

గిలి— నాపావురముసరి. దీనికి స్వర్గనరకములు రెండును
నక్కఱలేదు. హాయిగ మెక్కుచున్నది.

సుబు— సోమరిపోతున కింతకన్న పనియేమి ?

సారం— నేస్తమా ! ఇదిగో ! నీపిట్ట క్రిందికిఁజేరివచ్చినది.
ఆహా ! నాపావురమెప్పటికి వచ్చునో ? నాకేమీయుం దోచకు
న్నది ? ఎంతచూచిన నగవడదు ? గాలి దాని నెటువైపునకుఁ
ద్రోసెనో ? గాక యేదైన నొక పాడుగద్ద దానినివెంటించెనో ?
అయ్యో ! నామధులపారువమా !

సుబు— అయ్యో ! చింతించెదరేల ? నిముసమునకో మఱ
మునకో దిగివచ్చును.

గిలి— అగవడకపోవలె ? రాకపోవలె ? దేవుడా ! అదిరాని
యెడల నీకొక ముట్టిముంతమీఁదుక ట్టెనను ?

సుబు— అదిరాకున్న నీకేమి లాభమురా ?

గిలి— ఏమిలాభమా ? దానిబంగరుగూటికినిర్భయముగనా

పాపురముధికారము సొందవచ్చుగదా ? మీఁది యుద్యోగిపని క్రిందివాఁడు కోరఁడా?

సారం— ఓరీ గిలిగింతా ! నీకు నవ్వుగనున్నదికాని నాపాపురముపయినాకెంతయాసగనున్నదోనీకుఁదెలియునా? దానిపై నేర్చబాణముంగూడఁబెట్టెదను. (సుబుద్ధివైపుచూచి) నేస్తమా! యేమి ? దానిజాడయైనంబాడకట్టదా?

గీ. తలను నేర్పనడుముఁ ♦ దసరఁదిప్పుచునాడు
చేతిలోన వెల్ల ♦ చిలురుమూలు
పగిదినుండు వెపుడు ♦ పాపురమా నన్ను
నెడయ నీకుఁతెక్క ♦ లెట్టులాడె.

గీ. చలిదియైనఁ గుడువఁ ♦ కూలుత నీకాహార
మిడక నిదురైన ♦ నీవు కనులఁ
గట్టుచుండు విట్టి ♦ జబ్బదారునిఁ బాసి
పాటిపోవఁ దగునె ♦ పాపురంబ.

ఏమిసేయుదును ? దారిలోసొమ్ముకొల్లవ్రాయినవానితేటం గున రిత్తచేతుల నింటికెట్లగుదును ?

గిలి— మూచిన్నప్రభువువారికెల్లపుడు నొకచేతపుర్రకము వేరొకచేత బారువము నుండుచువచ్చెను. ఇప్పుడు పాపురము కట్టొల్లనిస్త్రీపలె పాటిపోయెను. ఇకమీఁదనీవిచారముచేబ్రభువువాడు పుస్తకముగఁగూడఁబట్టక వారు సెలవిచ్చినట్లురిత్తచేతులతోఁజూల్కబడి యాటవిమపిచ్చినబడిపిల్లనివలెహాయిగఁదిరుగుచుండురు.

సారం— ఓరీ! శనివలె నీవెక్కడపోతాతివి ? నోడుకూసికొనుము. (సుబుద్ధినిచూచి) నేస్తమా ! నలుదట్లుపరికించుచున్నవా ? యెందైననగపడలేదా ?

సుబు— అయ్యా ! చిత్తగించుఁడు. (చేలితోఁజూపుచు) మీపాపుర మావై పునకుఁ జుక్కవలె దిగుచున్నది.

సారం— (చూచి చప్పట్లుచలుచుచు) హాదీ ! బౌసాను ? నేస్తమా ! నాపాపురము నాకగపరచినందులకుఁ గోరుకొనుమెద్ది యైననిచ్చెదను ?

సుబు— ఏలినవారి కటాక్షముండినఁజాలును. నాకేకోరికయునులేదు.

గిలి— ఏమకొండల తిరుఫతివెంకన్నకొక జూడిరాగిచెంబు మీఁదుకట్టినాను. ముడుపుచెల్లించవలయుఁజాండీ.

సారం— నేస్తమా ! అదియెక్కడ దిగుచున్నదో కనిపెట్టవలెనుసుమా ?

సుబు— (ఆకసమునంకచూచి) అన్నా ! మీపినతల్లిచిత్రాంగిదేవిగారి మేడవైకొలుగుచున్నది.

గిలి— చేతగలరూక నూతఁబడినట్లే ?

సారం— నేస్తమా ! యాపాపురమును దీసికొనినచ్చుటకే నపుంసకలింగమునఁ బంపింతమా ?

సుబు— చిత్తము.

సారం— ఓరీ !

గిలి— తాముచదుకొన్న వారుకదా ? ఓరీ! యేలింగము ?

సుబు— ఓరీ కాకోనీ యననలెనాయేమి ?

గిలి— ఇద్దరికిద్దరే ? ఇదేనా మీరుచదివిన వ్యాకరణము ?
ఓరీ యోసులకుమధ్యగానన్నచిలిచినందప్పనేలకనేపలుకకు.

సారం— ఇతనవ్యలుచాలించినూ పినతల్లి—

గిలి— మాపినతల్లి.

సారం— (కోపముతో) నాకలుక వచ్చుచున్నదిసుమా ?
భద్రము. అత్తెడ్డమనఁ దెత్తెడ్డమని కన్నుగానక వదరఁబోకు.
నీవు త్వణమేగి నానపుష్కరములు మనవిచేసి తమకొడుకుసా
రంగధరుని పావురము తమమేడచెంత వ్రాలినది. దానింబట్టి
చి దయచేసి పంపించనలెననినామనవిచెప్పి పావురమును ద్వార
గాఁదీసికొనిరమ్ము. పొమ్ము. మేమీ ప్రాంతముననే నీకొలుకెదు
రుచూచు చుండుము.

(అని మువ్వరు నిష్క్రమింతురు.)

[స్థలము= చిత్రాంగిమేడగో నొకప్రదేశము.]

(అంటింత పాడుచుండును)

చిత్రా— (ప్ర)వేశించి) వేననక్కలలేదు కూర్చుండుము.
ఏదేదీ ? అంటింత ! ఎంతచక్కనిపాట పాడుచున్నావు ? మఱి
యొకసారిపాడుము?

అంటి— నాపాటబాగుగలేదని కాఁబోలు నమ్మగాదు ఈ
స్వముచేయుచున్నారు ? నేనుకొన్నది కాదుకదా ?

చిత్రా— నలపు, పాటయును వానియంతట నవియేకలు
గనలెనుగాని యెరులుమప్పిన నేపాటినచ్చునా ? బలిమిపెట్టి నే
ర్పినపాట, బలిమిపెట్టి చేసిన పెండ్లిసలఁ దిన్నపడనేరదు. కాని
యేదీ ? నీవిప్పుడు పాడుచున్న పాట ? వినుటకంతో ముచ్చట
గానున్నది.

అంటి— చిత్రము.

సారం— అటచావు.

స. ఈడు కదిరిన వన్నె - కాండు కొరుకకున్నఁ

జేడెవ్వన మేటికే - ముమ్మాటికే॥

అ. వాడి కయసుదీరఁ - గూడలేని మది ।

వాండు మగండ్లెన - నాండుదెల్లు నయికు॥ ఈడు॥

ఇంతవఱకే నాకువచ్చు నీముక్క నేనెక్కడనో విరిగిని.
ఒకగడియక్రిందట నేనిక్కడకువచ్చుచుండఁగాఁగోటముంగలఁ
బారువములు నెగరించుచున్న యొక నవమన్మథునింజూచినా
నుగనుక నిపుడునాకిది జ్ఞాపకమునకు వచ్చినది.

చిత్రా— ఎవరా నవమన్మథుఁడు ?

అంటి— మఱియెవరు ? మీసవలిబిడ్డఁడు.

చిత్రా— ఏదేదీ ? ఇండాక నీచేతికొక యుత్తరమిచ్చి దా
చుమన్నానుగదా ? ఏమిచేసితివి ?

అంటి— ఇదిగో ! నాచీరకొంగున ముడివైచితిని.

చిత్రా— అంటింత ! నీవు నాకుఁబ్రాణమువంటిదానవు
మచూ. నామనసునీతో చెప్పెదను. అందరానిపండ్ల కాశ
యెంతుకు— పోనీ ! యెందుకు ?

అంటి— ఏలినవారిమాటనా! చాణములో దాచుకొందును తమకీ సందియమేల? సెలవిండమ్మా?

చిత్రా— అడుపుట్టుకకన్న బాపముకదా? అస్వతంత్రపు బ్రతుకు? మనసులోని మాట పై కనవాటము కాదుగదా? అతడు— పోనిమ్మెందుకీ యరణ్యోరోదనము?

అంటి— మనలోమనముచెప్పకొనుట కింతజంకా? పెద్ద ప్రభువుగారు వేటకు వెళ్లునప్పుడు మీతోఁ జెప్పలేదా? వా రుమీమనసుంబట్టి సంచరించలేదా? తమకెందు కీవిచారము?

చిత్రా— వారు వేటకు వెడలినారాయేమి?

అంటి— చిత్తము.

చిత్రా— (స్వగతము) ఎంతమంచి సమయము. (ప్రకాశముగా) అంటింతా! నేనాడజన్మ మెందుకెత్తితిని? నాకన్న నొకకూలిదైనమేలు. నాబ్రతు కీపంజరములోని చిలుకవంటి దికదా?

అంటి— ఎందుకట్లు కుండెదరు? పెద్దప్రభువువా రేమైన నన్నారాయేమి?

చిత్రా— నీవింకను బెరటిదారిసేయున్నావు? పెద్దమాట కేమి? చిన్నమాట చెప్పవుకదా? అంటింతా! నీమగఁడు పడుచువాడా? నడికాలపువాడా?

అంటి— అమ్మా! నాపౌఖ్యమేమని మనవిచేయుదును? మొట్టమొదటనొకచక్కనిపడుచుమగనికిమావారలుమాటలాడి

తుదకు నలువదేండ్లవానికి డబ్బుకక్కులిచ్చే నన్ను మృగ్గు విల్లవలెఁగట్టఁబెట్టిరి.

చిత్రా— ఇద్దఱమొక్కనోమే నోచినాము. పావురముల సెలరెగించుచున్నారని చెప్పినావు?

అంటి— (తనలో) ఈపెమనసంత సేపటికి బయలుపడినది. నాచేతికీమే యిచ్చినయత్తర మాతనినిరమ్మనుమనికాబోలు? ఈసంగతి నాతోఁజెప్పుటకు జంకినది. నేనిందుకుఁ దగినట్లేన డించినయెడల గొప్పలాభముండును. (ప్రకాశముగా) అమ్మా! మీసవతికొడుకు.

చిత్రా— (తనలో) పెండ్లికొడుకు(ప్రకాశము) ఏమన్నావు?

అంటి— మన సారంగధరప్రభువువారు.

చిత్రా— అంటింతా! నాయెడలు పరవశమగుచున్నది, ఇకదాచలేను. నీమనసులో నుంచవలెనుజుమా ఏకాంతము.

అంటి— (తనలో) పాపపుబుద్ధిగలవారు గోడనుజూచిన యితము బెడరెదరు? (ప్రకాశముగా) సెలవిండమ్మా, నా యొద్దమీకు దాఁపఱికమా? మనభోమన కేకాంతమెందుకు?

చిత్రా— ఆచిన్నవాని చిత్రముం జూచినపుడే నాయెడలు ఝల్లుమనుచున్నది. ఆతనిని స్వయముగఁ జూచినయెడనే మగునో? మొదట నేనతనికే మాట్లాడఁబడితినిజుమా? దేవుఁ డాడదైనచో నిట్టివిరుద్ధ ఘటన చేయునా? మతి యొకచోట మన్నన మతొకచోటనధ్యు నానని. ఎందుకీ వెజ్జియాసలు?

నావంటిదానికి జక్కదన మెందుకు? జవ్వనమెందుకు? బూడిదలోబోసినపన్నీరు. మాటవాసి కంటినిజూమా? అంటితా మతెందుకుఁగాదు.

దావారిక — (ప్రవేశించి) పలినవారి సందర్శనమునకు సారంగధరప్రభువువారి యొద్దనుండి గిలిగింత వచ్చియున్నాఁడు.

చిత్రా — ఏమేమి? సారంగధరుఁడు-సారంగధరుఁడు-సారంగధరుఁడు.

అంటి — తమనముఖమునకు సారంగధరప్రభువువారు గిలిగింతను బంపినారట?

చిత్రా — రమ్మను.

దావా — చిత్తము. (నిష్క్రమించును).

చిత్రా — (తనలో) ఊనేరాఁగూడదా? కన్నులారజూచుకొననా? (ప్రకాశము) అంటితా! సారంగధరుఁడే యిందువచ్చునట్లుసాయమాలోచించఁగలవా? ఆయనఁగూడవేటకుఁజనిరి. ఎంతమంచినమయము? నాకంతయదృష్టముపట్టినా? పోనీ, నీచేతికిచ్చిన యుత్తరముఁజూపించి వానినిం దోడ్చుకొని రాఁగలవా?

అంటి — అమ్మా! యుత్తరమెందుకు? లిఖిత మెన్నటికిని గూడదట. మీరుతోనర పడవద్దు. నేనుముందుగా గిలిగింతతోమాట్లాడి చిన్నప్రభువువారిందువచ్చునటులఁ జేసెదను. నానేర్పు తామెరుగరా? (నిష్క్రమించును.)

చిత్రా — (తనలో) అంటిత నెరజాణయే. వదైన నొక వన్నుగడ పన్ని నాప్రాణధనము నిక్కడికిఁ దెచ్చును. ఎంతచక్కనివాఁడు! చందురునికైన మచ్చకలదు. దేవుఁ డీలాగు వ్రాసెనుగాని నేఁగోరుకొన్న మగఁడు వాఁడేకదా? ఇంతకును దేవుఁడురక్షించి యాయనగూడ నూరలేకుంట గొప్పలాభమే? పట్టకైననుం దెలియనీఁ గూడదు. వాఁడు వచ్చిన తోడనే కొడుకు మిషపైఁ గొగిలించు కొనెదను. నిప్పు దాపున వెన్న యెట్లు కరుగ కుండును? వాఁడును గొత్త జవ్వనము కల వాఁడు, నావంటిసాగనరి కౌఁగిటఁబడ్డప్పు డెట్లాఁగఁగలడు? వలపునకు వావియేమి? బలిమినైన మరులుకొల్ప లేకపోదునా? ఓర్పుకొనుము హృదయమా! నాజీవిత కాలములోనేఁడేసికుంబండుగ. పాపమో గీపమో కోర్కెదీర్చుకొననిబ్రతుకు మతే మిబ్రతుకు? మనసున్నవాఁడే మగఁడు. వాఁడు వచ్చునంతలో సాగునగ నలంకరించుకొనెదను? వానితోనాకుఁ బెండ్లి మాటలు జరిగినపుడే వానికిఁగూడ నాపైని మనసున్నట్లుతెల్లమయ్యెను. హాసారంగధరా! అలమేలుమంగ దేవతా! నాకోర్కె దీర్చినయెడల నీగోపురమునకు బంగరురేకు తాపించెదను. (అనినిష్క్రమించును.)

స్థలము — చిత్రాంగిమేడ గుచ్చుము.

గిలిగింత ప్రవేశించును.

గిలి — (తనలో) దేవిచిత్రాంగికడుచెడ్డది. పెద్దప్రభువుచే

నేనిక్కడికిఁ బంపఁబడినపుడెల్ల గంపెను హాస్యములు నన్నొడుచుండును. చెలికత్తెల నాచైనుసికొల్పి నాతోడవు లూడ్పించి నవ్వుచుండును. ఆమె కేమగవాఁడును జాలదు. మనసునకు రానిమనుష్యులైన నాతోక విధిలేదు. ఇంకనా బతుకోమేకమెడ నున్న చన్నులవంటిది. అందఱును హాస్యపుకత్తులు నాచైనురుచుండురు. కాని నన్నెక్క నక్కెములూకట, దూలగుడినంటుట, కందురీగపుట్టరేచుట, కత్తి నాకుట, సరేగాని యెంతవానినైన నొలుపులొంగఁదీయునుగదా? ఒరులచిత్తము కనిపెట్టవలె, బడరానిపాట్లుపడవలె, కానిగడ్లు కట్టవలె? ఈజానెను పొట్టకై కదాయితకక్కుతి. అదిగో! యంటితవచ్చుచున్నది. ఇదిరాలుగాయ, గయ్యాళిగంప, పగలనంకాయ. చిత్రాంగి దేవికిఁ దోకవంటిది.

అంటి— (ప్రవేశించి) ఓరీ! ఓసీ! గిలిగింతగారూ! చాలాదినములకునీరాక. నీవునామగఁడవైనచోనిన్న నాపైటలో నిముచ్చుకొని దాచుకొనక పోదునా? యీమామిడిపండ్లుకావలెనా?

గిలి— కోతపండ్లుగావు, తట్టపండ్లుచుండుగావు, సీయీరాలు గాయలు నాకెందుకు?

అంటి— నిజమైన మగవాఁడ నైనచో మతెంతగోటుచేయుదువో?

గిలి— చేయుచునో, మానుకునో రాలుగాయలం బండిం

చక పోవుదునా, రసము వింశించకపోవుదునా, నీబలు పెండించకపోవుదునా?

అంటి— ఆపాటిముఖమునకే యద్దసేరుపనపు. గిలిగింతా! హాస్యమునకేమిగాని మతేమివింతలు?

గిలి— మతేమివింతలు, తెల్లబియ్యము పాటిమానిక. ఏమిరా కాటూ యన నెప్పటి యాట అనునట్లు ప్రభువు లేదో మిషపైని నన్నిక్కడికంపుట, మీరందఱును నాచిని వట్టించుచుంట మీగిలినవేమో గల్పిలములనలె నంటించి చెప్పునకు ప్రేలాడుచున్నవి.

అంటి— గిలిగచ్చలాగు వాఁగక చెప్పు మెందుకు నిన్ను సారంగధరప్రభువువారు పంపించినారు?

గిలి— ననుమ నీరాయబారమెందుకు? పిలువని పేరంటము, చెప్పనివిందు. చిత్రాంగి దేవిగారితో నే నే చెప్పుదును. నన్నరమ్మన్నరుకారా?

అంటి— నేడప్తమంట. దేవిగారికి జ్ఞాపకమునకువచ్చినది. ఈదినమున నాపెకు బేడిముఖముచూడనని వ్రతమంట. ఈవ్రతమానము నన్నుదెలిసికొమ్మని పంపినది.

గిలి— పేడిముఖముచూడనని నామెవ్రిమా? అట్లైన నాడముఖముచూడనని నావ్రతము. పోనీ! ఆమెచేనల్లరయే తప్పెను. దేవిగారితో చిన్నప్రభువువారు మనవిచేయుమనిసెలవిచ్చినారు. వారిపావురము దేవిగారిమేడపైనివ్రాలినది. అదిపట్టించి నాచేతికిప్పించ మన్నాకు. కోటదాఁచున సారంగధర

ప్రభువువారు నాకొఱకేదురు చూచుచుందుమని వాక్రుచ్చినారు. అదిగో! నాకుక్కపిల్లగూడ నాకొఱకు వెదకుచున్నది కనుక నేనందేగవలెను? నీవుత్వరగాపావురమునుదీసికొని యంతలోరావలెనునుమా? ఆలుమగల కంటింతా!

అంటి— మంచిది, పైటలోఁ జక్కిలిసింతా!

(గిరిగింత నిష్క్రమించును.)

అంటి— (తనలో) సారంగధర ప్రభువుపై జిత్రాంగిదేవికిమోహము ముమ్మరముగా నున్నది. ఎద్దియైన నొక యెత్తుపన్ని యాతని నాపెకన్నులయెదుట నీదినమునఁ బెట్టనియెడల పటితో నాపెబ్రతుకును నాబ్రతుకును తరి. ఇప్పుడు నాబ్రతుకు మంత్రీసాని గండముసామెతగా నున్నది. ఈపారునముగూడ నాపూన్ని నెరవేర్చుటకే తప్పకయిందు వచ్చినది. ఇది యునొకమేలే. కానీచూచెదను. (ప్రకాశము) ఓయీ! గిరిగింత ముంతా.

గిరి— (ప్రవేశించి) వచ్చితినింటింత బొంతా.

అంటి— (ఉత్తరమీఁబోవుచు) ఇదిగో! పోనీయెందుక? దేవీగారిదివట కేయాపావురముంబట్టి తమయొద్దనుంచుకొన్నారచిన్నప్రభువుగారితోఁదల్లియొద్దకుఁ గొడుకువచ్చుట కేమియభ్యంతరమనిదెలుప సెలవిచ్చినారు గనుక నీవేగి చిన్నప్రభువువారిం బోషుకొనిరా.

గిరి— చిత్తము. నీనోటిమీదనే నడుచుకొందును.

(నిష్క్రమించును.)

అంటి— నేను మేడపైనుండి సారంగధరునిరాక చూచిదేవికిదెలిసిన మఱింతబాగుండును. (నిష్క్రమించును.)

చిత్రాంగి పడకగది.

(చిత్రాంగి పాదపయః గూర్చుండి యద్దముచూచుకొనుచుండును.)

దావా— (ప్రవేశించి) యేలినవారిమేడపై నొకచక్కని పెంపుడుపారునము వ్రాలి నాకుదొరికినది. దీని బంగారుటండెలంబట్టిచూడ నిస్సంశయముగఁ జిన్నప్రభువువారిదిది ఏమి నేయుమని సెలవు?

చిత్రా— అద్దీ! యేదీ కోరినకోర్కె నాచేతికిమ్మి. నీవుపోయి అంటింత యెక్కడనున్నదో తోడ్చుకొనిరా.

దావా— చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

చిత్రా—

గీ. తెల్లమొగలిపువ్వు ♦ తెఱంగున నావన్నె

కానిచేత ముద్దు ♦ గాంచు నిన్నుఁ

బోలఁ జాలునట్టి ♦ పున్నెంబు నాకెత్తు

పట్టు చెప్పుమమ్మ ♦ పావురమ్మ.

క. నన్నెన్నఁడైనఁ దలఁచునె

చిన్నితనము నాటి నాడు ♦ చిత్తరువు పయిన్

గన్నిడునె వాఁడు చెప్పెనె

నిన్నున్ బ్రతిమాలుకొనెద ♦ నే పావురమా.

ఇత సారంగధరుఁ గిందువచ్చుటకు సందియములేదు. దీని

నిదన పాణమువలెజూచుచుక్షణమయిన విడువఁడనినుచుండును. అంటిత యేమియొకనురాలేదు. యుగములైనట్లైత యాలస్య మైనది. అది సారంగధరుని దోడ్చుకొనక రాదు. నిశ్చయమే. నాయెడమకన్న బెదరుచున్నది. తప్పక వానిని నేజూడఁగలను. సాకోర్కె దీఱఁగలదా హా! ఇదియేని నా కొకవింతయుల్లాసమిప్పుడు పొడముచున్నది. నాముద్దుల సారంగధరుఁడందు వచ్చునంతలో వానిపటముచూచుకొని సాడుచుం బట్టజాలని యీమోహమునకుఁ బెరుపు చూపెదను.

కరహరపియ—త్యక్తిశ్రీగతి.

ప. నిన్నుఁ దలచుకొన్న కొలది - నిబ్బరంబు లయ్యె!

వన్నెకాడ నిన్ను గుత్త - గొన్న మోహమయ్యె!

నిన్నుఁ జూడకున్న కమల - నిద్దుర కఱవయ్యె!

కన్నె తనమునుండి నీసా - గనుపయి మనసయ్యె॥ నిన్ను॥

గ. తలచుకుందువన్న మదికి - దగులు మంచులయ్యె!

చెలఁగి నీదు పేరువిన్న - చెవికి విందులయ్యె!

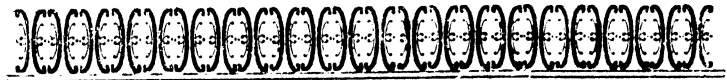
ఉ. చల్లనిగాలి నిండుగల ♦ జాలిలి యామని పండుతోటలో

నల్లని మల్లపువ్వుపాద ♦ యచ్చటఁ జిన్నులఁజిమ్ము జంత్రీమా

మొల్లపుచిల్కపాట యట ♦ మోహమదీటుట వన్నెకానితో

మెల్లని సోయగంబునడ ♦ మీటుటయబ్బునె యట్టిముచ్చటల్.

అయ్యయో! నేపెట్టిదానివలెబాడుచున్నాను. ఎవరయి నవిందురేమోయికఁజాలించి యాలక్కమేడలోఁబాన్పునలంకరింపించుచుఁగిటికిసండులనుండి సారంగధరుఁడు వచ్చుచున్నాఁడేమో కనిపెట్టెనను. (నిష్క్రమించును.)

కిరస్తు.

సారంగధరనాటకము

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము: కోటయొక్క ముందలిభాగము.

ప్రవేశము.- సారంగధర సుబుద్ధులు.

గిలి— (ప్రవేశించి, తనలో) నేడప్రతిమయట. అప్రతిమచంద్రుడు వైధనశారవలె చిన్నప్రభువువారు, వినతల్లిగారు సమావేశమట. నేను రాయబారపు గొట్టమునయితిని. నేడేదో యుప్పెనపుట్టును. నాచేతికి బావురమెందు కీలేదు? వేడిముఖముఁ జూడనని యిన్నాశ్శనుండి లేనిప్రతిమిప్పుడుమాత్రమెందుకుచెప్పుమా? ఏదోకిటుకున్నది. సంపన్నాంధులొరులమనసు నొచ్చునేమోయని తలచరుగదా? ఆమెనాముఖమెందుకు చూడఁగూడదన్నది? ఉప్పుపులుసులు దిన్న దేహముల కన్నిటికి నభిమాన మొక్కటియేకదా? ఇప్పుడీలాగున నన్నది కాని వేడిముఖము, కోడెముఖము, నాడముఖముతుదకన్నిటికి నొక్కటియేగదా మర్యాద. ఉన్నమాటన్నది నాకెందుకీ కడుపుమంట? కాని, నేడుప్రత్యేకముగఁ జిన్నప్రభువుగారి నా

మెకమ్మనుటచూడఁగా నేవోయొక విపరీతమున్నట్లుతోచుచున్నది. పాపము, పాపము, పుణ్యము, పుణ్యము నాకెందుకు? నాపనియేమో నేజేసెదను.

(సారంగధర, సుబుద్ధులును సమీపించును)

సారం— (ముందుచూచి) అడుగో! గిలిగింత—

సుబు— పరీక్ష నెఱవేఱనివానివలె ముఖమువ్రేల వేసికొని వచ్చుచున్నావేమిరా?

సారం— యుగము లుండిపోతివి. పాపురమేదిరా?

గిలి— నాకుక్కపిల్ల మధ్యదారిలో నన్నెంత యల్లరపెట్టి నదో మీకెఱుకా?

సారం— ఓరీ! నే బారువముచూట నడుగుచున్నాను. నాతల్లికదా? యీమొద్దు సంపినకన్న నేనేపోయి నాముద్దుల పారువముందెచ్చుకొన్న బాగుండును.

గిలి— అయ్యా! పాపురమా? మీపినతల్లిగారు తల్లియొద్దకుఁగొడుకువచ్చుట కేమియభ్యంతరము. వ్రతములోనున్న నా యొద్దకుఁ బేడినంపనేలా యని డెలుప సెలవిచ్చినారు. ఆపాప వముంబట్టించి వారియొద్దనే యుంచుకొన్నారు.

సారం— మాపినతల్లిగారి దర్శనముజేసితివా?

గిలి— మొక్కుకొంటయే లేదన్న నొక్క బ్రాహ్మణుని కైనఁ బెట్టుమన్నట్లు బాగుగ సెలవిచ్చుచున్నారు? నన్నామెగు మృముదరికే చేరినలేదు. ఇంత సేపును నిలవఁబడి నిలవఁబడి కా భృషీకే తుదకివతకమానముం దెచ్చితిని.

సారం— పోనీ నేనేతెచ్చుకొనెదను. నీవుగూడ నావెంటరా!

గిలి— ఇకకంతములో జీవముండఁగానేనాగుమ్మముద్రొక్కుదునా? నన్ను ఇండు చంపివైచిన నొప్పుకొనెదఁగాని.

సారం— నేస్తమా! ఇక్కడనే యీగారడివాండ్రవిసోదములు నీవుచూచుచుండుము. నేనిప్పుడే పోయివచ్చెదను.

సుబు— నాదొక్కమనవి. మీసవతమ్మగారి యొద్దనేభద్రముగ నున్నదికదా బాపురము శేపుపంపించెదరు. తమకెదుకిప్పుడీతొందర

సారం— తనకలిమి యింద్రభోగమన్నట్లు, నీపారువమునీ యొద్దనున్నదిగనుక నీకీనింపాది. నాపారువముం దీసికొనిరాక మావను.

గీ పులిదఱువకొంచు నాఁకలి * మఱచియైన
నమ్మఁ గనినంత వింతగ * నడచివచ్చు
మఱియ నాచేలి వెలిదమ్మి * మాడ్చి నిముడు
పారువము నొక్కతఱువైన * బాఱఁగలనె?
కనికరమది యెంతయలసినదో?

సుబు— తాము చదువుకొన్నవాడు, విజ్ఞానులు. తమకు నేను మనవిచేయుపాటివాడఁగానుగాని, యిప్పుడొంటిగఱా నా మంతఃపురమున కరుగుట నామతముకాదు. ఏలనన

గీ. స్త్రీరుసను నైజయగఁ జొల్క * నా మఱియది
రాణివాసంబునం ద్రోక్కు * బూనినపుడు

నీటిలో ముంపబడులెందు • సాటియగుచు

బయటి కుబ్బగఁజూచును • రయముతోడ.

సారం— ఓయీవెట్టివాడా! పిచ్చియనుమానము లేదు ?

క. నీలముంజుగున్నముగల

తలినొడ్డుల కొడికితిగిన • దాంపశ్యమునన్

తెలఁగు జవరాండ్ర చిత్తం

బులు చెలియించునెడ లోక • మనహృద్దయే.

మఱియు నీతల్లిచెంతకుఁ బోవుట కెన్నడైన ననుమానిం
చితివే ? ఇదియొక్కడనైన లోకమందుకదా ?

సుబు— తమచిత్తము గాని, యిదివఱ కెన్నడునుఁ దామ
చచ్చటికి దయచేసియుండలేదు. మఱియు నయ్యగారూర లేరు.

గీ. ఒంటిపాటున సాగసరి • కంటఁబడుట

పలుకరించుటకొక్క నె • పము దొరవట

కలుగునప్పుడుమోహంబు • కనులఁగ్రమ్మి

జ్ఞానులైన విషేంబు • గానలేరు.

సారం— సుబుద్ధీ ! నాతల్లి నన్నుఁజూడగోరి పంపించెను.
నాతల్లి సెలవు నేనెట్లతిక్రమించెనను ? మాది నిష్కల్మషమైన
పాండవవంశము. నన్ను మొదటినుండియు నీవెఱుంగుదువు నా
కడ్డపడకు నేఁబోయెదను.

సుబు— (తనలో) ఏమీయన్యాయము ? ఈతనికాలోచ
నశక్తివోయి, యెద్దియో గ్రహింపజేసెమెత్తి నట్లు తోచుచున్న
ది. ఇట్టితొందరపాటితనయొడెన్నఁడు నేగానను. (ప్రకాశము)
తాము పురుషులకుఁగూడ మోహనాకారులునుండి.

సారం— ఓయీ ! నీవు ప్రాణమిత్తుండవని పైరించుకొ
లది నన్ను వారించుచున్నావు తగనియనుమానములఁ జెట్టు
చున్నావు ? బ్రహ్మగురులట్లువడినను నాతల్లియొద్దకి పుడువోయి
పారుచునుండిసికొనిరాకమానను.

సుబు— కిప్పుడుగడియ వెఱుంగున్నది. ఎంతోప్రాప్తులే
దు. నీలినవారిం జిన్నప్పటినుండ కనిపెట్టుకొని యున్నవా
డనుగనుక చనువుకొలది మనవిచేయుచున్నాను. వెట్టివాడనో
మఱిచివాడనో (చేతులుపట్టుకొని) నేడునాపైని దమకాగ్రహ
ములుగుటచూడఁగా యేకోవిపరీతహేతుభూతమైయున్నది.
మదకంకిరనము నొకయూఁబోతు వారించలేనట్లు తమ్మునేనెడ్డఁ
జాలనుగాని, పారుచును నెన్ననుంచుకొనియమ్మగారూరలేనిన
మరుమునఁదమ్ముం జూడఁగోరినమిత్రులివలపు పెండ్లికూతులు

సారం— అడ్డకు. తొలఁగుతొలఁగుము.

సుబు— చిత్రాంగి దేవి—

సారం— (సుబుద్ధిందొలఁగఁదొంగిలి) నీలో నీవిక్కడ వెట్టి
తర్కము వెలుపుచుండు, నేనువినను.

సుబు— విదలించిపోన న్యాయముకాదు. పూర్వము సా
రథియట్లవడినపుడు మీముత్తాత యభిమన్యుఁడు నాహసించిన
ట్లు మీరును?జనుచున్నారు.

(సారంగధరుడు వినిపించుకొనక నిష్క్రమించును.)

సుబు— (తనలో) అహా వరప్రసాది! యీతఁడు నాప్రా
ణమైతి డేమీ గ్రహించారము ? పెద్దప్రభువువా రూరలేరు.

ఋగన్మోహనుండయిన యీతనినిజూచి చిత్రాంగి కేమిదుర్బుధి పుట్టునో? ఈతఁడు సత్యధురంధరుఁడు. చిత్రాంగికి లొంగని యెడల నామెయేమిపాపమాలోచించునో, యీశ్వరా! పాండవవంశమునకిది తుదకాఁబోలు నోరీ గిలిగింతా! నీవైనం బరుగెత్తి యీతని కాళ్ళపైబడరా?

గిలి— మదపుటేనుఁగు నాఁపుటకుఁగుక్కపిల్లనరుగిడునట్లే?

సుబు— పోనీ! నీవామేడచెంతకుంబోయి జరుగునదికనిపెట్టుము. మాతండ్రిగారితో, చేసినమాచారముం దెలుప నేగెద.
(నిష్క్రమించును.)

ప్రదేశము:- చిత్రాంగి నగరు.

(చిత్రాంగి యంటింతు, మేడకిటికినుండి సారంగధరుఁ రాక కదుట మాడుట.)

అంటి— అమ్మా చూడుఁడు. కట్టుతెంచుకొన్న మదపుటేనుగువలె నదే చిన్న ప్రభువువారు వచ్చుచున్నారు.

చిత్రా—

గీ. చిన్నతనమునుండి • చిత్తంబులోనెడఁ

బాదుకుండునట్టి • హాయిలఁపు

కన్నులందు వెను • కొన్నభాగ్యము వాడు

ప్రాణుడను యదిగో • వచ్చుచుండె.

అహ! యేమిటి? యెంతబోగ? చూడ రెండుకనులుచాటునా? వీనితో నేలాగునఁగలిపెదవ్రాసుమా? కోర్కెనీర్చు

కొనక నిల్వలేను. పిమ్మట నేమైననుసరియే. ఏమిచక్కఁదనము? చేరువైనకొలది నీతనిచాయ పసిఁడినిగ్గులువెలుపుచుండెనెంతలేసి చూపులు! చూపులా నెమ్మికింబ్రాపులు నెలఁతలకం దూపులువత్సలమెంతవెడల్పు? నేనెప్పుడందుసోలెదనో? యేనుఁగుతోండములుకానిచేతులుకావు. నాచేతులార గంధమెప్పుడుపూసెదనో? ఏమియద్భుతమోసెమ్మ! నాచూపువీనిరూపునందు చిక్కుకొని మఱలఁజాలకున్నది. వీనితోనే నెట్లు మాటగలిపెదనోగదా? నాక బరచకమగుచున్నది. వావియుకకట్టేయైనచో వీనిపై నామననుదగులనేల? నామోహముతో నేమిపని? వీనికి న్నానైమనసు కలుగనలెనుగదా? ఒడలోడలుదాఁకిననెంతటిధైర్యశాల్వితైనదమిపుట్టకమానదు. ఏమటకానిమ్మిఁకనిల్వలేను. నేనీసమయముఁ బోగొట్టుకొనికూడమైనబ్రతుకఁగలనా పాపముమాట తరువాతఁ జూడవచ్చు నిటువంటికోర్కెచెల్లకుంటయేపాపము. ఏమేనెపాన్పుపైని గూర్చుండెద నీవువానిందోర్చుకొనిరా.

అంటి— ఈసంగతి పెద్దప్రభువువారికిఁ దెలిసిననేమగునోకదా

చిత్రా— తెలియుపిట్లు? ఏమైనఁగానిమ్మ నాకోర్కె దీక్షి నవెనుక నాకుఁజూపైననుసంతోషమే. ఏలాగుతెలియును? చేసినవారము చెప్పముగదా? ఇక్కడ మఱవరున్నారు. నేనునీవేకదా? వాడిప్రపడినచో మన కేయపాయముం గలుగ నేరదు.

అంటి— కానిండు చూచుకొందము. నేనిదిగోతోడితెచ్చదను. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

సారం— (ప్రవేశించి, తనలో) నిష్కారణముగ నే హితునిఁ దొలఁగఁదొసినాప్పించితిని. నా కెందుకడ్డపడవలెను? లేనిపోని యనుమానములు పెట్టినాఁడు. నాకు తల్లివంటిది గదా? అంతటిపాపమెందైన కలదా? నా కెందుకీతలంపు. నాచావురమందుకొని త్వరగా నీతావునుండి వెడలెదను. ఈమేడయెంత రమణీయముగ నున్నది.

నీ. ఇరుద్దఱిక్కొమ్మలింపుగఁబాడంగ

స్వర్గంబు నెక్కింపఁ ♦ జాలు మెట్లు

అద్దంబువలె మేని ♦ నంతయుఁ గన్పర్చు

జాలిన నున్నని ♦ పాలగమ్మ

వీపకళితోడఁజెలఁగి ♦ నవనమర్

చెలువారఁ జూపెడు ♦ చిత్తరవులు

మాటిమాటికి వింత ♦ మాటలాడుచుఁ బంజ

రము లలరించు గో ♦ రలు చిలుకలు

కలుగు నీమేడపైనుండి ♦ కాంచునపుడు

కిందిజనములు చీమల ♦ చండముగను

నోటలుంబూరిబయికుల ♦ వాటముగను

గానబడుచుండఁ దిరిగెడి ♦ కన్నుఁగవకు.

అదిగో! నెవతెయో పరిచారిక వచ్చుచున్నది. ఏమే? మా పినతల్లిగారెక్కడ వేంచేసియున్నారు?

అంటి— లక్కమేడలో తమకొకడురుచూచుచుఁబావురమునకు మేతలికుచున్నా రీలాగున దయచేయుఁడు.

సారం— (నడుచుచు మేడనుజూచి)

గీ. అయ్యగారికి నాదు పి ♦ న్నమ్మచెనిఁ

గలుగు పేమకు రిచటఁదా ♦ రాక్షసుగను

వలయు బంగారు బలకంబ ♦ ములుగ దూల

ములు మహిలోననిట్టి య ♦ ద్భుతముగలదె.

(ముందుచూచి) ఆకూర్చున్నవారె మాపినతల్లిగారు కాఁబోలును? అమ్మగారికినమస్కారము.

చిత్రా— శోభనపు పెండ్లికొడుకువుకమ్మ. రావోయి! అక్కడకాదీ మంచము పయికి. నీకు నాయొద్దనేమి యభ్యంతరము?

సారం— అమ్మగారూ! తమకొడుకునకింత మన్ననయేల? తమసెల వతిక్రిమింపకవచ్చితిని. న్నాపారువముం దయచేయఁగోరెదను.

చిత్రా— అయ్యో! నీవు వచ్చినదేది? కూర్చున్నదేది? పారువమునకేమిగాని చూచుమీఁపట మెవరిదో?

సారం— ఇది నాదే.

చిత్రా— నన్ను మొదటనీకుఁజెండ్లిమాటలు జరిగినపుడుమీ తండ్రిగా రిది నాయొద్దకంపించినారు నేనుగూడ నీపటములో నీచెంతనున్నట్లువా?సియున్న నెంతబాగుగనుండును? పోనీ, యిప్పుడు ప్రత్యక్షముగానే యావేమక గలిగెను ఓయీ! నిన్నుఁ జూడవలెనని కన్నులు కాయలుకాచినవి. ఇప్పుడు కొడుకున నుచున్నావు? మొదట నా పెండ్లికొడుకువు నీవేగదా?

సారం— హర హరా! యీ పెధోరణి వింతగా నున్నది. హాహా! ఇమితుఁడా సుబుద్ధీ! అమ్మా నాపారువమో?

చిత్రా—చేతులుజోడించనేల? నీకన్నజిన్నదానగదా?
ఎంతచక్కనివాడవునా! సారంగధరుడా! వలపు వావినెలు
గనుకదా?

సారంగ—అమ్మా! మాతండ్రిగారు వేటకు వేంచేయున
పుడు మంత్రితోగొన్ని రాచకార్యములనుగూర్చి నన్నుమా
ట్లాడుమని సెలవిచ్చినారు. పొద్దుపోవుచున్నది గనుకనేజో
వలెను. కటాక్షించి బిడ్డనికి సెలవిప్పించగోరెదను.

చిత్రా—నిన్నుగటాక్షించి యెవతె విడువగలదు. మం
త్రితో నావల రాచకార్యములకేమిగాని నాతో నీ వలరాచ
కార్యములజూడుము. ఓయీ! నిన్ను జూచిన కన్నులే కన్ను
లు. ఇంకొక గడియ నాయుండు నీవేకటాక్షించి కూర్చుండరా
దా? నేటిసమయము రేపుచున్నా? నీకొక కన్నాళ్ళనుండి
యెదురు చూచుచున్నాను. నేటికిగదా నాకోర్కె దీతను?
(చేతులుపట్టుకొని) నామనసింకను దెలియలేదా? ఎక్కడితల్లి
వావి వచ్చినదిరా? వలపునకు, వావికి జాలాదూరము.

సీ. తపయంతర గోరిం ♦ వెనిమిటి యెడకబ్బ

రవిక గుట్టుల జెలుర్ ♦ గయకొనంగ

మందుకెల్లెడు గోర్కా ♦ చందము దలచిన

యంత నిట్టూరుపు ♦ లల్లకొనంగ

నీడుజోడులనెంచి ♦ యెడటి చిత్రామణిగండు

నప్పుడు కన్నీరు ♦ లముకొనంగ

రేపు మాపడుమాట ♦ పైచని కొల్పాడి

కోరి యున్నెకు ♦ బూరుకొనంగ

రాజుబారంబు వచ్చిన ♦ రేయి గడిచె

నోయి విస్తర కన్ద ♦ నూయలేక

తెప్పపాటలు యుగములై ♦ కప్పురములు

వేడిములజింద గందిన ♦ విరులపాస్సు.

సారంగ—హరహరా! యీమెమీఱుచున్నది. మొదట
స్త్రీలేయజ్ఞానినలాపై వారలకు స్వేచ్ఛదొరగటవారియవివేక
మునకు మఱింత బలకరము నేనింకఁదప్పించుకొనకున్నఁ గీడు
మూఁడును. అమ్మా! మాతండ్రిగారు భూలోకదేవేంద్రుఁడు
నేనునీకుబిడ్డఁడను. ఇదివఱకు మనవంశము మచ్చలేనిది.

గీ. నీతివొఁగుట విశ్వాస ♦ ఘాతనేత

కామద్గంధ మాపంబు ♦ లోము నఁగుట

తెలిసి తెలిసియు మాఱుంబు ♦ దెచ్చుకొనుట

తల్లియపకీర్తి బ్రతుకుట ♦ తగునెమనకు.

మఱియుఁ దనువులుపోవుచుగాని మాటశాశ్వతముగ నుండును.

చిత్రా—ఓయీ! నీవుతెలిసినవాడవు. ననువనేర్చినాఁక
కు, నన్నల్లరచేయకు. కీర్తియపకీర్తియు నాకుండెలియును.
వావికిఁజిన్నపుగాని వయసునకుఁ బెద్దపుగావా?

గీ. విందపాల్చేసినన్నజం ♦ పందలంచి

వలపు పిలువంగ వినుమున ♦ వావితెలుచి

పోదలంచితె నెలజాణ ♦ పూలబంతు

లానవాలంపునది మది ♦ యందులేదో.

నీ వెలుంగవా? నాకుఁబ్రాపంచకముచీకటిగనున్నది. కన్నల
ల్లిదారివేఱు, నాదారివేఱు.

గీ. పలపుకొనసాగఁజూచు జ ♦ వ్యసపు వెంపు
కన్నెపొయ్యముమొదలు నిన్ ♦ గమకలంపు
సొందువర్చుని నీవావి ♦ మందలింపు
లింకఁగుడువని విందల ♦ కేకతములు.

వావులకెక్కడికి ? వేడినిశ్శకిండ్లుకాలునా ?

సారంగ— అమ్మా ! మాటవచ్చును. నామాటవిను. మో
హపడుటకు నాది స్త్రీజన్మముకాదు. వేనిందువచ్చుట యెల్ల
భంగులందగదు.

గీ. అగ్ని సాక్షిగఁ బరిణయ ♦ మాడుకొన్న
భవునియెడలోనఁ దలుగని ♦ తంపిచెట్టి
బంధువులకెల్లకింక దల ♦ వంపుచేసి
జారగాదుంటకన్నను ♦ జావుతులు.

మతియు లోకమన్నిటికన్న నాకునత్యంత ప్రിയమయ్యెనేని
నన్నుగన్నతల్లియేసాధ్యమయ్యెనేని నేనిందునచ్చినమాత్రము
న నాకపకీర్తియెట్లంటును? అపిశాచము మావంశముదాఁక
లేదు. మాతాతతంతులు పరకాంతా విముఖులు. నేఁడునా
తోఁగదా యాస్మితభంగము కావలయును. అమ్మా! బాధిం
చినందెలియదీ లోకమెంతయజ్ఞానమయము ?

చిత్రా— నిన్నీలాగు వినుచు యుగములైనబాగుండును.
మతులెన్నిచెప్పినను మామేయన్నట్లున్నది నానని. ధర్మశాస్త్ర
మునకు పలపునకు చాలాదూరము.

సీ. పక్కటి పట్టుక ♦ పువ్వుల తమ్ముకొలుపు
పుంబంధియాటలఁ ♦ బొదలకున్న

మంచిగంధపుతావి ♦ మించునేమ్యేమమా
క్కినునుబల్లమి ముద్దు ♦ గోనకయన్న
మనసు దీఱిపంత ♦ మనకు రెట్టింపుదుఁ
జొక్కి తీయనిమోవి ♦ నొక్కకున్న
మనని గడ్డియఁబోలు ♦ నున్నమై మెల్లన
వారుగమ్ములదేల్చి ♦ సోలకన్న
వన్నెలాఁములు నీబోటి ♦ వన్నెకాని
దాఁపియాఁగుటలెల్లఁగి ని ♦ వ్యాపితాళు
పెట్టు? చులకన చేయక ♦ యేలుకొమ్మ
వాఁడిపయనున మదునలి ♦ పుట్టులేని?

ఓయీ! నీవు పిచ్చిపట్టు పట్టుకు, మనసు రాయచేసికొనకు.
నీకుఁదగినదానననియేకదా మొదట నన్ను నీకు మాట్లాడినారు
మాటలెప్పుడు బరిగినవో యప్పుడేనామగఁడవైతివి (కాఁగి
లింపుకొనుచు) ఇప్పుడు కొడుకువెట్టగుచువు? సారంగధరుఁడా
నాకుమాట తడఁబగుచున్నది.

గీ. కేసుల మదుల నొక్కటి ♦ గానోనర్చి
రక్తిలోనఁబ్రపంచవి ♦ భగ్గముదొంగి
వాకిమీఱఁగ నిప్పుడ ♦ ద్వైత సిద్ధి
పొందుదము రార యాభేద ♦ కుండవేర.

(మొద్దుఁబెట్టుకొనుచు) యింకనాఁగలేను, నాకొక్కచెల్లిండు.

సారంగ— (చెవులుమూసికొని, తనలో) హరహరా ! మా
తండ్రిగారెంతయో తపసు చేసి నన్నుఁగాంచిరి. ఈఘోరపాప
మునకు నేనంగీకరింపకున్న నన్నీ ముగ్ధిమననీ దెల్లనసరియె.

(ప్ర)కాశము) అమ్మా ! నీకిట్టిపాపపుబుద్ధి తగదు. మనసుమ
శ్చించుకొనుము.

క. జగదేక వీరమూర్తికా క

నుఁగు రాజివి మేటిదండపు ♦ మంజుదీవి

వసుచిత భాషణములనీ

తనయనితో నిట్టలాడఁ ♦ తను నేరల్లీ.

ప్రాణముపోయినప్పరియేకాని నేనీపాపమన కొడికిట్టజాల
నన్నలగు మిఁకవృద్ధువు తప్పుచునుమా ?

చిత్రా—

గీ. గుండె రాయిచేసి ♦ కొనికొరివచ్చిన

నన్నుఁ జల్లినాడ ♦ వ్యాయమటర

ఒక్కమాటు మోచి ♦ నొక్కవీరా నీకుఁ ,

బున్నె ముప్పునారి ♦ పన్నెకాడ.

నామచనుదీర్చరా, నీకాభ్యుపక్తుకొనెకరా, స్త్రీహత్యగట్టు
కొనకురా, బ్రహ్మకై నం దెలియనీచరా, యింక నెన్నఁడు ని
న్నుఁగోరనురా, యిప్పటికీమాత్రము (కాశ్యపైబడుచు)కరుణిం
చరా, బ్రతికించరా.

సారం— (విదలించుకొనిపోవుచు) స్త్రీవని యోర్చినాను.
మానంతమునకు నీవుకారుచిచ్చువైతివి.

చిత్రా— కక్కటకుఁడా! విదలించెదనా, నన్ను ముఱుపె
ట్టుకు. నీకు జయము కాదు, పోకు పోకు (అడ్డుపడి) నామాట
విన్నవ ?

గీ. రక్తకప్పర్చబిగిలిన ♦ గండుక జూడు

కొరి. మొలవయి జాతిన ♦ కోకఁజూడు

గడగడవడంతు మైమారు ♦ కాకఁజూడు

మాటుబల్కక నన్నొక్క ♦ మాటుకూడు.

సారం— అమ్మా! నేఁడింటిలో రేపుమంటిలోనరగడియ
తుచ్చసుఖము ? ఘోరపాపము నేనహింపఁజాల నిక నాగ్ని
హమువచ్చుచున్నది.

గీ. నిమ నమంగూర్చి విభుని క ♦ స్మిరుచూడు

మీటి చాటెడు నపకీర్తి ♦ నోరుచూడు.

పైపజాలని వాడు కై ♦ జాటుచూడు

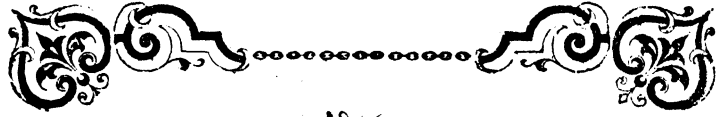
బుద్ధిగొని తుచ్చమా మోహ ♦ మువిడనాడు.

అడ్డకు తొలఁగుతొలఁగు.

చిత్రా— వద్దనుమీ, వినవుగదా పోవుచున్నావా ? కా
నీచూడు. రేపునీరక్తము బొట్టుపెట్టుకొనక నాపగదీలునా ?

సారం— మాతండ్రిగారిలో నెద్దియోఘాపముకల్పించి చె
ప్పి చంపించెదవు ? ఇంతియేకదా ? సత్య హృదయముతోహా
యిగాఁజచ్చెదను. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీరస్తు.

సా రంగ ధ ర నాటకము.

చతుర్థాంకము.

ప్రేక్షకులు: — రత్నాంగి దేవి యంతఃపురము.

ప్రేక్షకులు: — రత్నాంగి, దాసి వలవంతతో.

రత్నా — నలవంతా ! నీచేతిలోని పత్రమేమిట ? సమస్త పురాణములును జక్కగాఁజదివిన పుణ్యరాసి మాయమ్మగారు నాతోఁగూడ నీకుఁజదువుచెప్పించి పెంచినందుకుంక నీ క్లేషపుగూడ నెల్లప్పుడు నెద్దియో చదువుచు నానందించుచుండువు. ఇంతకు నీవంటిమఁచినడత గలదానియందలివదువు పరిశుద్ధపాత్రమందున్న భక్త్యనువలె నింపవునుదా ?

నల — శారదాపరావతారమగు నేలినవారివంటి పత్రితాశిరోమణి ముందు నాచదువును, నాయోగ్యతయన నేపాటివి ? ఏలినవారికిఁ జన్ననాటినుండియు నేవకురాలియందలిచెల్మి పెంపున నిట్లుసెలవిచ్చుచున్నారుగాని యాపత్రమిల్లాలితనమని యొకచిన్న ద్విపదపద్యము. తమతల్లిగారు తమ్మును సారేపంపించునపు డిదితమకిమ్మని సాకాజ్ఞచేసిరికాని నాపెట్టెలో నేదీ

నినిన్నా భృగవలకను బర్రాకునడి యేలినవానికి మర్పించనందుకీ నేవకురాలిని తమించవేడెడను.

రత్నా — సంతోషము. ఏదీ — (చేతనందుకొని)

ద్విపద. అత్తచాకిరితో ♦ నడఁకువఁ జూపు
పొత్తున నీతోడి ♦ చాలఁకులకోపు।
నూటి మాటికి నవ్వు ♦ మాటలాడకుము।
నీటుతోడుతఁ బరు ♦ నిద్రపఁజూడకుము।
టూవలా చేడల ♦ తో జుట్టుగొనకు।
కులబంధువుఁజూడఁ ♦ గోటుతోఁజనఁ।
చిటుతొండపై నానఁ ♦ కేయఁగ రాను।
మఱి వైటబారులు ♦ ముట్టదగాను।
చిల్లర పాటలఁ ♦ తెలఁగి వాడఁము।
అల్లరమాఁకతో ♦ హాస్యమాడకుము।
తలవాకిలిం జేఱఁ ♦ దగదని యెఱుఁగు।
కలిమిలేముల నొక్కఁ ♦ కైవడి బరుగు।
బగటియంచున నిద్ర ♦ పట్టించఁ బోఁ।
నెగడి వైవార్కికం ♦ దెము వివరఁకు।
ప్రాణతుల్ పెనిమిటి ♦ యం దుంచుకొమ్ము।
దాని నెల్లప్పుడు నై ♦ ఎమ్మని నమ్ము।
మగనికంఠెను వేఱె ♦ కూరుండులేదు।
మగనివలె నొరుడు ♦ మన్నించఁబోడు।
హాయిగ నీవెప్పు ♦ డభివృద్ధి గాంచు।
మామమ్మనామలు ♦ మదిలోన నుంచు॥

కంటివా చెలీ ! పిల్లలు సత్కృతితో సభివృద్ధి నొందవలెనని
తల్లులెట్లుకోరుచుందురో? మఱియు నాకున్న సగలన్నియును
మాయమృయిచ్చిన యాపత్రిమునకు సరిరావుకదా?

వల— సూర్యునకు వెలుగుఁ జూపించునట్లు సహజసద్గుణా
లంకృతలగు నేలినవారికిట్టి సీతివద్యంబులఁగటపుటయనవసరము.

(గిరిగింత పాడుచు ప్రవేశించును.)

కాఫిరాగము—చతురశ్రగతి.

౧॥ అన్నన్న శేడొక్క - యశ్వరథమాయె

మాయాబోతుకట్టు తెంచి - హద్దుమీటిపోయె.

కొన్నవాడూర లే - కున్న నందాయె.

వెన్నవంటినుండు - వేడిదాఁకులాయె.

యేదెట్లులానో నాశేల మా - లాల మాలాల మాలాల॥ అ॥

౨. చేతమన్న పిట్ట - చెలరేగి పోయె.

మా- చిన్నన్న చీకటిలో - జక్కువడుటాయె.

సీతిశిప్పినట్టి - శేపుము పోటాయె.

లోతెలుంగని నీటి - లో గంతులాయె.

కూతుకూతు కుక్కపిల్ల శే - గొట్టడు నా

నీకిప్పుడొక మంచి శ్లో॥ అన్న॥

౩. మప్పనాఁతివంటివాని - చొప్పుగవఁడాయె.

మాయప్పవేల్పువంటినాడు - రత్నదారిపోయె.

ఒప్పుకున్న చిన్నవాని - కొద్దవఁడెందాయె.

చప్పునరాఁడేమి యింక - కామురాతిరాయె.

కడుపులోనున్న కామాయనీవు - గంతకయ్యనిన్నుఁడగలేయె॥

రత్న—ఓయూగిలిగింతా! పనివీఁదవచ్చినట్లున్నా వేమి?
యీవింతపాట భావమేమో తెలుపవా?

గిరి—అట్లై ననన్నన్నన్నన్న మఱికంటెనున్నున్నున్ను
న్నున్నున్నికనేమైనఁ గానిన్ని నిన్ని నిన్ని మఱికచ్చిన్నిన్ని
న్నిన్ని దేవుఁడుమీకు మేటుచేయఁగా నటుపై నాకరాదుగా,
దీనికేమిగాని, యెక్కినదితాడి, మెక్కినదికట్లు, కుట్టినది తేలు,
వట్టినది దయ్యము, వెంటబడ్డవాండు గుంటలు, తాఁ గోఁతి
యన్నట్లున్నది. నాకడుపుమందుచున్నది, నాకన్నముపెట్టిన
రా లేదా?

రత్న— నీచిన్న ప్రభువుతో నీవుభోజనము చేయలేదా
యేమి?

గిరి— కడుపేలేదనఁ గొడుగుపేరు సోమలింగమన్నట్లున్న
దిదివఱకతఁడిల్లే పట్టలేదు.

రత్న— కట్టా! నాపట్టెందేగినాఁడో యిదివఱకునురాకుం
టకుఁగారణమేమిచెలీ? నాయన్ననేడు పుట్టినదిసము, నేటితో
వానికిఁబడునెనిమిదేడ్లు వచ్చినవి. పెద్దప్రభువువారు వలచి
కట్టుకొన్న నాసవతి మొదట నాబిడ్డనికే మాట్లాడఁబడుటనీవె
ఱుగవా? నాయన్నయిదివఱకును బెండ్లిసేయఁబడకంబకుఁజిం
తించెదను. కొడుకునుఁగోడలునుముచ్చటదీత నిల్లలంకరించు
చుంటచూచుటకన్నగన్నవారికన్నులకింకేమిపండువుకద్దు.

గిరి— నాచిన్న ప్రభువు నాచిన్న మృయు ముచ్చటలాడు
చుండఁగా, నాకడుపు నిండఁగా. నాకుక్కపిల్లతోఁగినాడించు

చునాయెడిలోఁగూర్చుండఁగా నాకన్ను పండుగ.

వల — పూర్ణాయానములోఁ బున్న మచందురువలెఁజి
న్న ప్రభువువారు ప్రేమదల కగపడుట కనురావుగదా?

రత్న — పోనీ, నాయన్న వెయ్యేండ్లుబ్రతుకనీ? వాడివ
యసునఁబరిణయముకాకుంటతగ దెందున్నాఁడు చెప్పుమానా
యన్న!

వల — అదిగో! చిన్న ప్రభువువారు వచ్చుచున్నాను?

సారం — (ఎవేళించి) అహా! సుబుద్ధిగాదని యేగినందు
కు ఫలమనుభవించితగదా?

గీ. తెల్వదివ్వచూట • తెలిపిన గానరు

మోహ తిమిరముందు • మునుఁగునారు

అకట చెడుగునావి • నరయక చిత్రాంగి

యెంతవనికీ నాహ • పించె నిపుడు.

పాపాత్మురా లెంతతలంచినది? తాను మాయయ్యకుఁ
బ్రా) మువంటిదికదా? విశ్వాస మొకింతయుం జూడదు కదా?
రేవేమికాఁదలిచియున్నదో?

వల — అమ్మా! అదిగో! చిన్న ప్రభువువారు వచ్చుచు
న్నారు.

రత్న — వెయ్యేండ్లుబ్రతుకు నాయనా! మాటలో నేప
చ్చితివి భోదనము చేసితివా?

సారం — (గుహాలులోఁగనులొత్తుకొనుచు) అమ్మా! నేటి
హారము నేన్నెచ్చెప్పఁగలను?

రత్న — అయ్యో! నన్నుఁ గన్నతండ్రి నాచంటికూనా!
(కొఁగిలించుకొనుచు) నీకంటినీరెన్నఁడిట్లు చూడలే దేమిఁజరిగె
నురాకొడుకా!

సారం — అమ్మా! మధ్యాహ్నము మేముపావురముల నె
గిరించఁగా నాపావురము నవతితల్లిచిత్రాంగిమేడపైవ్రాలెను.
దానిందీసికొనిరమ్మని యీగిలిగింతనుబంపితిఁగాని పినతల్లిగారు.
నన్నేరమ్మని సెలవిచ్చినారు. నాహితుఁడుసుబుద్ధినన్నువలదని
మళ్ళించుచుండ విసక పావురముపైనాసతో నేనామెయొద్దకే
గితిని. పిమ్మట నేనేమిఁజెప్పఁగలనునానోరాడకున్నది. మాయ
య్యగారిలో నేమిచెప్పునో? యెంతపాప మాలోచించినది?

రత్న — అయ్యోతండ్రి, నానవతికొంపదీసినిన్నరమ్మని
ఒలిమిపెట్టినదామేమి?

సారం — నేనాపాపమునకొప్పక విడల్చుకొని తప్పించుకొ
నుట దుస్సర్థమైనది. రేపామె నారక్తముబొట్టుపెట్టుకొందు
నని యొట్టిమకొన్నది.

రత్న — అహా నాతండ్రి నాకడుపుచల్లగా నీవుసత్యము
నుగాపాడనాపు సత్యమునిన్నుఁగాపాడదా? నీయయ్యగారిలో
నానవతియేమిపన్ని చెప్పునో? కట్టా యెంతవచ్చెను? మొదటన
దినీకుమాట్లాడఁబడుటవలన నితయయ్యను. ఛీ ఛీ కులకాంత
గదా నానవతి యెంతపాప మొడిగట్టుకొన్నది. (కినులొత్తుకొ
నుచు) యింకనాకేమిదారి?

సారం — అమ్మా! స్యసనపడకు. రేపటినంగతికిప్పుడెందుకీ

విచారము? నేనింకను సంద్యావందనమాచరించుకొనలేదు. నాకు సెలవిమ్మ. తిరిగి తమపాదసందర్శనముచేసెదను.

రత్నా—తండ్రి! వరప్రసాదిదిసి కేయపాయమునురానేరదు కాని యెప్పటి వత్సమానమప్పుడు నాకుఁజెలియనిమ్మా. తిరిగి లోకజననీ పార్వతి! నీవేనాబిడ్డనికి రక్ష. (నిష్క్రమింతురు.)

ప్రదేశము:—చాకలవానియిల్లు.

చరణము:—చాకల గిరిగన్న, భార్యయంటితలో.

గిరి—(తనలో) ఏమిచెప్పుమా తెల్పినచ్చినది. ఇప్పుడు కదామలికోడికూసెను. ముందు పనిపెట్టుకొనఁగనిద్రొయ్యెట్లు పట్టును? మఱియురదిసామాన్యమా రాజుగారిపనిగాని నేనుకాఁగా నీరాజుఁడెమ్మన్నపుడెల్ల బట్టలు సిద్ధపఱచుచున్నాను గాని యింతొకనిశక్యమా? యీజామారు చావునకుఁ జిటువేళ్ళరంగు, నీయొంటిపుపు బోడసరంచు చావునకు గులాబీపూతిఁ చేసిబాగుచేసినానుగాని, వారుముఖ్యముగా రేపటికే తెమ్మన్న మానిడంచు చుట్టుబల్లారుచాఁపింకను దెమలకుండెను. మఱియు నీచావు మిగులఁదఱచైనది. రంగువట్టించుట కష్టము. రంగువట్టముకాఁగూడదట? పల్లన కాఁగూడదట? అందులోనుఁ జెక్కజాభరా? నవ్వులా! పిలుకసాఁగఁదీయును. దీనినిఁగూడలే పెదను నాకుసహాయపడునేమో? కదలదుమెదలదు మొద్దుదొంగనిద్దుర? దీనికిఁ గావలసినంతసేపును దయ్యమునలెబ్బిల్చుకొని తినుచు నన్నుతెప్పవేయనీదు. (కాలితో తన్నుచు) లేవే? పని చేయవలెను?

అంటి—అబ్బా! యెన్ని జన్మములకైన నిట్టిమగఁకు వద్దుదేవుడా? కాచునీక్కువ గడబడహెచ్చు, వట్టి గొడ్డునకుఁ దావులుమెండు. సరే యెందుకులేపెదవు?

గిరి—ఎంత పోతరించినావు? చిత్రాంగిదేవి యెంగిల్లు మెక్కిమెంతకొన్నినావు? నేలబిచ్చిన నీకుచిరాకా? రాజుగారి చావులురేపికపోయిన మనపనియేమగునోనీకెఱుకా? లేమ్మ త్వరగారంగులు కావలెను.

అంటి—ఇంటిలోను, గోటలోను మఱేమిదని? యెంతసేపును రంగులపనే? (కన్నులుమలుపుకొనిలేచును.)

గిరి—ఇదిగో రాత్రి పైటకుఁబోయినచ్చెరవనియెప్పటికివచ్చినాఁదా నాకెఱుకేలేను. నిద్రొప్పటిపోయినది. నీగుణమెన్నా శృంగయిన నొక్కటాగే యున్నది. ఈతట్టమాయక విడిలేదు. దిక్కుచూలిన లోకముగాని, మ్రింగనాటముకాదు, కక్కవాటముకాదు, దొంగగొడ్డువు నీకెన్నితన్నినను సిగ్గులేదు. కొటలోఁగూడ నీకేమిరంగు?

అంటి—నాకుఁగాదు మాచిత్రాంగిరాణిగారికి—

గిరి—మెల్లఁ మెల్లగాఁజెప్పు. నానేస్తుఁడుహంతకనాయకుఁడూరుకాచియిపాటికిమునుపటివలె మనవిధియరుగువీఁదఁబడుకొన్నాఁడేమో? ఏమేమి? చిత్రాంగి రాణిగారికెవరిపై రంగు?

అంటి—అటువంటి దొరసానులకే వట్టింపులేనపుడు నన్నే మోదినజనమూర కేవలం పెదవు? నిన్నరాత్రియెంతముచ్చటబరిగి

నదోన్ కెలుకా? తెల్లవారనీ, పట్టణమంతయు గగ్గోలుపుట్టును
అయ్యో నానోటనూగింజ నాన దేమిసేయుదును.

గిజి— ఏమిటాముచ్చట? చిత్రాంగియెచనినిలాగినది?
అహ! డైమా! అడదెంతయుదనంతదాలోంగియండవలెను
గాకున్న దానిని లొంగదీయట యెంతటి మగవానికైనశక్య
మా? సుగుణములు నైజముగబుట్టవలెనుగాని యితరులు నీ
తులుచెప్పిన నేపాటికుదురును. నీతులు పోతపాలవంటివి. చె
ప్పుమేమి జరిగెను?

అట్టి— చిత్రాంగిరాణి నిన్న సందజానునఁ జిన్నప్రభువు
గారిని దనమేడకు రప్పించి తనతోరమ్మని బలిమిపెట్టెను.

గిజి— అయ్యోయేమి ఘోరము పాపమనియూమెకుదోఁ
చలేదా?

అట్టి— చేతకాని మగవాండు, పాపమని, పుణ్యమని
యోర్వలేక పడుచువారిని బెదిరించెదరు. పాప పుణ్యము
లకేమిగానిపిమ్మట నేమిజరిగెనోనిను. చిన్న సభిభువువారందుకొ
వ్వకవిడలించుకొనిపోయిరి. అందుపైఁజిత్రాంగియలిగినీకటిం
టితోదలకట్టుకొనిపండుకొనియున్నది. తెల్లవాలుగానే పెద్దప్ర
భువుగారితో జిన్నప్రభువును జంపించుట కెద్దియోపాపము క
ల్పించిచెప్పును. ఈముచ్చటయంతయునాకనులముందేజరిగెను
గాన నావీకెకురివచ్చెను. రేపుచిత్రాంగిచెప్పినట్లేల్ల దబ్బరపా
త్యము పెద్దప్రభువువారితో జెప్పనలసినచుచేమా?

(నీటి యరుగునైనుండి యంతయు వినుచున్న పాంతుకనాయకుడు జబ్బున్న
లానికిబ్రవేశించి.)

జబ్బ— గిజిగన్నా! నాకంతయు వినఁబడుచున్నదిలే?

గిజి— జబ్బున్నా! పాపము పాపము! పుణ్యము పుణ్య
ము! మన కెందు? ఘనమేదియు నెఱుంగనట్లే యుండవలెను
గాకున్న మనప్రాణముమీదికి వచ్చునుజమా?

జబ్బ— ఎంతఘోరముజరిగెను? చిత్రాంగిరాణికెంత దు
ర్బధివుట్టెను? తలుపు మూసికొనుఁడు నేఁబండుకొనెదను.

(గిజిగన్న, భార్యతో నిష్క్రమించును.)

జబ్బ—(పోవుచుఁదనలో)చిన్నప్రభువువారిపై నేరముమో
పఁబడినయెడల వారునాచేతికిఁగదాయెప్పుగించఁబడుదురు. దే
వుఁడునాకీనిజమును ముందుగాఁజెలియనిచ్చుటమేలే? ఓహో!
చిన్నప్రభువువారెంతమంచివారు? (నిష్క్రమించును.)

(రాజువేటనుండి వచ్చుచుఁగొటనునమిపించి, అందలమునుండిరేచి.)

రాజు—(తనలో) రాత్రివేటాడి యడవినుండివచ్చునుండఁ
గా దుస్వప్న హేతువై వెడవెడలికొని పట్టినదిగాని సుంతయుం
బడలికతీటలేదు. హరహరా! స్వప్న మెంతనిజముగఁదోఁనును
మఱియు నిప్పటితెల్వి యప్పుడెక్కడికిఁబోవునో? మానవుడన
నెంత? మాయనెవ్వరెఱుంగరాదుకదా? నన్నుఁదెల్పుటకుజం
కికాఁబోలు నందలము మోయువాండందఱిట నలసటతోఁబడి
గుఱునెట్టుచున్నారు. మఱిరెండుగడియలకుఁబ్రాద్దుమాటవచ్చు
ను. కొటయంతయు నిదివఱకు మాటుమణిఁగియున్నది. కాని
యెక్కడనో? కోల్పుచూపిడిచెంతఁ గానచ్చును. గిలిగింతగాని

గొంతువలెవనబడుచున్నదెంతబాగుగ బాడుచున్నాడు. పిలిచినంతబాటమాసేయునేమో? ఇక్కడనుండియే వినియెదను.

(గిలిగింత పాడుచు ప్రవేశించును.)

మేలుకోలుపు, భూపాళరాగము — అటవాపు రాగము.

ప॥ మేలుకో యినుడ - మేలుకో ఘనుడ॥

ఆ॥ మేలుకో యినుడ - మేలుకో ఘనుడ॥

మేలుకో చీకటి - జూలు మునుగుదీసి॥ మేలు॥

౧. జారులు చోరులు - పల్కినఘోరము॥

జనుల కెఱుకపర్చు మేలుకో॥

౨. సాగి దయ్యముదాట - చల్లగాలి మీఠా॥

వేగుచుక్కజాట మేలుకో॥

౩. వెలిదమ్మ వీడఁగ - గలవత్రా వాడఁగ॥

తెలినుతాబవలె - దెఱబయలుదేఱఁగ॥ మేలు॥

౪. కాకికావలికూసు - ఘోరము కనుకూటు॥

గోక విరహమువాయ॥ మేలు॥

రాజు — ఓహూ! మొగలి మొదలగువీరి పూజాదలఁబూయించుచు, బలురకంబుల మధురవృక్షంబులు గాయించుచు, సహజంబులగు నడకలందుల్పిపాటు కొండ సెలయేటింబోలి వీరిఘోరగిగూడ నెంతరమణీయముగ నున్నది. అయ్యో! యూరకున్నాడే మర్యచక్ర తిత్తుడు. పోనీ, యిక్కలించెదనోరీ గిలిగింతా!

గిలి — గిలిగింతా, వలసంతా, అంటంతా, ఎట్టింతా.

ఎకిరింత, చికిరింత, బాలెంత, చూలింత, కుగ్గిరిబొంత, అతింత, చింత, మంచిపేళ్లే. ఓహూ! ఏలినవారు కనులపండువుగా విచ్చేసిరి. ఎన్నిసొట్టనక్కలవేటాడినారు, మఱెన్ని గుడ్డికొంగలకువలవైనా రింకెన్నిచచ్చుతొండల కురిబన్ని నారు. మఱియు నెన్నియడవి దోమలంజంపి తెచ్చినారు. తమ వేటనైభవ మొకసారి సెలవిండు. వివేకసింహముంబట్టిరా లేదా.

రాజు — మేడమెట్లు నైబడి దొల్లెడు దంతపుత్రాయత సీనోరాగ దేమిరా? నీవన్నట్లే వేటయందెద్దియుం జిక్కలేదొక బెబ్బులిమాత్రము వేటువడి పాటిపోయెను. మఱొకయూడులేడి సమీపించెనుగాని దానికన్నులజూడఁజత్రాంగి దేవి జ్ఞాపకమువచ్చినదిరా? కనుక యీలేడిం జంపుటకు చేతులాడలేదు. కొన్నిపండులను, గలుజులనుమాత్రమకొట్టి తెచ్చితివోరీ! మిక్కిలిమలసియుంటిని. దేవి చిత్రాంగియొద్ద విశ్రమించవలెను. నన్నజూలునలువమునుంగిడి పండుకొన్నప్పుడా మెముఖమిట్లుండునుజమా? ఇప్పుడిచందుగ్రింజూడఁగా మహాకవి గాయకశిరోమణి చెప్పినపద్యము స్ఫురించినది.

గీ. పొద్దుజాడలఁగిగింది ♦ వాద్దమించి

జాణిగిపోయితివాడగు ♦ చుక్కబంట్లు

ఇడుమపాటున బలగము ♦ రెడసియుంట

తెల్లమని రిక్కగాయఁడు ♦ వెల్లఁబాటె.

అహా! మహాకవిగాయకశిరోమణి చెప్పినదెంతయునిజము. వినుమోరీ, నిన్ననాచే బెబ్బులివేటతప్పినపుడు బంట్లొక్కడైన హన్నంతుకయెవని పుట్టుకువాడు జడిసి నలుదట్లు పరుగిడిరి.

గిలి— అతకన్న జరిగినది జరిగినట్లే చెప్పును. నేనొక పద్యమును జేసితిని. తమశిష్యుడచుగానా.

రాజు— ఏదీచదువు, నపునకక పీశ్వరుడా?

గిలి— ఉన్నమాటన్న నెనఁచుచుకడ ? చిత్తగించుడు.

గీ. తానొప్పిన చీకటి ♦ తప్పెఱిగియు

మగని విధిలేక కనిపెట్టు ♦ మగువబోలె

చెలికి పొగ్గిడుముంగల ♦ నిలిచెఁజంద్రుఁ

డాకనపు పెనమునందు మా ♦ దబ్బునలెను

రాజు— చీకటితప్పన్న నేమిరా? క్రింనుమీఁదలుచూచుకొనిపలుకుచున్నావా. నీకేమియాశ్చర్యము కలిగెను.

గిలి— చిత్రాంగి దేవిగారి మేడకువిచ్చేయుదురుకాబోలు? దయచేయుఁడు మనవిచేసెదను. నిన్నటియుదయమున కీయుదయములువడినాలుగుగడియలు. ఊణముమనదికాదు ఎప్పటికే దిజరుగునొకట ?

రాజు— ఏమైన వింతలుకలిగినవాయేమి? రాత్రిమాకొకిదుస్వప్నముకలిగెను. చిరంజీవి సారంగధరుఁగునుముఖుడా?

గిలి— ఏలనట్లగుచున్నార ? రాత్రినాకుఁగూడ నెకకలవచ్చెను. నాకలు, వేగురుకారు, నూలుగురుకారు, మూగురుకారిద్దఱాడాండ్రు. అందుపెద్దదియిల్లాలట. చిన్నదిగయ్యాళియట. చెప్పుమన్నారా? అబ్బా! భయమగుచున్నది. పోనీ చెప్పెదను. ఆచిన్నదట. కాదుమఱచినాను. పెద్దయావెకొక చక్కనిమంచికొడుకట. నాచిన్నయాలవానిని రమ్మనిబలిపి

పెట్టినదట. వాఁడువిదలించుకొని సాటిపోయినాడట. పిమ్మటనాచిన్నయాలకోతియైనదట. గంతులువైచినదట, కట్టుబుట్టుచున్నదట. నిక్కినదట నీల్గినదట. అట్లుపైనాకు జ్ఞాపకములేదట. దీనికేమిగాని, తమకేమికలవచ్చెను?

రాజు— నీకలనంటిదే యింనుమింను నాకలయును. అదియొకపాశుకల దానినిస్మరించఁగూడదు. వింతలులేవుగద ?

గిలి— మఱేమివింతలు? పాపముపాపమే, ప్రియముప్రియమే, నిజమునిజమే, అబద్ధమబద్ధమే? తల్లితల్లియే, తోడుకుకొడుకే, మీరుమీరే, నేనునేనే? సరిగాని, నిన్న నెక వింతజరిగెను. చూడలేదు గానివిన్నానేమో? పోనీ మనవిచేసికొనెదను. మనపట్టణపు మదపుటనుఁగు కట్టుదెంచుకొని పూదోట కొలనులోబడినదట. మొసలి యొకటి దానింబట్టుకొనెనట. అప్పుడాయేనుఁగు మొసలిం దప్పించుకొనిపోవుట యెంతోకష్టమయ్యెనట. ఇదినిజమే. నిజముకా దబద్ధమే. అబద్ధము కాదిహిహిహీ. ఇదిగో చిత్రాంగి యమ్మవారిగుడి. కాదుమేడగుమ్మము. అదిగోయంటింత యేలినవారిందోడుకొనిపోవ నచ్చినది. నాకు సెలవిండునేబోయెదను.

రాజు— రా రా వాగు వాగు.

గిలి— వావివాగు వరుసమందిచెడ్డ. ఓదేవుడా! ఏజన్మమునకైన నేమగువాడుకావద్దు, అడదికావద్దు, రాజుకావద్దు, రాణికావద్దు.

రాజు— వింత పేలుకు కట్టువురా జంకెడనేల ?

గిలి— ఒకటి రెండు మూడంటితో నలుగురు, గిలి గింతతో మీడకునొప్పి యేమోయిక మనసుదీప్తి, విధినాకొప్పి జంకాకాదేలినవారికిగనికర మంటితకుమచ్చరము, నాకునిచ్చి రము.

అంటి— అమ్మగా రేకాంతంబున—

గిలి— గోడలుచెవిటివనుకొన్నావా? అంటితగుల్లా యే లినవారికటము- నేబాయెదనాటునూత్రనగానిప్రతముకె టుచుకొందునా?

రాజు— ఏమిరానీప్రతము?

గిలి— నేను చూడనన నాకుబందియేమి? నేనాడు దాని నంటనేయంటను.

రాజు—నపుంసకలింగమా! నీకిదినహజమే. (అంటితతో) ఏమే నాప్రాణధనమెందున్నది?

అంటి— అమ్మగాను చీకటిగదిలో నేదోయలుకతో న న్నట్లున్నారు.

గిలి— (తనలో) ఆహా, మీసములేదయ్యెరా యలుకన్నక నూడగొట్టెదును. ధుర్మార్గురా లేమిపన్నునో? అయ్యో నా చిన్నప్రభువో యయ్యో నేనో! నీవువేల్పువంటివాడవుతండ్రి)

రాజు— ఏమివింత పొలయలుక? కానీ యిదేమంచితజ యము.

జ. లాలనబోయెదలోకను ♦ లలబడుదబ్బు అనంతముత్రేపుం

కాతెగఁ జెప్పుచున్ దెదవి ♦ కాటొనరలమదుగోతిమృత్యులనీ

గలుల నొడ్డుకొందు గిలి ♦ గింత కొకంతట నవ్వ పక్కునన్

దాలిమదూలసోలు నెల ♦ తందిమిడిఱగ ముద్దులాడెదన్.

అంటి— ఇదిగోదీపము వెలిగించినా నరుగోయవ్వుగారు.

రాజు—

గీ. సన్నమబ్బునఁ దోచెను ♦ చందరువరె

అకుచాటుండిన గుఱబి ♦ యలరుమాడ్కు

నీటబ్రతిఫలియించు మా ♦ నికమువోలి

చీరమునుఁగునఁజిత్రాంగి ♦ చెప్పొమిటె.

ఈగదిలో నేల పండుకొన్నావు? నీవున్నయెడఁ జీకటివెల్లడి గదా, మసిగాజులోని దీపమువలె మాసినచీర నేల నీయొడలువె లిగించుచున్నది. (ముసుఁగుదీసి ముద్దువెట్టుకొనుచు)

గీ. వేటబడలిక వాపె బ ♦ త్వేడిచెను

మేనఁబుల్కుఁజరేచె బి ♦ తానఁగన్న

గవకు మూతలుదాపె వ్వ ♦ ర్గమునుఖమ్మ

చూపె నీకనుసంస్పర్శ ♦ నుందరాంగి.

జ. చూడవిదేమి యొక్కమొగి ♦ జాపుటచీకటివెల్లరిన మా

టాడవిదేమి వరైదపు ♦ లంగునముత్యముకెంపులొల్కఁగాఁ

బాడవిదేమి క్కగవల ♦ వాలిచి చిల్కలువాలకింపఁగ

లొడ్డుచు బంటుపై నజక ♦ బొందుటలేనె పొననయికా.

(ఒడలుతడుముచు)

గీ. వేడిన కనుగొనలకు నీ ♦ రోడనేల?

ఏడి కొప్పిటు కిందటి ♦ రాడనేల?

ఒప్పు చగ్గవపై రయి ♦ కూడనేల?

ననతెరింగున నీదుమే ♦ న్యాడనేల?

అహ! నేత్రులు అక్కలు నీ కెట్లు వచ్చె. నాస్వప్నము నిజమే.
ఏదుర్మార్గునివల్ల నీ కీడికలిగెను. వాడెవ్వడైనం జెప్పు తక్షణ
మేచంపించెదను.

చిత్రా—(ఏడ్చుచు) ప్రాణనాథా! యీ ఘోరముమీతో
నేనేమనిచెప్పెదను.

గిలి— అమ్మ దీనిజన్మపడిపోను, ప్రారంభించెను.

చిత్రా—(లేవబోయి పడిపోవుచు) నాయెడలు పచ్చిపుండు
కీళ్ళాడకున్నవి. ఏనుగుకలచిన కొలనువలె నయ్యెనాపని. చా
వునకు సిద్ధముగనుండి నాపుణ్యమున మిమ్ముజూడఁగలిగితిని.

రాజు—(చిత్రా) గిరితలతనతోడ పైనిమనకొని) దేవీచిత్రా!
గీ! ప్రాణేశ్వరీ! నీకభయములే దయ్యోపలుకవేమి? అయ్య
య్యో మూర్ఖులైనది. ఏదేయంటింతా మంచినీరు?

గిలి— మహాప్రభూ! అమ్మగారికి పిశాచగుణమునకొనెద
నిన్న నీలాగేయొకవెలయాలు భూతముపట్టి విఱచుకొనిపడియొ
డలెల్ల అక్కకొన్నది. సెలవయినయెడల వదలఁగొట్టెదను.

రాజు— ఔను నిజమైయుండవచ్చును. లేకున్నపులిమీన
ములఁబెఱుక నవఁడుసాహసించును? నేననుకొన్నదితప్పే. కట్టా!
యీదయ్యమెట్లువదలును.

గిలి— ఏలినవారు కొంచెము సహించెదరేని నిముసములో
దానియబ్బితో జెప్పుకొనునట్లుచేసెద నేమున్నది, దుప్పటిము
సుగుపెట్టి కారుమిఱపశాయ ముక్కులోఁబొగవేయుచుఁజింత
రున్వలతో నాలుగంటించినచో దయ్యము, దయ్యమున కూక

నూషిపోవును

చిత్రా—ఓరీ కాటులుపేలకునిన్నుఁజంపించెదను. దయ్య
ములేదు గియ్యములేదు. వీరు నాప్రాణేశ్వరులుకారా? నేను
వారిపాదములను విడువని యిల్లాలనుగానా? ప్రాణేశ్వరా! సే
ద తేటితిని.

అంటి— మహాప్రభూ! మంచినీళ్ళు మిక్కిలిగఁ బట్టినచో
వాతముచేయునేమో?

గిలి— అంతపైత్యపుశరీరమునకు వాతమెట్లుచేయును.

చిత్రా— ప్రాణేశ్వరా! యీదుర్మార్గుని నాయెదుటనుండి
తొలఁగించుఁడు. జరిగినసంగతిమనవిచేసెదను.

రాజు— ఓరీ పేలకు మిక్కడనుండిపో.

గిలి— (వెడలిపోవుచుఁదనలో) నామీదికిఁగూడఁజెచ్చు
నేమో దీనియొడ్డొరగ. రాయాపదా! నిన్నుమేమడ్డఁగలమా?

చిత్రా— ప్రాణేశ్వరా! యేమిచెప్పును? నేనెందుకుఁబ
రికియుంటిని. నేనాడదెప్పుటేల? ఓదైవమా! గంపంతకన్న
పెట్టుకొని నీవేచూచుచున్నావుగదా. ఎంతఘోరమెంతయపకీ
రి. నాకమాట తడఁబడుచున్నది కొంచెమాఁగెదను.

రాజు— ప్రాణేశ్వరీ! తొందరలేదు. నింపాదిగాఁజెప్పు. హా
యేపాపాత్ముఁడునీటియపకృతిచేసినాడో యొక్కమాటలోఁ
దెలియనిమ్ము.

చిత్రా—(కోపముతో) ఓరీదుర్మార్గుడా! కొడుకువనుకొ
న్నాచూ! నాప్రాణేశ్వరుడూర లేనిసమయమునవచ్చితిరా!

తల్లికడుపురంజెయివెట్టితివిరా! యెంతపాపముడిగట్టుకొన్నావురా నానాధుడు భూలోకదేవేంద్రుడు, నేజెప్పిన జన్మబోవునే మో నేనెందుకు బ్రతికితిని.

రాజు— (తనలో) ఎరడిక్కడకు వచ్చియుండ వచ్చుచు? ముత్రియా, నుబుద్రియా! కానీ తెలియును. పాణేశ్వరీ! అనుమానించవద్దండెవ్వరైన జెప్పకతీరుదు. త్రాచును ముద్దిడ నెరడు తెగిం నోర్చుకొనుము. ఖడ్గమా! నీకిన్నా శృంగదగిన విందుదొరకెను.

చిత్రా— ఇంకేమిన్యాయమింకేమిలోకమింకేక్కడినత్యము. (ఒకచేత నోరుమూసికొని) అయ్యో! నాపాతినీత్యమో నా తివ్రత్యమో యింకేమియున్నది. కొడుకావాడే, మనపాలిటి యాదవముసలము

రాజు— ఏమేమి? సారంగధరుడే! నాస్వప్నమేనాకుజెప్పే నేమిజరిగెను.

చిత్రా— అంటితా! నాకునోరాడదు నీవుదెలుపుము— పోనీనేనేచెప్పెదను. ఆపాపాత్ముడు పారువముమహారాజు నిక్కడకువచ్చి నన్ను బలిమిచెఱపట్టినాడు. నేనెంత ఘర్షించినను నీనాడేడుకాడాడుదానిని నేనేమిచేయగలను. తమతో జెప్పుటకుబ్రతికియున్నా నికయేదోతెఱవచూచుకొనియీపాణిముంబోగొట్టుకొనెద నపకీర్తిబ్రతుకునాకెందుకు?

రాజు— సరేయాదుర్మార్గునిసనిపట్టిచియిప్పుడేవచ్చెదను.. నీవుచనిపోవే. ఎంతమోర మెంత యపకీర్తి. అంటితా!

ఈమెనుగొంపోయి గాయములకు మందు వేసిబాగుచేయుము.

(అంటిత చిత్రాగిత్ నిష్క్రమించును.)

అహ సర్వేశ్వరా! యిదియెంతతలవంపు. నాహృదయసౌఖ్యమునేటితోసరి. మఱేమున్నది. నేనెంత పరాక్రమశాలి నైనను, మఱెంతటిచక్రవర్తి నైనను లోకములోదక్కినఖ్యాతుల నేనెన్నివహించినను నాకీమచ్చ పోదుగదా. జారత్వదోషమెఱుగని మృగాదు లెంతధన్యములు. ఒకనైపున్యగోధమింకొకవైపురసిగ్గునునొక్కపెట్టుననుబ్బి నాహృదయమునబట్టజాల కన్నవి. ఆపితృద్రోహిని ఖండించినంత సీక్రధముశాంతింప వచ్చునుగాని లోకములో నాకీనగుబాటు నాతోగానిపోదుగదా? ఇంకెక్కడిపోరుషము? భార్యదుఃఖములేనినపుంసకుడెంతటియవృష్టవంతుడో? ఉచ్చిష్టమైన చిత్రాగిని నేనికముట్టకంటయు, నాదుర్మార్గుని బ్రతుకనీ కుంటయు నిదియే నానిశ్చయము.

తే. గీ. తనదునీడ తనకు * దయ్యమానవ్వుల
నాకదోచినాడు * నానుతుండు
తానొకటిదలంప * దైవమొక్కటిసేర
యకట యెంతవృష్ట * మయ్యెనివుడు.

(నిష్క్రమించును.)

సారం— (ప్ర)వేశించి తనలో)

తే. అంతటనిండు నాకనమ * యన్నియూమోనెదుభూమినత్యమున
సుంతయుఁ దప్పిపోకనమ * సూర్యుడె లోకముకన్నమీరకే
యంతయుఁజూచినాడుకదం * సాక్షులు మీరరె నానుభావిత్య
నాంతకురాలి బోధనము * లయ్యకు నానియెప్పుచేయఁడి.

ఏమీవిధి! ఆపాపాత్మురాలు నన్ను జంపించుట హాస్తి. ఆ యో యాదుఃఖమంగయునాతల్లిది. ఇంకనన్ను గూర్చి శోకించువారు నాప్రియమిత్రులు సుబుద్ధితప్ప మఱవరున్నారు? చావన నిద్రపోవుటవంటిదికాబోలు? నిండుజీవుడేబొందినెట్లు విడుచునో? ఎంతవచ్చెను? నాకింతవేగము మృత్యుని తెలియదుగదా? జీవనములు జలబుద్బుదములు. సంపదలు క్షణభంగురములు. నిన్న నేగదా మాతండ్రిగారు నన్నుఁజూచి యెంత యో సంతసించిరి నేడువారిమోక్షము చూడఁగలను. పాప మెద్దియు నెఱుంగకుండుటచే నేనుజూడఁగలను. అంతటి శాంతులైనమాతండ్రిగా రెంతటి యాగ్రహముఁదెదరో? సిద్ధాంతమేల నాజాతకములోఁ జిరాయువు నగుదుననివ్రాసిరి? కల్ల సిద్ధాంతములు, కల్లబ్రతుకులు. నేడునాకుమరణమా? యదే పృథ్వికై నందప్పదుకదా? చావునకు విచారింపనుగాని, యపవాదమునకుఁజింతించెదను. పోనీ యీశ్వరుఁడు కరుణించినేటితో నాకన్ని బాధలునుదొలంగఁజేయును. అదిగో నాప్రియమిత్రుడునుబుద్ధి. దేవునివలె వచ్చుచున్నాఁడు.

సుబు— (ప్రవేశించి, తనలో)

సీ. కెందమ్మిరేకుల • యందమా నీతని

కందోయినిద్దరఁ • జెందకునికి

దీక్షు విచారంబు • దెల్పును నీతని

హస్తము ఫలమం • దమరియింది

అపశ మైవచ్చెడు • నకుఁపూరముని

టూరువు కేడిమి • నాటుచుంది

అపకీర్తి చెన్నంటి • నట్టుట పేక్షింపఁ

బడి యీతనికిఁ గొప్పు • విడిచె దరేను

అకటకేనను కొన్నట్టు • లయ్యె నేమో

కానిచో నన్నుఁజూచిన • తోన కొండ

చగిడిఁబొంగును నవ్వమఁ • బల్కరించు

చిన్నపిఘడిప్పు డెండుకు • మిన్నకుండె.

(ప్రకాశముగ) ఏలినవారికి నేనకునియందు నిన్నటినుండికలిగినయలుక యిప్పటివఱకు—

సారం— పాప్రియమిత్రుడా! (రుమాలుతోఁ గన్నులొత్తుకొనుచు.)

సుబు— ఏలినవారిని నేనడ్డినానుగానా? హరహరా! ఈ శ్వరా జ్ఞయిట్లున్నది.

సారిం— నేనెందుకు పాపురము నెగరవైచితి నదియూమేడ మీఁదనెందుకు వ్రాలెను? నాకెందుకాబుద్ధిపుట్టెను?

సీ. అపదను పేతువులుదోచి • యైనెడమ్మ

పాప్రియమిత్రులు వారిచి • యైన నన్నుఁ

బోలి తప్పుతోవంబడి • పాపుగాని

యకట యెవోపహతుడెట్టు • లాఁగఁ గలఁడు.

నాతండ్రిగారితో నాపాపాత్మురాలేమి చెప్పునో? చావునకు విచారింపనుగాని నన్నుఁగన్నతండ్రి యెంతనొచ్చుకొనునోకదా

సుబు— ఆపాపాత్మురాలు మఱేమిచెప్పును. మీరుతన్ను బలిమి చెఱవట్టినారని కుట్రపన్ని చెప్పును.

సారం— సర్వసాక్షియగు దేవుఁడులేడా? సత్యము కావ

దా? విజ్ఞానులగుమాతండ్రిగారికి సత్యముపొడకట్టఁగూడదా?
సుబు— అయ్యా! లోకమేయజ్ఞాన మాతము. అందులో
నాఁడుది పాపపునిగ్గు. దానిసంటిన నెంతవిజ్ఞానికిని వివేకముం
డఁబోదు.

గీ. నెఱులు నల్ల ముయిలువలె ♦ విరియఁబోసి
వాసికాపుటమలెగర ♦ నత్తుపెఱయ
వన్నుఁగొండల నెలయేళ్ళ ♦ సరణివాలఁ
గన్నుగవ నీరుగురియమ ♦ నున్నయాళి
మాటలన్నమృతబోవని ♦ మగఁడుకలఁడె.

సారం— ఆహా దుర్మార్గురాలా! నాపాలికాలసర్పమైతివి.
తల్లిననుకొన్నా నెంతఘోరముతలంచితీవి. నాతండ్రికెంతవ్యా
ధిపెట్టితివి ఆయనసత్యహరిశ్చంద్రుఁడ౯ డాతఁడెంతదిననఁబోవునో?
సుబుద్ధీ! నేటితో మనకుముణముసరి.

సుబు— అయ్యా! ప్రిభువా, ప్రిణమితుఁడ౯, వరఁగి
సాదీ, సుగుణపుంజమా తమకంటఁడడి పెట్టనలసివచ్చెనా నేనెం
తపాపముచేసికొన్నాను. ధైర్యమున్వహించుఁడయ్యా. ఈశ
రీరములు క్షణభంగురములు. సత్యవ్రతములుగాఁ దాముదిన్య
శరీరముతో నాచంద్రితారకముగ నుండెదరు. తమ్ముస్మరించి
నవారికిఁ బాపములంట నేరవు. చుక్కలలోఁ జందునిమాడ్కి
భూమిశులలోఁ బెంపుచెందిన తమతాత పరీక్షిన్మహారాజుగా
రకాలమృత్యువునకు జంకక సకలమోహములఁ ద్రొంచి సర్వే
శ్వరు నారాధించి శాశ్వతపదవి న్మించి రదితమ దిన్యచిత్తమున
కుఁ దేవలయును.

మ. కలయంచెత్తెడు మేనుదోచెడు జగ ♦ తాగ్యంబులంజెత్త సం
చలతన్వాస్తవ మందుసొల్లిఁగనుడి ♦ సర్వవ్రతంచంబు న
జ్ఞాతు న్నిక్కముగాఁ గనంబడెడుఁ బాగి ♦ జ్ఞాల్పజ్ఞాభావంబు ని
శ్చలమాటందమకన్న నేఱుగ సరి ♦ శశ్వంబుఁబాగిపించున.

సారం— ఓహోహా సుబుద్ధీ! నీపల్కులుకర్ణామృతంబులు.
కనుకనింకన్విసఁగోరెద. నాచిత్తశాంతి కీరాజ్యసాధనలు కొర
గావుకదా? ఏనిశ్చయముతోనేనీదేహమువిడువనలసియుండునో
తెలియఁబర్చుము. నేడునాకు మరణము రూఢికదా. ఆహా వి
జ్ఞానిన్నేహితుఁడుగా దొరుకుటకన్న భాగ్యముకద్దా.

సుబు— అయ్యా! మనముపుట్టి యిన్నాళ్ళు పెరిగినాము.
మనయనుభవమేమో చూచుకొందము. మొదట పురిటిబిడ్డం
గూర్చియాలోచింతము. అదినిదురతోవెళ్లుననఁగా నుచ్చాస్య
సనిశ్వాసములు వప్ప దానికి మఱియేయిందియవ్యాప్తియుఁగ
లుగనేరదు. పిమ్మటఁగ్రామముగా శబ్దముతోదాని శోతేంద్రి
యముస్పర్శముతో దానిత్వగిందియ మిట్టులన్నియు స్వసమా
న సంస్కర్మములం దెలుపఁబడును. స్వసమాన సంస్కర్మములేక
స్వబోధనాభావమగు న దెట్టులనినఁబుట్టినతోనే మృగములవలె
బొరుగు మనుజుల నెఱుఁగని మానవుఁడు తా మనుష్యుడనని
తెలిసికొనలేడుగదా? ఇట్టులనేపురిటికందు ధ్వనివిసఁబడకధ్వని
చేయలేదు. స్పర్శముదగులక కదలలేదు. అబిడ్డకు భాగ్యం
ద్రీయము లిట్లుదెలుపఁబడి క్రియలకుఁ జొచ్చుచుండ మనస్సు
మొదలగు సంతరిందియములు మేల్కొన్నకొలంది నీసచరా
చరప్రపంచమంతయుదోచుచుండును. మొదటనన్యక్తముగ

బిడ్డయందున్న తెలివిబీజములో నివృక్షమునలె గ్రహముగ వ్యక్తపడును. నిదురయొక్క పార్శ్వమునందు మనమనస్సువ్యాపకముడిగినట్లుతోచి నిదురమించినకొలదిఁబలువిధములవ్యాపకములకుఁ జొచ్చుచు మనకవశమై కల్లపనులు సేయుచుఁగల్గు సుఖదుఃఖంబులు పొందుఁగదా. పౌస్తుతమనుసరింతము. మన పుట్టుక నిద్దురతో పార్శ్వంబించెనని ముందు మనవిచేసి యుంటి ననఁగా నవశములగు నిందియములతో మనమీ నిద్రాజన్మములెత్తి యీహగ్రీత్స్వప్నములం గాంచుచుంటిమి. సుఖుష్ణియందెద్దియందోచనఁలునిశ్చలభావముగల ప్రాజ్ఞులకీజననమరణ కార్యావృత్తమగు ప్రపంచము దోచనేరదు.

సారం— ఓహో! పాణిమిత్రి! కలఁతనిద్దురఁజెందువానిచెవికింబలె దుఃఖాకాంతుఁడనగు నాకు నీతత్వవాక్యములు దెలిసియుం దెలియకుండె. దేహమువిడిచిన పిదప నీ తెల్వియే మగును?

సుబు— దేహము పాంచభౌతికము. స్థూలోపాధి యిది. సూక్ష్మోపాధి యణురూపముగా నిల్చును గాని నశించ నేరదు. దేహము స్థూలమైనపుడు తద్గుణముగు తెలివి వ్యక్తముగాను, సూక్ష్మమైనపు డవ్యక్తముగాను దోచును గావున మరణించితఁ పాజ్ఞులకులేదు.

సారం— కనఁదగిన శాస్త్రము తత్వజ్ఞునకునలెఁబూవశముననాకు నీవంటిమిత్రి! కలగె. సుబుద్ధి! యికనాకు మరణాచింత లేదు.

సుబు— ఇంకొకటి మనవిచేసెదను. ముందు బీజరూపము గాలేని దేహము లిప్పుడు గలుగుటెట్లు? కలిగినవి రూపభేదమందినట్లు తోచబడియు నశించుటెట్లు? సుఖ దుఃఖములు రాలివంటి దేహముంజెందలేవు, గాలివంటి జీవునింజెందలేవు. మఱి యునెల్లతత్వశాస్త్రజ్ఞులకన్న నెక్కువసంతుష్టి సర్వజ్ఞుడు సకల శక్తియునగు ఘరమేశ్వరునియందు భక్తియేకలుగఁజేయును.

సారం— ఆపరమేశ్వరుడే నాకు శాశ్వతజ్ఞానము దయచేయఁగాక. నాకిదియే తుదితలంపు.

సుబు— ఎరరావచ్చునది? (పరికించిచూచి) గిలిగింతవలె నున్నాడోరీ! తత్తరగాఁబరుగిడి నచ్చుచున్నా వేమిరా?

గిలి— అయ్యో యయ్యో మొట్టో ఈయ్యో పోయినది పోయినది. మఱేమున్నది భూమినున్నయిపోయినది. సముద్రమునీరైపోయినది. మఱేమిబ్రతుకు, మఱేమిలోకము. మఱేమి న్యాయము. పాడుమనుష్యులకన్నఁబశువులు నయము, రాలు నయము, చెట్లునయము. ఎంతచేసితిమ్రానోరూ పాపపునోరా?

సారం— ఏమిరా సమాచారము?

గిలి— సమాచారమా, దురాచారమా, న్యభిచారమా? దేవికాదు. మనపాలిటి మరీడి. అయ్యో! నాచిన్నప్రభువో యయ్యో నేనో? దుర్మార్గురాలు, హంతకురాలు. గొడ్డునయము, కటికనయము. ఎంతదుఃఖ మెంతఘోర మెంతపాపము. నల్లత్రాచు, తిరుగనివిషము చిత్రాంగి. ఛీ ఛీ ఛీ యీ పేరనఁగూడదు స్మరించఁగూడదు. ఎంతకుట్ర పన్ని చెప్పెను?

ఓల్కి చెఱయట ? ఓపాపాత్మురాలా! ఓయంటితగుల్లా! తప్పు
సాక్ష్యమునకు నీనోరెట్లాడెనే? మీరిద్దఱును మాయద్దఱికి
పరిసినారే? చిత్రాంగి, చిత్రాంగితోకా యంటితా! గొ
ట్టాలన్న మిమ్ములఁజూడదా?

సుబు— అయ్యో! చిత్రగిరిచితిరా? మన మనుకొన్నట్లే
యాదో! హురాలు పాపముకల్పించిచెప్పెను. మీరండ్రేగారిం
డు న్యాయమరయుట దుస్తరమేలనన?

గీ చెట్టికక్కువలన • మొజ్జఁజెప్పె నరుండు

చెట్టికక్కువలన • విషమఁబొంది

అట్లు మంచివార • లయ్యునుగోధన

మందుటన్ వివేక • మరయలేరు.

సారం— మాత్రంగిగారేమి సేయుచున్నారారా?

గిలి— ఇకమనవై గత్తులు నూలుటకుఁ గొల్పుచునడికి
వచ్చెదరట? మీసవతితల్లి. యాయసిరితల్లి యామృత్యుదేవత
యాదిబృహద్రోహితుని చెవికొఱికి తనవైపువాదించుమని పం
పించెను. వానిపిలకజుట్టుండిపోను, వాని విభూతి బుగ్గిగాను,
వానిబందెము పేరిగిపోను, వానియిల్లు దిబ్బఁజేర నాపాడు బాపం
డు ధర్మసభలో మనవై సేరము స్థాపించునట.

సుబు— ధర్మసభకింకేనరు వచ్చెదరు?

గిలి— చిన్నప్రభువుగారి వైపునవాదించుటకు మహాకవి
గాయకశిరోమణి వేంచేయుదురట. మీరండ్రేగారు భయప
క్షములువిని నిజేచ్ఛానుసారముగఁదీర్చానించెనట. మీరును
నేనునురక్షింపప్రభువుగారి వైపునను, నంటితగుల్ల చిత్రాంగి

వైపునను సాక్షులట. ఇంతొక్కక్షణమునకు మనకువత్తమాన
మువచ్చుచు.

సారం— దీనికేమి? చావునకిన్ని చావులు లేవుగదా? ఈ
పాపిష్ఠలోకము నిండిచుటయేమేలు. సుబుద్ధి! తెమ్ము. సర్వేశ్వ
రుంబాడి చిత్రశాంతిఁజేసికొందము

(అనియివరును బాడుదురు.)

యదుకుల, కాంభోజి—మిశ్రగతి.

చ. ఓచరమేశ్వరా - యోదేవమందారా!

యోదేవదేవి నీ - పెందుంటివో॥ ఓ॥

అ. ఈపాపజన్మము - లికయెత్త నీక మ!

మెట్లుకాపాడెదవో - రక్షకు॥ ఓ॥

౧. సత్యంబులెలియగఁ - జాలునెయ్యరునకు!

సర్వేశ నీకుదక్క! సత్యస్వరూప ని-

స్వరణముజేడినాము - సంసారభ్రమమాన్వర॥ ఓ॥

౨. దిక్కులన్నింటికి - దిక్కైన లండీమా-

దిక్కుచూచి కావరా - నిక్కముగా మేము-

నిన్నే కొలిచినాము! నీలోనముఁజేర్చర॥ ఓ॥

గిలి— అయ్యో! మరలను విలుచుటకదిగోయమదూతల
వలె భటులు వచ్చుచున్నారు.

సారం—

౩. గడియోక్షణమొక్కఁ - గలదు మాబోతును సజ్జ-

క్షానమిచ్చి కావరా! గడియోక్షణమాము - బాపి

మానసిదు - భక్తి రూఢిసేయగా॥ ఓ॥

భటులు— (ప్ర)వేశించి) మహాప్రభూ ! పెద్దప్రభువువారు
మీమువ్వురను ధర్మస్థానమునకు రమ్మనిసెలవిచ్చినారు. వార
చ్చటికి వేర చేయుచున్నారు.

సారం— సరియే మీరుపొంతు మేమునురచ్చెదము.

(భటులు నిష్క్రమింతురు.)

మిత్రుడా సుబుద్ధీ! యిదిజన్మమునకుఁ గడవలగనుకన్నాన
సంధ్యావందనములాచరింపుకొని పవిత్రస్మృతులతోమతియు
ధర్మస్థానమునకుఁ జేరెదను.

సుబు— సంతతపవిత్రులు తమకు వేతే స్నానమేల ?

గిలి— ఆదుర్మార్గురాలు చిత్రాంగియొద్దకుఁ బోయినందుకు
నేనుం బ్రాయశ్చిత్తముం గొనివచ్చెదను.

సుబు—

గీ. వేరవరమనందు ♦ విహరించురాయంచ
విబుధవృక్షమునకు ♦ వెలయు చిలుక
మంచిచెలిమి యొడ ♦ కుంచిన చుక్కాని
ప్రాణహితునిగావు ♦ మానవులంబ.

సారం—

గీ. వరమహంస హృదయ ♦ చంజర కారిక
సద్వధూ దృగజ్జ ♦ పల్లదంబ
నమ్మగన్నతండి ♦ నాలగ నావేశించి
యివుడు నమ్మగన ♦ వేసునీతి.

గిలి—

గీ. ఆమ్మ నూకాలయమ్మ పో ♦ లమ్మ కైడే

యమ్మ యల్లమ్మ యీరమ్మ ♦ యటలమ్మ
యమ్మ మండమ్మ తప్పుసా ♦ త్యమ్మతోర
దొక్కు నంటితగ్గుల నో ♦ ర్నొక్కవమ్మ.
(అందరు నిష్క్రమింతురు.)

ప్ర) దేశము;— చిత్రాంగి యంతఃపురము.

(అంటిం బసరుమండఁ గాఁజిత్రాంగిపాడుదుఁబ్రవేశించును.)

సావేరి— తిపుట.

చ॥ అయ్యయ్య నాధి - యందరాని చండుని

కాసించి మేనపోతి నే - యేమిసేతు నే॥ అ॥

౧. వెయ్యముల విధముల - వేడినగరగక॥

చయ్యన ననుకూల నే - యెంతచేసెనే॥ అ॥

౨. కలికివలచిన వన్నె - కాడువారుకకన్న॥

వలరాజులక హెచ్చునే - నిల్వనిచ్చునే॥ అ॥

౩. మెలపునఁ గొంగిలికి - మించి వాతెలవాగునన॥

బలిమిని విదలించెనే - తానేమనుభవించెనే॥ అ॥

౪. చిలుకలురొదచేసెనే - పూదోటలోఁ గో-

యలలుకొయనికూసెనే॥ తెలియనట్టులమర్మములనంటిముద్దిడునం-

దొలగించి గద్దించెనే - వాయునులుగాంచెనే॥ అ॥

అంటి—అమ్మా! మీరు సెలవిచ్చినట్లే మీయునులుదాడి
యతఁడెట్లు బ్రతుకును? పెద్దప్రభువుగారిపుడతనిం జూపించుట
కైకొల్పుచావడి కేగుచున్నారు.

చిత్రా— ఎంతవేడికొన్ననువినకనన్నింతదుఃఖ పట్టినాఁడు
తనకు జయచుగునా? ఇప్పుడు తననీతినిల్పునో? నానీతినిల్పునో?

పెద్దప్రభువు వానినిక బ్రతుకనీకంట రూఢి. వాడుకొల్లు చావడికి వెడలినారాయేమి?

అంటి— చిత్తము. తమసెలవుప్రకారము పురోహితానిద మపక్షముబలపర్చునునినూన పట్టిపంపినాను. ఈపాటికందఱుం గొల్లుచావడికి జేరవచ్చును.

దావా— (ప్రవేశించి) అమ్మా! యంటింతం దమవైచ సాక్ష్యమిచ్చుటకు రమ్మని సెలవైది.

చిత్రా— సరియే. అంటితా! నీవుపోయి యిక్కార్య ముంజక్కజేసికొనిరా. వానిక దేశాస్తి.

(అంటిత దావాతో నిష్క్రమించును.)

చిత్రా— (తనలో)

గీ. నడువడుద్రులో దిగ + విడిచినట్లు
కొడ్డచీకటి నూతిలో + దోసినట్లు
లయ్యవాడని వలచిన + యతఁడు లేక
వాకుమాత్రము దుఃఖపుం + దమవిజేల?

కాని మోహముతగదనివిదల్పినాడు, వానితప్పేమున్నద. మొదటనాకుమాట్లాడఁబడినవాడు, ప్రధానముబరిగినది, ఆన వాళ్ళంపుకొన్నాము. ఇట్టిహేతువుల వలన వానింగోరినాను. నాతప్పేమున్నది? ఉన్నపుడెట్టియెందుందప్పులున్నవి. నాత ప్పునకేమిగాని వాడంతచక్కనివాడేలఁగావలయును? వాని యంద దేతప్పు. మొదటనన్యోన్యముంబ్రేమించిమధ్యనువిఘా తమువచ్చి యిట్టిరువురము చచ్చుటకు విధివ్రాసెను. నానంటి వలచినదానిఁ గాదన్న సారంగధరుఁడు చచ్చుట న్యాయమే.

అయ్యో! మనసున్నవాడు కట్టుకొనకపోయె. కట్టుకొన్నవాని పైమనసు కుదురదాయె. స్త్రీలనాథలుకదా? కార్యముమించి పోయె నికనావెట్టిరాజు వానిం జంపుట రూఢి. కన్నతనము నుండియు వానిపైఁబ్రాణముపెట్టుకొన్న నాకొకసారిమోవియి చ్చియైనం దుష్టిపొందించక విదల్పిపోయినాఁడుగావునవానికే దగినశాస్తి యింకనేస్త్రీకిని నేవలచిన దేహమొప్పగించకుండఁ జంపఁబడుటయే మతియునింత చదువు చదువుకొనియువేల్పు వంటి సారంగధరునిం జంపించిన నాకు తగిన శాస్తి యీవజ్ర పుపాడిమింగి చచ్చుటయే. మాయద్దఱికింతయే దేవుఁడవ్రా సినాఁడు. (అనివిషముతోడి వజ్రపుపాడిమింగి) యింకచీకటి గదికిఁబోయి నుఖించెద. రమ్మ మృత్యువా నీవునాకుఁబించి నట్లు మత్తెవ్వరికిందోచఁబోవు. నాకుసారంగధరునిపైఁ గల్గు మోహమున్యాయమని లోకమెఱుంగనీ. ఒకసారి నాముద్దుల సారంగధరునిం బాడుకొని తుదిహాయి పొందెనను.

పుష్పాగతోడి— చతురశ్రింగతి.

ప॥ సారంగధరుఁడా నిమ - జేరంగవరోసిన్ని -

జన్మములకైన - జచ్చియెన॥ సా॥

అ. మారనకాకారా నుకు - మార సాధువిచార॥

సారనదశ కేత్ర బుధ - సైవనీయచిత్ర॥ ముద్దుసా॥

౧. గావకవితాలోల - కమనీయవాగ్దాల॥

దీనజన చరిపాల - కేకోవికాల॥ సా॥

౨. శరదందు మందహాస - కాశ్యపకీర్తివికాస॥

స్మరపారనామాభ్యాస - మామకచిత్రవికాస॥ సా॥

గీ. బొందిలో వానిబొందిలోఁ ♦ జెండులయము
 జెందమా వానిజెందము ♦ నందుడిందు
 పొగిలమా వానిపొగిలమై ♦ యలయమందు
 వాని సారూప్యమిప్పుడు ♦ సేవగందు.

(నిష్క్రమించును.)

ప్రదేశము— కొల్లుకూటము.

(మంత్ర మొదలగు పరివారము పరివేష్టించియుండును.)

రాజు— (ప్రవేశించి, తనలో)

గీ. పుత్రుడన జోగలేక క ♦ శత్రుమునకు
 నొరంగఁజాలక నామోహ ♦ ముండె నిపుడు
 తుల్యభారంబు లిరుదట్ల ♦ డాచుమన్న
 తామ్రపకగుల్లఁ ముల్లువి ♦ ధంబుదోచు.

ఆపని యట్లుజరుగునా ? జరిగియుండ వచ్చును. వింతలేని యావులింత పుట్టుటెట్లు ? మొదట నేర మెవరిదై యుండును ? చిత్రాంగిదా లేక యాదుర్మార్గునిదా ? నాయనుభవముఁ జూచుకొనెదను. పురుషులకుఁగలతత్తటపాటు స్త్రీలయెడఁగాన్పించుదు. స్త్రీహృదయము చాఁపకొందినీరువంటిది. మొదటఁబురుషులే వెలితివడెదరు. స్త్రీలకెంతకామమో యంతయోర్పును భయమును దేవుఁడుంచనియెడలలోకములో మఱిహద్దుండునా ? పాతివ్రత్యము. ఆహా ! యిదిస్త్రీలు దక్కించుకొనుట దుస్సరముకదా ? పాతివ్రత్యము, దేవుఁడు- ఈరె మను శబ్ద మాత్రములేకాని యనుభవములో లేవుకాఁబోలును. ఆహా !

మూచర్మార్గుఁడంతఃపురమునకుఁబోవనియెడ నింతరాదుకదా ? సోనీ సాగ సైనవాఁడును మొదటఁదనకు మాట్లాడఁబడినవాఁడునుగానఁజిత్రాంగియే తొలుత దుష్కర్మపుట్టి వాని బిలువనంపనీ వాఁడక్కడికేలఁబోవలెను. చదువుకొన్నవాఁడేమో, యశావన వంతురాలియొద్ద కొంటింజనరాదనివివేక మెఱుంగలేఁడా ? మఱెక్కడిచదువు, మఱెక్కడి వివేకము. కామాంశకారముచేగన్నులుపారలుగమ్మి యింతయుఁ జేసినాఁడాపతితుఁడే. నానిశ్చయము చిత్రాంగి పతివ్రత యబద్ధమేలచెప్పును ? అదుర్మార్గునికే దల్లినంటిది- తల్లివంటిదేమి తల్లియే. అగ్నిహోత్రసాక్షిగా నేఁబుట్టెగట్టినది. నాకడుపునం జెడఁబుట్టినాఁడాపాపాత్ముఁడువానినికన్మరించఁగూడదు వానిముఖమైనం జూడఁగూడదు. (ముక్కునవేలిడికొని) తల్లింబల్మి చెఱపట్టుట ? (గుండెమోఁచుకొనుచు) ఎంతసాహస మెంత ఘోర మెంతయపకీర్తిక. పాపాత్ముఁడా ! నన్నె ననలోచించినావుకావా ? అయ్యో ! నిష్కల్మషమైన పాండవసంశయమున కెంతమచ్చవచ్చెను ? ఆహా ! రాజై పుట్టుటకన్నఁబాపముకద్దా ? మాబ్రాతుకు లోకమునకంతయుండేటతెల్లమే. నిన్న నేయూఁఘారముజరిగెను నేడిపురియెల్లవ్యాపించినట్లు తెలియవచ్చెను. సర్వేశ్వరా ! రక్షాంగి గొఁడ్రాలు కారాదా ? పితృద్రోహియగువానిసేలపుట్టించితివి ? (కోపమున) కానీ యాదుష్టుఁడు తనపాపమునకుఁ దగుఫలమనుభవించును. వాద మెట్లున్నను, సాక్ష్య మెట్లున్నను నాద్రోహిచంపఁబడవలసిగదనియే నానిశ్చయము. (గద్దెపెనిగూర్చుండి) న్యాయకర్త

యింక విచారణ ప్రారంభించునది.

మంత్రి— ఉభయవాదులపక్షపు న్యాయవాదులును, సాక్షులును, బ్రతివాదియు సిద్ధముగా నున్నారా?

భటుడు—న్యాయవాదులును వాదిగారిసాక్షియు సిద్ధముగ నున్నారు. అదిగో! ప్రతివాదిగానును వారిసాక్షులునువచ్చుచున్నారు.

సుబు— (ప్రవేశించి. తనలో)

సీ. ఇతరుల మనసు నొకటి ధ్వంసమై యున్నది

కట్టుడు తనకెంత ధ్వంసమైనది

చోద్యమునకయ్యెడి జాడదే దృఢికారి

పరకాంతదానెంత సరమైనదెన

అభిలషనంబుల కడకున జూపునే

విజ్ఞాని తా దొర విజ్ఞుడైన

తెలియని యట్టుల దిరుగు కేతవ్య వి

సూరితా సర్వజ్ఞ మూర్తియైన

అట్టి నాప్రాణహితుడు సత్యకృతుడు

పురుషులకైన సమ్మోహ కరుడు సింహ

కరిమండక్కటా దోష విరహితుడు

యితడు కష్టంబుపడెడి జూచి యెప్పుడోర్తు.

క. ఒకపుస్తక మొకబండియు

నొకఫలహారంపుపాత్ర మొకకయ్యయు మ

చ్చికలో గడపివ విహితుల

మకట యిపుడు వేలుబాధ లందగవలసెన్.

అహా! నేడెంత దుగ్ధినము! త్రోలొకశూరుడు, అజన్మపరిశుద్ధుడు, పాండవకుల పవిత్రుడు, నాకుండా శ్రీమిత్రుడునగు సారంగధరప్రభువు మృతపాపవాదనుబట్టి శిక్షవిధింపబడునేమో? సకలనీతి కోవిదులును, నాన్నేహితుని సత్యవర్తనంజు న్ననాటినుండియు నెఱింగినవారునగు మాతండ్రిగారు న్యాయకర్తగానుంట యొకగొప్పమేలే. తుదకెట్లులెనను రాజాజ్ఞను బట్టికదా తీర్చుండును. నేనెఱింగినసంగతి సాక్ష్యముచెప్పెదను. (కూర్చుండి) సత్యము ప్రాప్తదా

గిలి— (ప్రవేశించి)

తోడి—చతురశ్రింగతి.

ప॥ ఎందుకురా పెండ్లి యెందుకురా॥ ఎందు॥

అ॥ అందకతైగ - య్యాలి పెండ్లామైన!

నద్దాని మూరెట్టి - పెద్ద మగండైన॥ ఎందు॥

చ. నీరసించిలేవ - నీరక శంకించి!

కోరమాపులుమాచి గురి - క్కిచ్చుమింగుటల॥ కెందు॥

౨. పుట్టతల ముగ్ధ - బుట్టవలె నెఱసి!

నట్టేటిలో నావ - యట్టులన్నవాని॥ కెందు॥

౩. నూగుమీసము వాండ్రీ - నోరూరగాజూచి!

యూగలేని జవ - రాలి నునులుపెట్టి నెందు॥

గీ. ఉత్తముడు పెండ్లియాడక యున్నవాడు

మధ్యముడు గుడ్డిదానితో మన్నవాడు

యధముడందముగలదాని నంటువాడు

ముసలిపెనిమిటి యధమాధ ముండగాడె.

ఈపాడంటింత చిన్నప్రభువువై నేరముమోపుటకెంత నిబ్బరముగానిలుచుబడెను? తలక్రిందుచేయఁబడినదివిటీసలె నీవెట్టి రాజముఖము దించుబడియు నగ్నిజ్వాలల నెగిరించుచున్నది. అదిగో! దిబ్బపురోహితుఁడు లంచముమెక్కి వాదించుట కెంతదిట్టముగాఁబట్టినమురుకొనుచున్నాఁడు?

భటు—గిలిగింతా! కదలక మెదలకనిలుచుబడు మిదిధర్మస్థానమునుమా? అదిగో! ప్రతివాదిగారు వచ్చుచున్నాఁడు.

సారం—(ప్ర)వేళించి తనలో)

గీ. ఎవఁడు ప్రభువనఁ దగివాఁ ♦ డెవనియిచ్చ

కడ్డులేకండు నెవఁడు న ♦ త్యస్వరూపుఁ

దాదికారణ మెవ్వఁడీ ♦ యఖిలమునకు

నట్టిసర్వకు నేనిపు ♦ దాశ్రియింతు.

నాముఖముచూచుట కసహ్యించికాఁబోలుమాతందిగారు మాట్లాగము పెట్టుకొన్నారు. హరహరా! విధియిట్లుండెను. అదిగో! మహాకవి శాయశిరోమణి నన్ననిరవరాధిగాఁ జల్లనిదృష్టితోఁ గాపాడవిచ్చేసెను. ఆచార్యులగుట పీఠికి నాప్రకృతి విశదమే. సత్యవ్యాసయముతో హాయిగ నాతండ్రిగారియాజ్ఞ కొడిగట్టెదను.

రాజు— విచారణ ప్రారంభించవలయు మంత్రీ! యాలస్యమేల?

మంత్రీ—వాదిగారివాఙ్మూలము. సకలధర్మస్వరూపులైన న్యాయకర్తగారి సముఖమునకు, వాదిచిత్రాంగిదేవి దేవుఁడు సాక్షిగా మనవిచేయువిన్నపము:— ప్రతివాది సాసవతికొడుకు

సారంగధరుఁడు, నాభర్త పెద్దప్రభువువారూరలేని సమయము చూచుకొని నాయంతిఃపురముఁజొచ్చి నేనెంతమల్పించినను వి నక దుర్మోహముతో నన్నలిమిచెఱపట్టినాఁడు. కనుకఁబ్రతివాదికిఁబద్ధతి ప్రకారము తగిన శిక్ష విధించుటకై ప్రార్థించుచున్నాను.

రాజు— వినుట కెంతకర్ణకఠోరమెంతయపకీర్తి?

మంత్రీ—అంటింతా! నీవేమెఱుంగుదువు?

అంటి—దేవునివైఁబ్రమాణచేసిచెప్పుచున్నాను. వాదిగారి వాఙ్మూలమంతయు నిజమే. ప్రతివాదిగారు వాదిగారిని బల్లిచెఱపట్టినప్పుడు నేదగ్గర నేయున్నాను.

మంత్రీ— వాదిగారివాఙ్మూలమువైఁబ్రతివాదిగారేమి చెప్పెదరు? దోషులని యొప్పుకొనెదరా?

సారం— నేదోషిని గాను.

రాజు— దోషిసత్యమెట్లాప్పుకొనును?

మంత్రీ—ప్రతివాదిగారిమొదటిసాక్షి యేమి తెప్పఁగలఁడు?

సుబు— ప్రతివాదిగారును నేనును బాపురముల నెగిరించుచున్నప్పుడు, ప్రతివాదిగారి పాపురము వాదిగారి మేడపైని వ్రాలెను. ప్రతివాదిగా రాపాపురమును దీసికొనిరమ్మని యీ గిలిగింతన్నంపగా, వాదిగారు 'తల్లియొద్దకుఁగొడుకు నమ్ముట కేమియభ్యులతరము, ప్రతివాదిగారి నేరమ్మనుము'అని సెలవిచ్చి నట్లు గిలిగింతచెప్పగా వింటిని. పిమ్మట వాదిగారి మేడకుఁ బ్రతివాదిగా రేగిరి. నేనంతట మాయొంటికెఁబోతిని.

రాజు— వీడును వాడును దొరికినారే.

మంత్రి— గిరిగింతా! నీసాక్ష్యమేమి?

గిరి— పాపము పాపము. పున్నెము పున్నెము.

మంత్రి— పెక్కులు పేలకు? ప్రమాణము చేయుము. దే-
వునియెదుట—

గిరి— ఏడేదేవుడు నాకగపడినగాని వానియెదుట నెట్లు
ప్రమాణము చేయుదును.

రాజు— ఓరీ నీవెరిగినది తిన్నగబల్కు కాకున్న నిన్నిపు
డు సటికించెదము.

గిరి— నేనెరిగినసంగతియే దేవుడు నాకగపడలేదు.

మంత్రి— వాదిగారు నీతో బ్రతివాదిగారిని రమ్మనిచెప్పి
నారా?

గిరి— లేదు.

రాజు— అదిగో నిజము కేలినది.

మహా— వాదిగారుగాక మఱవరైనంజెప్పినారా?

గిరి— వాదిగారి తో తో తో, క యీ యంటింతగుల్ల
చెప్పినది.

మంత్రి— అంటింతా! వీనితో నీవు చెప్పినావా?

అంటి— నిన్న వీడు నాకగపడలేదు.

మంత్రి— వాదిగారి మేడపై బ్రతివాదిగారి పాపురము
వ్రాల్చినదా?

అంటి— వ్రాల్చినది. దానినమ్మగారు. నాచేబట్టి చిత్తము

యొద్దనుంచుకొన్నారు.

మంత్రి— ఉంచుకొని యేమిచేసినారు?

అంటి— నాచేతికిచ్చి ప్రతివాదిగారి కిమ్మన్నారు.

మహా— వాదిగారి కాపాపురము ప్రతివాదిగారిదని యె-
ట్లు తెలిసెను?

అంటి— దానికొక గిరిగింతవచ్చినవైని.

గురు— తొందరపడకు. భయపడకు మంటింతా! బాగు
గజ్జాపకము తెచ్చుకొనిచెప్పు.

అంటి— నిజమునకు భయమేమి? బంగరు టండెలంబట్టి
యాపాపురము చిన్న ప్రభువుగారిదని యెవరెఱుంగరు?

మంత్రి— వాదిగారి యాజ్ఞాపాపపుగ ప్రతివాదిగారి కాపా-
పురము నిచ్చినై చితివా?

అంటి— నేనిచ్చుటకు బోవునంతలో బ్రతివాదిగారేవాది-
గారిమేడయొద్ద నాకెదురైనారు.

గిరి— (తనలో) అమ్మ నీనెత్తి గొట్ట. పచ్చియబద్దమాడితివే

మంత్రి— ప్రతివాదిగారింటిగ నెదురైనారా?

అంటి— ఒంటిగా నేమి? యీగిరిగింతకూడ వెంటనున్నా-
డుకాడా?

మహా— నీవేమైన గిరిగింతతో మాట్లాడితివా?

గురు— న్యాయకర్తగారి చిత్తముగాని, ప్రతివాదిగారి
న్యాయవాది యననరప్రశ్నము ఎదుగుచున్నదని

గిలి— నీకిదియవసరమా పాడుబాపడా? నీయిల్లునిండినదిలే?
అంటి— గిలిగింతనాతో బావురమునకై వచ్చినానన్నాడు.
మహా— గిలిగింతనచ్చిన యెంతసేపటికి ప్రతివాదిగారు నీ
కెమరైనారు?

గురు— అదిగో యదిగో యిటువంటి ప్రశ్నములింకనుమా
నడు.

అంటి— అడుగనిండు భయమేమి? ఎంతసేపటికా? పావు
జామునకు.

గురు— ఈసాక్షికి మతిపోయినది. న్యాయకర్తగారీమా
టలు వ్రాయరాదు.

మఃత్రి— గిలిగింతా! ఇదిసీతో నేమిమాట్లాడెను?

గిలి— ఈమామిడిపండ్లు కావలెనాయని యడుగలేదా? ఏ
మోచీరకొంగు ముడిచూపించి పోనీ యెందుకనలేదా?

అంటి— (స్వగతము) అయ్యో! మఱచి యుత్తరమిక్కడికే
తెచ్చినాను?

రాజు— సాక్షివిచారణలైనవి. ఇంక నెవరిన్యాయము వా
రుపల్కునది?

గిలి— ఇంకొకటిమాత్రము మిగిలిపోయినది. బల్మిచెలకు
శస్త్రవైద్యుని సాక్ష్యమక్కఱలేదా?

రాజు— నోరుమూయుము? వెట్టివాడవనిక్షమించినాము
మహా—

గీ. పరాధిగ సారంగ • ధరునిగంటి

సారం—

నశ్యక్చృవయంబుతో తల్లి • జాడగంటి

సుబు—

చిన్నపగ్గి భువీశ్వరుండని • చెప్పుచుంటి

గిలి—

పెట్టికీలోకముం బలు • విధములంటి.

గురు—

గీ. వింతలేని యావు • లింత నేరమిట్లు

మహా—

భగవంతుని కు తుల్యి • పడినయట్లు

గిలి—

తాత్పర్యము చక్క • దనమగపడు నెట్లు

సుబు—

హితుండు హితునివినక • యేగినట్లు.

మఃత్రి— సారంగధరప్రభువుగారు సుబుద్ధికిం బ్రాణమిత్రు
లగుట.

రాజు— ఇద్దఱుం దోటిదొంగలే.

సుబు—

గీ. తోటిదొంగ లిదవుర మే • ర్పాటుజంట

మహా—

తల్లిపిల్లలవలె భేద • మెల్లగంట

సారం—

పాదసంగతి మన్నన • బడయకుంట

గిలి—

గుల్లయంటింత తావు • చెల్లదంట.

గురు— సత్యమో కల్లయో తలిచంప్రిలకురిత విరోధము
చూస్తున్నా ?

మహా—

గీ. సత్యమేకల్ల కల్లయే ♦ సత్యమిపుడు

సుబు—

మిత్రులం దాగిసాధిమి ♦ మిత్రునిపుడు

సారం—

తొలగించాళ్లలో ధృతి ♦ దాల్చినపుడు

గిలి—

గుల్లయంటిత తారుపు ♦ చెల్లదెపుడు

గురు— బుద్ధికి వేహధర్మములోఁగిననూ తనవేయసుమితి
మీఱినయెడఁ బాపరతుల శాస్త్రవాసన లడ్డనేరవుగదా?

రాజు— మాతృద్రోహ పితృద్రోహులకే శాస్త్రము ?

మహా—

గీ. విబుధులకునైన కక్కంటె ♦ విధినిదాట

సుబు—

తల్లిపిల్లలతోడంబు ♦ తగులుచోట

సారం—

కల్లవాఁబోడు మివంబు ♦ గలుగుచోట

గిలి—

గుల్లయంటిత చెప్పెదా ♦ పొలుమాట.

గురు— ప్రతివాదిగారు నూతన వయోవంతులు గదా ?
విద్వాంసముపిక్షమతి యనుమాట పోల్చుచోవునా ?

మహా—

ఉ. లోఁగనివాఁడె విద్వియల ♦ లోనఁ గిరిటి దుగాసురాగికిన్
జోగనివాఁడె సత్యమున ♦ సూటి

సుబు—

హితవ్యతిరేక వృత్తితో

నేగక యుంటపాటి

మహా—

చలి ♦ యింపనిమేటికి మోహమేటి

గిలి—

వే! వేగురు చెప్పినన్ వినని ♦ చెట్టి నిజంబెఱుఁగంగ నేటికిన్.

రాజు—

గీ. మనలఁగూర్చి జనములను ♦ కొనెదరెట్లు

మహా—

కల్ల సత్యంబుగా శిక్ష ♦ చెల్లనట్లు

గురు—

తల్లిపిల్లలలోఁగిడు ♦ తగిలినట్లు

గిలి—

లంచము స్మింగి నేరంబు ♦ పెంచినట్లు.

మంత్రీ—నాకుందోఁచిన తీర్పిదిగో ప్రభువులకు మనవి నే
యచున్నాను. (1) వాదిగారి వాఙ్మూలమును బ్రతివాదిగారొ
ప్పుకొనలేదు. (2) అంటితయొకమాటు గిలిగింతంజూడలేదని
యు, మఱియొకసారి చూచినానుగాని మాటాడలేదనియుం జె
ప్పుటచే దానిసాక్ష్యము వ్యత్యస్తముగా నున్నది. (3) మఱి
యుం బాపురము న్వాదిగారు పట్టించి తమయొద్ద నుంచుకొని

గిలిగింతవచ్చిన పాపుజామువటకును జాగుసేయుటచే వాదిగానే ప్రతివాదిగారి రాకకభిలషించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

మహా— నాకుందోచినమట్టు ప్రతివాదిగారాజన్మ పరిశుద్ధులు నఖండ విజ్ఞానులు. పురుషులకునైన మోహనాకారులగుటచే వాదిగానే ప్రతివాదిగారిం బిలిపించి బల్కిబట్టుటకుయత్నింపగాబ్రతివాదిగారు విదల్చుకొనినచ్చినట్లు నందుపై వాదిగారు పగసాధించుకొనుట కిట్లు పన్ని చెప్పినట్లు గాన్పించుచున్నది.

సారంగ— (స్వగతము) ఆహా! మహాకవి గాయకశిరోమణి కన్న వేటే దైవముకలడా?

గిలి— నాయూహ యీడు జోడుకుదిరినచ్చిన్న ప్రభువుగారు చిత్రాంగి రాణిగారును బెండ్లికై మొదట నేర్పాటుజరిగిన తరువాత నీముసలిరా జాపెను వలచి కట్టుకొనుటవలన నింత వచ్చెను.

రాజు— (స్వగతము) వీడు వెట్టివాడైనను వీనిమాట లాలోచింపదగినవి.

గురు— పెండ్లికై తన్ను వాదిగారు కోరుకొన్న సంగతినెడిం గియు నన్యథాకట్టబడినయట్టి వాదిగారి యంతఃపురమున కేసవ ఘోషనైన బ్రతివాదిగారుచొచ్చుటయే యతనియందుగల దుష్టదేశమును వెల్లడిసేయుచున్నది.

రాజు— సరియే. మానిశ్చయ మీదోహి తనతప్పొప్పు

కొనకున్నను మావరోక్షము సందుమాచుకొని చిత్రాంగియేబల్కి వెట్టిన యపుడోహియెట్లు విదల్చుకొనిరాగలడు. తా విదల్చుకొని నచ్చినట్లు ప్రజ్ఞనూచించుచున్నాడుగదా

గీ. ముత్తైపుం జిటునపు మొల్క ♦ లెత్తుచుండ
చీకటిమొత్తు వాల్జాపు ♦ చిమ్ముచుండ
కులగుబ్బల పయ్యెడ ♦ కొంగుబార్చి
బల్కిపెట్టెడి జరరాలి ♦ బాయడరమె.

మఱియువీడంతఃపురమున కేగుటయేతప్పు. న్యాయకర్త యొక్క తాత్పర్యముతో మేమేకీభవించుము. ప్రతివాదియిం దుపైజెప్పవలసినదేమైనం గలదా?

సారంగ—

గీ. పెనుతపంబుచేసి ♦ కని పెంచి చదువు చే
ప్పించి మేటియధా ♦ మించి మిగుల
వృద్ధిగోరు తండి ♦ యెద్దికాసిండునో
దానిడప్పవళమె ♦ తనయునకును.

గీ. సాము చదువులందు ♦ సంతోసమున నన్ను
కరులుదువ్వ ముద్దు ♦ గొనెడి తండి
యిపుడు సత్యమెఱుంగ ♦ క్లిలకజూపుట
మిత్తికంటె నాకు ♦ మేటి శత.

రాజు— (స్వగతము) హరహరా! సర్వేశ్వరా! యిటుగోయి యిటునూయి యెంతదోహి యయ్యునుంగన్నకొడుకునెట్లు శిక్షింతును? మఱియు శిక్షింపకున్న నన్నుగక్కూర్తికరా ఓనిలోకములోనిందించరా? ఏదియెక్కినగానిమ్మ శాశ్వత

ధర్మభంగమునేయనేర? (ప్రకాశము) నీపాండిత్యము చాలూ
పితృద్రోహి. గురుభట్టారకా! యేశిక్షకుపీడుపాత్రుడగును.

గురు—పితృద్రోహికిఁగాలుసేతులు దెగఁగొట్టించవలయు
నని శాస్త్రము.

రాజు—ఎవండురా యాలస్యమునేయక యీద్రోహికిఁ
గాలుసేతులు నఱకి వేగమిటురండు. మీవాతకచటనేయె
దురుచూచుచుందుము. ఇంతలో మాకీయశక్తికొలఁగెను.

(సారంగధరుఁడు ముఖముకప్పబడిహంతకులతో నిష్క్రమించును.)

రాజు—గురుభట్టారకా! హంతకులంద్రోహిమరణవాతక
మాకుఁ దెల్పవచ్చునంతలో మాహృదయశాంతి కైయెద్దియైనం
దెల్పుడు. (తెరిజాలును)

కీర్తన.

సారంగధరనాటకము

పంచమాంకము.

ప్రదేశము—సింహద్వారపార్శ్వము.

జబ్బన్న—(ప్రవేశించి, తనలో) ఏమన్యాయమే మన్యాయ
యమీలాగున్నది? వేల్పువంటి చిన్నప్రభువును జంపుటకుఁ
జేతులెట్లాడును? చిత్రాంగిదుర్మార్గము రేవోనేడో పెద్దప్రభు
వునకుఁదెలియకమానదు. పాపముదాఁగునా? పెద్దప్రభువపుడు
తనయవివేకమునకు దుఃఖించు నింతయుసత్యము. గనుక నేను
జిన్నప్రభువునిగుల్పుట పెద్దప్రభువునకును లోకమునకును సం
తోషకరము. నాన్నేహితుఁడదిగో గిజిగన్న నాకొఱకెట్లు ప
రుగిడినచ్చుచున్నాడో?

గిజిగన్న—(ప్రవేశించి)జబ్బన్నా! నిలువఁబడునిలువఁబడు.

జబ్బన్న—చూచితివానేస్తమా! యెంతఘోరమో?

గిజి—ఘోరమా ఘోరమునతా? మఱియొకవింత. నే
నిప్పుడే రంగుచీరలనిచ్చుటకుఁజిత్రాంగిరాణియొద్దకేగితిని. ఆద
య్యము చీరగదిలోఁదలుపు గడియ పెట్టకొనిపండుకొన్నది.

గుమ్మముచెంత దాసులంపఱు నేమోగడబిడ పడుచున్నాడు.
ఇంతలో నీసమాచారము తెలిసినన్నజూడవచ్చితిని.

జబ్బు— అదిగో రత్నాంగిదేవిగారు కాబోలును? కనికరము కన్నకడుపు చూడవచ్చుచున్నారు. రమ్మ మనముపోవుదము. నీవువేతే చెప్పనక్కఱలేదు. నేనిదివఱకు నిశ్చయించుకొన్నదే యేమటకానిమ్ము.

(అనియిరువురు నిష్క్రమింతురు.)

హంతకులతో సారంగధరుడు ప్రవేశించును.

సారంగ—

శుభపంథపరారి—నూపకతాళము.

ప॥ నీవేనాయత్తును శరణ - నిఖిలాది కారణ॥ నీ॥

అ॥ స్థావరముగఁ బుట్టింపక - కేవలతిర్యక్కుండే చ॥

కీ॥ నమమతి నమనకునిగ - నేలపుట్టించితివితండీ॥ నీ॥

౧. నువివేకమే తప్పయ్యెను - నానృతంబె ముప్పయ్యెను॥

భువిచాతకి రక్షణబొందె - పూతజనుండె శిక్షణబొందె॥ నీ॥

హరహరా! సర్వేశ్వరా! నాకెంత దుర్గతిపెట్టితివి. నిదోషినగునాకుఁ బితృనిరోధము, మృషాసనాదము, ఘోరమరణము వ్రాసితివా? కానీ మించినది తలపోసి కుండనేల? అక్కటా! ప్రాణహితుఁడా!

చ. తుణమెడఁదాసి నపు నినుఁ గన్నులఁజూచినదాఁకఁ దోచుకుండుమగద రాత్రినాడు కలఁ లో నినుఁదప్ప మతఃస్వనిగమం గొనఁగద ప్రాణమికుఁడవు ఁ కోవిదుడౌ నినుఁదోయుచేతులి స్తనఘుండ కాస్తిబొందెను నుఁ మయ్య నుబుద్ధిసనుకొనుమిందుమా.

గీ. అక్షుపల్క నిశ్చయఁ యనుఁగుపారు

వంబ నానూటవినివంతఁ పలగురిల్లు

తత్తఁ మెఱి గిందు భాగవఁ తంబ మిమ్ము

బట్ట నాకరములకిఁకఁ బొత్తి లేన.

నీ. నాబిడ్డకన్న నుం ఁ దరుఁడు లేడని సారిం

బారిమావి నొక్క నన్ ఁ ముద్దుపెట్టి

నాయన్న జగదేకఁ నాయకుఁ డగునని

మఱిమఱి నన్దన ఁ యురముఁజేర్చు

నాయయ్య చదువులో నంబోడయని పలు

మఱుచెంతఁజేర్చి నా ఁ కురులాదువ్య

నాతండ్రి కాశ్వతఁ భ్యాతి నొందునటంచు

నన్నుఁగన్నపుడెల్ల ఁ మిన్నుముట్టు

అట్టి ననుఁగన్నతల్లి నా ఁ యాపదవిని

యెట్లు భరింపఁగల్గు నిం ఁ కెట్లుబ్రతుకు

పారహర సర్వలోకేశఁ పరమసాధ్య

నిట్లు వందింపనను సృజి ఁ యించినావ.

రత్నా— (ప్రవేశించి) హంతకులారా యాఁగుఁడఁగుఁడు. నాచిన్నితండ్రి ముఖమైనం జూచుకొనెన. నాతండ్రిముఖమొక్కసారి చూపించిన నిదిగో నాల్గులక్షల చంద్రహారము మీకిచ్చెదను.

1 హంత— ఓరీ యొకమాఱు చూపితమురా?

2 హంత— రౌజుగారికిఁ దెలిసిన మనలఁజంపించరా?

1 హంత— మనము నిల్లలను గనలేదా? (తెరిచీయుచు)

పోనీ కన్నకడుపెంత యాసగనున్నదో ?

సారం— (తల్లినిఁజూచి) ఇదిగో నాయమ్మ. హరహరా! నాతల్లికెంత వ్యధపెట్టితివి ?

రత్నా— (సారంగధరునిఁ గొంగిలించుకొని) అయ్యో నా తండ్రి! ననుఁగన్నతండ్రి నేనెందుకు బ్రతికియున్నాను? నాసవతికి నీయుసురెట్లు తాకునురా ? నాయన్నా నీముఖముదృష్టి తగులునేమోయని కన్నారనిన్నెన్నఁచుం జూడలేదురా? నీకొఱకన్ని నోములు నోచినానురా ? నీసుగుణము లెన్నియనితలఁచుకొందుచురా ? ఇక నెండుమొజ్జవలె నేనెట్లుబ్రతికి యుందురా ?

సారం— అమ్మా! పుట్టినవానికి మరణమెన్నిటికైనఁ గలుగకతీతదు. నావాపునకు విచారించనుగాని నాయమ్మ సత్యముండెలియనేరకుంటకు శోకించెదను. అమ్మాయితతోమరకు ఋణముచెల్లెను దివ్యజ్ఞానవంతురాలవునీకు నేదెలుపఁగలనా? సత్యహృదయుముతో నీకొడుకు మృతినొందుటకు నీవుసంతోషమునొందవలసినదే సెలవిమ్ము.

రత్నా— నాతండ్రి నాచక్కనియన్నా నాకడుపెట్లుధరించునురా ? నాసుగుణపుంజమా యింకెనన్నెవ రమ్మాయని పిలచెదరురా? ఇక నిన్నెందువెదకెదనురా ? (మూర్ఛిల్లుచు) కొడుకా కొడుకా !

హంతకులు— ఇక నావవాటముకా దదిగో మననాయకుడు నచ్చుచున్నాఁడు.

(సారంగధరునితో హంతకులునిష్క్రమించఁగా తలనాటును)

ప్రతిభాము— కొల్లువావావడి.

(రాజు, మంత్రీ, గురువు, మహాకవి, గిరిగిరిత మొదలగు వరుసఁజేరి)

రాజు— మంత్రీ!! ఈపాటి కాదోటిహాకెం గరువగుజ్ఞులవలె నున్నుగాఁజూచుము ?

గురు— శివశేష ? గడియక్రిందకునే యాముదృప్తు జరిగి యుండవచ్చును.

రాజు— ఇంతతో మానీషితతోలుగ నిప్పువెలత వేళ్ళ?

గిరి— ఆకలివేళ్ళగావచ్చును. (యౌవమునఁజేరిన యగుముడిపిప్పి యేమోమ్రొత్తగఁజూపుచుండినయందలితలఁజూచి) అదిగో చూడఁడాయందలితలగుల్ల చీరకొఁగఁగుముడిపిప్పి యేమోమ్రొత్తగఁజూపుచున్నది ?

మహా— ((వశించిచూచి)) పతిమునలెనున్నది ? నమలకేయుండెంతో! (వరుగునఁజూచి యుత్తరమునందుకొనియుండెంతో! బ్రీవేళియనును.)

రాజు— ఏమావతిము ?

మహా— మహాప్రీతి!! యేదో యుత్తరముగాఁ దోఁచుచున్నది ?

గిరి— చిత్రాంగిదేవి మేకముద్దు నీవినేకాఁజూచి నయచింతగుల్ల నాచేతికిఁజూచి మూవివేసెను ?

రాజు— వైవిలాసమేము ?

మహా— సామగ్రిధర్మప్రభువుగారి దివ్యసముఖమునకు—

రాజు— ఏమిచెప్పుమా ? పిప్పిచదువుడు.

మహా— (విప్పి) నవమన్మథుడైన సారంగధర ప్రభువుగా

కి నేవకురాలు చిత్రాంగిరాణి—

రాజు— ఆశ్చర్యమశ్చర్యమైనది ?

మహా— వ్రాసికొన్న చిన్నపములు—

గీ. తావిగల మేల్మీరంగరు ♦ తరుపనాడ

కండెలుగని నిండునెల మొ ♦ గంబునాడ

దొడ్డబేడిసమీల కం ♦ దోయినాడ

చిన్నపందిద వలచిన ♦ పన్నెకాడ.

ద్విపద. అనవాలంపిన ♦ యదిమొదల్నిన్ను

గాన నూరుదునుండె ♦ గదర వాకమ్ము

ఈడుజోదుల మన ♦ మిద్దలమున్న

పోడిమెటిగియు నన్ ♦ బోడివెనీయన్న

నామెడకుంగట్టు ♦ నాటిసయట్టు

నామదికిన్ లేదు ♦ నమ్ము నాగుట్టు

తరలివచ్చెదమన్న ♦ దప్పదీబోసు

మఱినిన్ను గనుకోర్కె ♦ మానగలేను

నిదురెలుంగని కలల్ ♦ నిన్ గూర్చినచ్చు

పదనుముల్కుల నమ్ము ♦ వలరాకాగుచ్చు

గడియలు యుగములు ♦ గాపాగుమండె

పిడుగు చందమున గో ♦ వెలమోగుమండె

నేడువంచాయె నీ ♦ నేస్తంబుగూడ

శోడక వేగ రో ♦ మ్రోవన్నెకాడ

కాటుక కన్నీట ♦ గలిసినావ్రాలు

నీటుగరమ్మని ♦ నిన్ బలిమాలు.

రాజు— చాలు నేదీ (ఉత్తరమందికొనిచూచి) బౌనౌను. మాకుబాగుగఁ జెలియునీవ్రాత యాదుర్మానురాలిదే ? (కత్తి యంటింతతలనిడి) అంటితా ! ఇప్పుడు జరిగినదంతయునిజము రానీ. సారంగధరుడు దోషియా ? యియుత్తరము నీకెట్లువచ్చెను ?

అంటి— చిన్నప్రభువుగారు దోషులుకారు మహాప్రభూ !

రాజు— హరహరా నేనెంతపాపాత్ముడ నెంతకఠినుడను ?

అంటి— ఇది చిత్రాంగిరాణిగారువ్రాసి చిన్నప్రభువుగారి కిమ్మని నాచేతికిచ్చినారు. మహాప్రభూ ! కూటికొఱకుఁ జేతిన దాననుగదా ? చూపెచెప్పినట్లువినకున్న నాతలనిల్చునా ? ఇప్పుడునిజ మొప్పుకొనక విధిలేదు. నన్ను గాపాడెదమన్న మనవి చేసెదను. చిన్నప్రభువుగారు తమ పాపురముపై నాసతోఁజి త్రాంగిరాణిగారిమేడచెంతనిలువఁబడినన్ను బాపురముండిసిొ నిరమ్మనిచెప్పఁగా నామాట నేనుజిత్రాంగిరాణిగారికి మనవిచేసినాను. పిమ్మటనాపెనన్నతని దోడితెమ్మని పంపించెను. అతడు నేనంతఃపురమునకు రానేల ? పోనీతల్లిగదా తప్పేమనిచి త్రాంగిరాణియొద్దకు రాఁగా నాపె యతనితో నల్లిబిల్లి మాటలాడి తనతోరమ్మని బల్లిపెట్టె నందుకతఁడొప్పకవిదల్చుకొని పోయె నందుకఁబగసాధించుకొనుటకై యాపెమితోనిట్లుపాపముకల్పించి యింతచేసెనుగాని మహాప్రభూ చిన్నప్రభువుగా

రావంతయులతో ఘటకాదు.

మహా—

గీ. తోడని ముపు • తగిలినేనియును న
 త్తొరబహుగానేని • ధర్మబాహున
 బాహుకమునకును • భవము లేదనియు
 దేవులందఱు ననుము • కలయుటెట్లు

రాజు— అయ్యయో రాజ్యమంతటను యుక్తయుక్త ములు
 తలెయ్యపుగా యెవరురా! రాజీవాసములేదు గీజీవాసములేదు
 చిత్రాంగినిగొల్పునట్లు నలుగురుకన్యలొనరిండు, త్వరితబోండు.
 అహా! మాంతకులికనాకాహారవాతక దెప్పెదరుకాబోలును?

శుభ— ఆయుర్తరము దురువునప్పుడే సాతంగధర్మని రక్త
 మునట్లుకొని యొకపాతకుడునిలవబడి యున్నాడు. ఎంత
 పని జరిగెను?

రాజు— అహ తుదీ! సాతంగధర్మడా! కలవవిసృడా
 నరసినిది, విజ్ఞాననిధి, జగదీశమూనా (మూర్ఖులచు)నత్యం
 తుడా!

మహా— వేరుపట్టాజీని మహావృక్షమువలెబడియేలినవా
 రుమూర్ఖులైనారు. మంత్రుగారూ! వారిశిస్తునకు మీయింక
 తలము దాపునీయిండు.

మంత్రు— ప్రభువుగారు బిట్టమూర్ఖులైనారు. మహాకవి
 గాయకశిరోమణిగారూ! నేడెట్టిధర్మముచూడవలసినచ్చెను.
 మనమంత పాపముచేసికొన్నాము?

మహా— ఏమియుండెన నాప్రాముఖ్యము బ్రోక్షించరాదా?
 గీ. చిత్రాంగిని నుప్పుపాత్రుడొదీచియవలె నాకమనము
 దుర్లభమవలెను.

మహా— చూచితారా మంత్రుగారూ!!

గీ. మందుతో గడు శోభకు • ధృములూర్జి
 కన్నులవఁ గొల్పి శోకముల్ • గొమ్మునులకు
 మూర్ఖులౌతుడు దెష్టత్రు • భవకటా ము
 దొంగి మెల్లనడు నదర్శి • భంగివలెను.

రాజు— (మూర్ఖుడేటి) హాపుత్రీకా! యెంత చేసినరా?
 యేదీయూశికు హంతకురాలు?

గీ. మహాప్రభూ తాముపరిచిన భటులు రిక్తగ వచ్చు
 చున్నాను. దీనియొద్దొక మెట్టే వేసినదేమో?

భటులు— (ప్రవేశించి) మహాప్రభూ చిత్రాంగిదేవి చీ
 కడంగడులో దలుపుగడియై పండుకొన్న దెతపించినను ప
 లకులేదు. మేమంతో కట్టముతో దలుపునగులొట్టిమాడఁగా
 విషముత్రాగి మృతిపొందినట్లు కానబడియె.

రాజు— సరేయే యాదుర్మార్గురాలు తనవేరము బయలు
 పడునేమోయని తానేముందుగాడెచ్చెను. కానీ, మంత్రు, మ
 హాకవిగాయకశిరోమణి మనమహారాష్ట్రంబునగలవీరికొందఱు.
 కనికరము కన్నకమవు రత్నాంగియొక్కవో?

గీ. కన్యతేజక కెరిలి • యేలదేలి
 తొలి, నడక పయన కన్న • తొడకు క్షే

తెలియనేరక కిమ్మి ♦ ధిండుకొంటి
నకట విపరీతమైవము ♦ నడ్డ దగమె.

(నిష్క్రమింతురు.)

మహా—

గీ. తమ్ముచూలిన ధగ్గంబు ♦ తగదంటఁచుఁ
దలలనలరించు తమమొద ♦ భుజుగావఁ
బూని చాచిననీడల ♦ ముణుచుకొనియెఁ
బాదపంజుల పడుమింట ♦ భానుఁడొప్పె.

(అనియందలు నిష్క్రమింతురు.)

ప్రదేశము— రత్నాంగి యంతఃపురము.

(రత్నాంగి విచారించుచుండ విలపంతయుపచారము చేయుచుండును.)

రత్నా— అయ్యో నాకొడుకో కొడుకో, నాముద్దుతండ్రి
నాప్రాణధనమా నాబంగుకొండా నానాయనా నామదపుటే
నుఁగా నాకేమిదారిరా? నేనెందుఁజొత్తునురా? చక్కనినాన్నా
నీకై యెన్నినోములునోచితినిరా నేనెండటివేల్పులకు మొక్కితి
నిరా (తలమోఁచుకొనుచు) సర్వేశ్వరా నాబిడ్డనిఁగాపాడవా?

వల—(చేతులుపట్టుకొని) అమ్మా! యొర్పుకొనుఁడు బల
వంతముగాఁ జచ్చిపోయెదరా?

రత్నా— వదలు వదలువలవంతా! నేబిగ్గరగనేడ్చెదను నే
మోఁడుకొనెదను, నేఁజచ్చిపోయెదను. నాజెక్కలుపట్టుకొనకు
మీచేతులతో వానినే నెత్తుకొంటినిగదా? నాతండ్రియెడ నా
సారంగధరుఁడేడినావరప్రసాదియెడ నా సత్యసృతుఁడేడి?

ఏందుంటివిరా కొడుకా! నన్నమ్మాయని యింకపిలువవా నా
కనులఁజూడవా? నేనెన్నిదలఁచుకొందునే వలవంతా! నాతండ్రి
పురికింటి దీపముకన్న నెక్కువగ వెలిగినాఁడే? చుట్టవక్క
ములింతచక్కచివానిం జూడలేదన్నారే? నేనేమి సేయుదునే
యూజినము పోదాయెనే? ఆహా తండ్రి! నీవునిరపరాధివిరా
నాసవతికెంత దుర్బుద్ధిపుట్టెనురా? నాయన్నా నాచంటికూనా
నాకగపడవా? నీతల్లిలోదార్చవా? నీసాపురముల నెగిరింతు
వురారా? నాతండ్రినీవిల్లింకెవరు పట్టఁగలరురా? త్రిలోకశూ
రా యెంతచదువుకొన్నవాఁడవురా నాయన్నా యెంతసత్యసం
ఘుఁడవురా నాబిడ్డా యోయయ్యా యోనాన్నా పలుకవా?
సీయమ్మపై నీకలుకవచ్చెనా! నామాటకునీవెన్నఁడుంజనదాఁ
టవుకదా! గొడ్డుదేవుఁడు నిన్నే వెదకెనా? నాతండ్రి నీతండ్రి
కిసత్యము వోచదాయెనా? ఆమృత్యుదేవత నాసవతియెంత
పన్నికపన్నెనే వలవంతా! నీకాళ్ళు సట్టుకొనెదనే వలవంతా!
నాచిన్నితండ్రిని నాకగవర్చవేసలవంతా! ఏమిసేయుదునేవల
వంతా! నాప్రాణముపోదాయెనే వలవంతా! (మూర్ఛిల్లుచు)
యెంతపనిచరగెను?

వల— ఏమివిధి యెంతఘోరము చూడవలసి వచ్చెను?
రత్నాంగిదేవి మూర్ఛిల్లెను. కనికరమీపెనుదు రుబ్బినెత్తురు
చిమ్ముచున్నది. పన్నిరుచల్లినసేదదేలునేమో?(పన్నిరుచల్లుచు)
అయ్యో! యీమెబ్రతుకదుకాఁబోలును? నన్ను బ్రాణమువలె
జూచునదింక నాకెవరుదిక్కు?

రత్నా — (నేనదేటి) ఏడివాకొడునువా యన్నయ్యేటి నా కమలు చీకట్లు గొమ్మచున్నవి. అయ్యో కొడుకా! (అరిగి మూర్ఛిల్లును.)

వల — అహః! యామె తేల్చితియును దిరిగియెరుగుచున్నది. బాగున్నదికాదేమో గుమ్మమునొద్దవును. (పోవును.)

రాజు — (ప్రవేశించి, తనలో)

గీ. అన్నసాక్షిత్వమున భూమి • రాజీవ

సమస్త దుష్టాదులుహరాహ • సమముపుసె

మండియు జిత్రాగిరుబుద్ధి • మమముదాల

మక్కటా మోహమన్నిటి • కక్కటాబు.

అవధిలేని యాకస్మికములు! నేడు మూడులుబడునకు యమదినమయ్యెను. నాప్రియపుత్రునియే నాకగవడముగదా! సత్యమెఱుంగనైతి నెంత యభివేక్షి. అహ! రాజ్యముత్రా! నీకెంతయహంకార మెంతయభిమేము? ఇంతకును నేనేకదా కారణము? సారంగధరునిగాదని యాచిత్రాగిని నేనేలకట్టుకొంటిని? సారంగధరునిపై జిత్రాగినికంటెగలగుమోహమునా? యమే. నాపుత్రుడు నిర్దోషియని స్పష్టమయ్యెనగాదా? ఈ సప్తరతయు నాదే. నాయనివేకమే యాయుధుడై మృత్యుకారణమయ్యెను. సత్యసంధుడైన కొడుకనా? యముగాఢంబున నెందునూ గివెకరము కన్నకనుపురత్నాని యెట్లు బ్రతుకును. కరవలములు లేనిదేహమునకు దలవాలి నేమనూత్రీ మొందు కుండనెను వీరందఱు బోయినవి.

గీ. వలచిక్కుకొన్న • భార్య బాణియాట

సత్యకునినుకుని • జంపుకొనుట

యాపరాని యితి • యాపద బొందిన

బ్రతుకుకన్నజాపు • పరుసుగుము.

గనుక యీసాక్షిజీవన వికల్పానికి బలియిచ్చుటయేమేలు. సర్వేశ్వరా! యింతప్రాసితినా? అహ! యదేర్త్నాంగి తెంచినదిపుకొమ్మనలె వాడిపడియున్నది. నిదురించుచున్నదా యేను? కాదు పుత్రకోకాగ్ని దహించుచుండ నిదురెట్లుకట్టును? కొడుకునకై వేడ్చియేర్చి మూర్ఛిల్లినది కాబోలును? అహ! సర్వేశ్వరా! యీ పెమ్మతినిందలేదుకదా నేనీమెకెట్లు తెలుపగలను? పాపాత్ముడ నీపెమ్మతికెట్లుమాడగలను? సారంగధరునీమెకెట్లు కన్నగలను. హరహరా! యీ పెమ్మతినొందుటయేనిజమయ్యెనేని తత్త్వమేనేనుగూడఁజెప్పెదను. అదిగో దాసినలంత. ఏమేర్త్నాంగి దేవి మూర్ఛిల్లనది?

వల — మహాప్రభా! అమ్మగారింతసేపు నేడ్చియేర్చియూర్చిల్లినారు. నాకెద్దియందోచెకెరినైనది బిలుచుకొనినచ్చుటకావలికెబోవునంతలోమాపుణ్యమున నేలెవారేయెదురైరి

రాజు — ఎంతమాడెద యెంతభేదము? దేవనోట మంచినీరుపోయును నేదదేలునమో?

వల — (నీరుపట్టుచు) అమ్మగారూ! అమ్మగారూ!

రత్నా — (మూర్ఛదేటి) నాతండ్రియేడియేడినాకొడుకు అదిగో ప్రావేశ్యుడను (పాదములనొంగుచు) ప్రావేశ్యరా!

రక్షించుచు రక్షించుచు.

రాజు— (గుమారుతో కన్నులొత్తుకొనుచు) పాణిశేష్యరీ! నేనేమి చెప్పగలను? నేనేమి సేయుచును బాపాత్ముడనువాడో కుడను. మనబిడ్డను నిరపరాధియను? నిష్కాణముగ నా దుర్మార్గురాలిమాటవిని వానినిబంపించితిని. హరహరా! విఫలములుండె.

రత్నా— నాకొడుకో కొడుకో నీవండ్రోరచ్చెనురామామరా నీతలిదండ్రులనోదాచరా పాణిశేష్యరా మనబిడ్డను నిరపరాధిగదా చంపబడెనా? మఱిమనయొద్దకురాదా మనకంటఁ జడఁదా?

రాజు— ఆహాతండ్రో! యెంతపరాక్రమశాలిని యెంతసత్యసంధుడవు? నిన్నురక చంపించినందుకేమనకొంటివో నేనేంత దోషివాడ నెంతమరదృష్టవంతుడను? దుష్టచిత్తోంగితివనా పమునకుఁ దగునట్లులనుభవించెనుజమా నాయనా యిఁకనిన్నెట్లుమాడగలవయ్యా నీతలిదండ్రులునీకై పలవించుచుంటిరెండుంటివిరాతండ్రో!

రత్నా— (తనలో) అయ్యో నాప్రాణనాథుడెంతదుఃఖించుచున్నాడు. నేనింకనీతనినోదార్చనియెడలగేడుమూఁడును నాకొడుకున్నను మఱియనీమూఁదలోకములకన్ననునాభర్తయేకదానాకెక్కడ? (ప్రాణశయి) ప్రాణేశ్వరా! సరియూసర్వమా స్త్రీసైత తాముగూడశోకించెదరా? మనమంతొల్లియే పాపముచేసికొంటిమో యిట్లుకట్టిపడి వెను. విధివారైతప్ప

కృమా యాచచ్చిననానతికలన నింతయయ్యెను.

రాజు— పాణిశేష్యరీ! యాయుద్ధతిచావునకును నీకింతదుఃఖమునకును నాయవివేకమేకారణము? నేనింకబ్రతికి యీసౌరశోకమునస్పహింపజాల నయ్యోపుత్రీకా!

సీ. కాంక్షతో దీనుఁ ♦ గాను దయాశాలి

వక్కటా యంటివే ♦ దిక్కుమాలి

నుసూర జగదేక ♦ శూర నిష్కారణం

చేనిన్నుఁగాల్లవ ♦ చించినాన

సతత మందస్మితం ♦ చిత ముఖకమలవ

దున్నావ జంతువులో ♦ నిన్ను నమల

కలనైనగల్లవ ♦ లగ్నవితండ్రోవంచు ని

న్నెంచకూరక నటి ♦ కించినాన

నిరపరాధిని పుత్రీకా ♦ నిన్నుజంపి

ధర్మమెఱుంగక లోకనిం ♦ దలకొడియిడి

దక్కియుండిన వాడేహ ♦ మక్కటకట

చెప్పచిక్కిన పరికన్న ♦ వృథయగుదె.

ఇంక బ్రతికి యీఘోరశోకమునస్పహింపజాల నిక్కత్తికి నాజీవనముబలియిచ్చి సుఖించెదను.

రత్నా— నలదువలదు పాణిశేష్యరా! మేటిధైర్యశాలుని తామిట్లు జాలిగుండందగునా? విధివృత్తమెంతటివారికి దప్పనగునా? మించింది తలంచనలదు చూడుచు. అడుదాపనునా నింగన్నతల్లిని నేనుగూడ పైచుకొనగఁ దామిట్లు దిగులొంద నేల నాత్మహత్యమిగులదోషమా లోకములోనపకీతి. ఎవరిగ

టికి వారేకారణము. సారంగధరుని మృతికిఁ దానుకారణమని తలంచఁదగదు.

రాజు—

గీ. ఓస్మిగొన కృష్ణున్ లాగు ♦ మన్నకొలది
జడుగురెట్టించి నిచ్చు ♦ విడియగాధ
మండు దనికొతుతో మప్పు ♦ జెందుగుట్ట
మలుల నాకోకమింతతో ♦ వాగఁబోడు.

ధటు— మహాప్రభూ! యేలినవారి దర్శనమునకై చిన్న ప్రభువుగారింగొంపోయిన హంతకులువచ్చియున్నారు.

రాజు— హరహరా నర్వేశ్వరా!

గీ. అడవిలోపల నడురేయి ♦ యందుకారు
గొమ్మి యాకస్మికముగ బెం ♦ గాలిటువ్వ
వానఁ గొఱచువాతిన ♦ వానిమీదఁ
బిడుగునలెఁ బుత్రమృతివారఁ ♦ విందునేమి?

రత్నా— అయ్యో నన్నుగన్నతండ్రి నాచంటిమానా నీ వున్నర్థమందుంటివా యిఁకనీకాకలి దస్వికలులేవా? నుమా రమైన నీయుడలు నేలకప్పగించితివా? నాకొడుకా కొడుకా.

హంత— (ప్రవేశించి) సజీవులై చిన్నప్రభువువారున్నార లెనికేయషాయమును లేదు.

రాజుగీ. రత్నా— సంతోషము సంతోషమెంతశన్యలము? మాతండ్రియేఁడి యెల్లుచంపుటమానినారు నిజమే నిజమేయో హలూదేవుడెంత పొంచివాడు?

హంత— మహాప్రభూ! సంశయించవద్దు హాయిగఁజెప్పఁ ప్రభువువారు బ్రతికియున్నారు. తమకొక్కరికిఁదప్పఁబట్టణమంత టికినిజన్నప్రభువుగారు నిదో ఘోరిష్టమగుఁదెలిసియున్నది. మానాయకుఁడు మాణోనిన్న నే యిగిజముచెప్పినాఁడు. చిన్న ప్రభువుగారు మమ్మెన్నోవిధములఁదమ్ముంజంపుమని బ్రమ్మిపెట్టి నారు కాని చూచిచూచి చంద్రునివంటి యాలినింజంపుటకుఁ జేతులెట్లాడును. మాయదృష్టమున నింతలో సత్యము తనం తటనేబయలుపడెను. గనుక నిబ్బరముతో నేలినవారి కీక్షేమ వాతఁ డెలుపవచ్చితిమి. మమ్మరిక్షింపవలెను.

రాజుగీ. రత్నా— మీరు హంతకులు కారు మావాలిటి వేల్పు. ఏడిమాయన్న?

హంత— ఉత్తరపుటడవి పూదొంటలోఁ దాముండెదమని యుఁ దమతల్లిగారికిని సుబుద్ధికిని దమయునికి తెలియవచ్చుమని యు సెలివిచ్చిపోయిరి.

రాజు— సరియే మీనల్లురగు నాల్గువేలు బహుమతి యి ప్పించెదములెండు. మంత్రీకిని, మహాకవిగాయక శిరోమణికి క్షేమవాతఁ సెప్పి తక్షణమే యిటకరమ్మనుడు.

హంత— చిత్తము. (నిష్క్రమింతురు.)

రత్నా— జీవితేశ్వరా! దేవుడెంతటి కరుణాసముద్రుఁడు మంచువలె నంతశోకము న్మాయనుయ్యెంగదా? నాతండ్రిని సత్యముకాపాడెను.

రాజు — ఔను నిజమెటుంగుటకు మానవుడననెంత ? ఆ హా! సత్యస్వరూపుడగు పరమేశ్వరుడంటి యెంతస్వప్నము?

గీ. ముత్య నీటిలోన ♦ మున్దియూపిరియాడ
కున్నకూడ్కి నిశును ♦ నొందుమనకు
నిపును వైకించెలి ♦ ననగిదిసంతోష
మర్యాద బలమసాధ్య ♦ హరునిక్కనను.

రత్నా — నాతండ్రిన్నాకనులారాజుచుపటకను నాకు నమ్మకములేదు. ప్రాణేశ్వరా కిటాక్షించి విచ్చేయవలయును.

రాజు — సంఘోషమే ప్రాణేశ్వరీ! నగరుసలంకరింపించినమస్తపరివారముతోమఱియునేగుటము. దేవుడనుగ్రహించినాడు మనకేహింపంతయునులేదు. అదిగో యీవారతాతెలిసి కాబోలుసంఘోషముతో గిలిగింతపాడుచునాడుచువచ్చుచున్నాడు.

గిలి —

ఏకతాళము — బ్యాగురాగము.

ప॥ చిన్నచిన్నభువుమానదక్క మాకేమికొఱతె-

యో- చెల్లకక్కపిల్ల నీవాటనేతాట॥ చి॥

౧. జొరయెండ గాయక నా- ర్యుండనేగబోరా-

మా- చంబురునంచర॥ పారిగారిమారీగపామగామరీగసా॥ చి॥

౨. నేరమంచినట్టి పల్ల - మారింపయ్యగోరె॥

నిక- నిజముమాకు దేరె॥ చిన్న॥

గీ. ఆకలింగొను కడుపున ♦ కన్నమునలె

గొఱధువాటిన మేనికె ♦ గుంచటిపరె

దురదగొను చెడికిందూడి ♦ తిరిగింది

మీకుజేల్చుకునాయొక ♦ మేలువారా.

పెద్దప్రభువుగారికి బెద్దనేను నమస్కారము.

రాజు —

గీ. నాదుప్రాణధామ్య నా ♦ మోదపదము
నాదుబ్రతుకనె వెనెల ♦ నాదుకనల
గన్నపువ్వునూపు నా ♦ యన్నబంతికి
యన్నవారా చెప్పలెదె ♦ నొందుచును.

క. మిన్ననెగబాకి స్వము

గొన్నటు సంపూర్ణశక్తి ♦ కొమరినటుల్

చిన్నన్నజేమనారాకి

వెన్నెన్నో జోకతిగ ♦ లేపుంజూపెన్.

పెద్దనీవననేమిరా ?

గిలి — మునుపటికంటె పరకంత్తైనం బెరుగలేదా నాకు

బుద్ధి.

గీ. కానికోకలబర్హరా ♦ కాసిలిండి

గాడివను నాయమాదల ♦ కీడిబదులు

గోరుమంగలి కన్యాయ ♦ మూరునటులు

టూటాపుతార్చుగుల్లకు ♦ బురువువట్టె.

రత్నా — నాయన్నయెందుండెనురా ?

గిలి —

కాఫీ — ఖండగతి.

ప॥ కుడియెడమలదిగిప్రాద్ధానాక - వడికిసత్తముగాయవద్దా॥

ఉడులోతంటింతబద్ధాదాని - కుండెరాయొక పెద్ద॥

ఉడు మఱిచిన్న ఈత - అదివడికనామనాయుడ౯ కు॥

౧. మిన్న ముట్టుచుండెల్ల సాక్షియగ - గొన్న మమ్మి నెసమ్మ మెక్కె॥

గన్న శ్లోకీ బెంపెక్కెమా - చిన్న ప్రభువుమాకుంకె॥ కు॥

౨. గాలిసంటిది నాదుమాటయెల్ల - కంపులింపునవైచులైలు॥

మేలచేకూకెనిపూలు - మాలాల నీసాలు నేసాలు॥ కు॥

ఉత్తరపుటవి పూ: దోటలో బోతుతప్పిన బెబ్బులినలెజిన్న
ప్రభు గానన్నారలు చూచినటేచేచిన్నారలు. దధిగిణిథోం.

రాజు - ఓరీగిలిగింతా! నీవుమాకు బ్రాణమునంటివాడవు
కోరుకొను మెద్దియొకనిచ్చెరము?

గిలి - ప్రభువుకునుకగోరుకొమ్మనెదరు సరే యీమేడ
నాతలకెత్తగలరా?

వల - మహాప్రభూ! అదిగోమంత్రి గారును మహాకవిగా
యశిరోమణిగారును ఎచ్చుచున్నారు.

రాజు - గిలిగింతా! సారంగధరునియొద్దకు రత్నాంగిదేవి
యందలముతో నీవేగుము.

మహా -

గీ. ముందువలె భూరిసంతోష ♦ మందనీక

యిప్పుడొడకొడవనగు ♦ నెండవగిది

నేలినగు గమ్మగవయందు ♦ నింపుమీటు

మండెఁకులు మాకు నే ♦ తొత్సనముగ.

రాజు - మంత్రి! మహాకవిగాయశిరోమణి నేనుమాకు
వ్యాధిదోలగినట్లుదుర్మార్గురాలుతనంతటతానేచచ్చెను. మఱి

యుచుబోయినజీనిమునచ్చినట్లు సత్యసంధుడగుసారంగధరుఁడు
మరకుడ క్కె మనమెంతటియృష్టప్రపంచతులము.

మంత్రి - మహాప్రభూ యేలినవారి యాజ్ఞానుసారముగ
నగరెల్లయు సలంకరింపబడెను.

రాజు - సంతోషమురండు చిన్నవానిందోడ్డుకొనివత్తము
(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

ప్రభాతము - ఉత్తరపుటవిపూ:దోట.

(సారంగధరుఁడు పాడుచుపనివేళించును)

జంజాటి - ర్యశశగతి.

న॥ అగడడమేరామా - యయ్యలోకనానాకా॥

జగంబులగన్నతంద్రీ - పాధుసౌఖ్యదాయకా॥ అగు॥

౧. నేనెచటం గానరా - నిన్నుసత్యమందుడప్ప॥

గానలోలావేషగ - గానరారామాయప్ప॥ అగు॥

౨. దేహమోహమాడ్చరా - దివ్యజ్ఞానమిరా॥

యోహోసర్వేశ్వరా నీ - యున్నిబయలునేయరా॥ అగు॥

ఉ. కారణకారణంబ తిగిజ ♦ గత్సభునా సకలాంతరాత్మ సం

సారవిజ్ఞాన భూరకలు ♦ పప్పు దయాంబుధి సర్వజీవనా

ధార యశోవిహార విభు ♦ ధన్యవనీయచరిత్ర భక్తమం

దార మహేశ్వరా నిజము ♦ దాచెక తెల్పర నాదుతండ్రికిక;

హంతకులు నేనెన్నివిధముల బోధించినను వినక నన్నిగిల్చి
నారు. ఆహాసత్యము హంతకులక గూడ జేతులాడ నీతేదు.
నాదనియికేమికాదలచియున్నది? అయ్యగారితోహంతకులు

నామృతివారతబొంకెద రంతతో నాయయ్యకును మఱియునా
దుష్టచిత్రాంగికిని సంతృప్తియగును. కటావిధి నాజీవితకాల
ముఖే క్షణమైన నొంటిపాటెఱుంగని నాకిప్పుడెంతపట్టె. రాజే
బీద బీదయేరాజు. స్థితులు కట్టుచున్నవలవంటివి. ఇదిగోనేని
పునుపొత్తిజ్ఞనేయచున్నాను. మాతండ్రిగారికొకవేళ సత్యము
తెలిసి నన్ను చిల్పనంపినను నేనింకరాజుగన మొల్లకుంటరూఢి.
ఈమీదనేకాకినై యన్యతదోష మెఱుంగని వనంబులగుమ్మ
రుచున శ్వేత్యరుంబాడుచు నాత్మా రాముండనై విహరించెద నది
గోప్రామిత్రుడు సుబుద్ధికన్ను పండువైనచుచున్నాడు. ప్రి
యమిత్రుడా (కాఁగిలించుకొనుచు) ఓహో సర్వేశ్వరుడు
దయాసముద్రుడు ?

సుబు— నేనెంతయద్భుతవంతుడను. తిరిగి యేలినవారిం
జూచు భాగ్యమబ్బుననుకొనలే దింతయు సత్యస్వరూపుడగు స
ర్వేశ్వరుని కృపకదా ? తామునిరపరాధులని పెద్దపొత్తుగారికి
విశదమైనది. ఆదుష్టచిత్రాంగి యదేమోకాని విషముతాఁగి
చచ్చెను. తమ్మహంతకులు విడిచినందుకుఁగదా మాతండ్రిగారపా
రామోదమంది యిప్పుడు సపరివారముగా మిమ్ముఁ దోడ్కొన
వచ్చెదరు.

సారం—నాబ్రతుకుకన్న నాకెక్కుడునంజోషచుయ్యగారు
నన్నునిరపరాధిగాఁ దెలిసికొనుటకదా ? సుబుద్ధి! నేనింకఁబుర
ము జొరనొలక వనంబుల నాత్మా రాముండనై విహరింపఁబ్ర
తిజ్ఞబట్టినాఁడఁజూమా ?

సుబు— ఆహా పరమేశ్వరా! యేలినవారు సత్యసంధులు.
ప్రతిజ్ఞతిరుగనొల్లరు. నేనుమిమ్ము విడిచి క్షణమైనబ్రతుకఁగలనా
మితలిదంక్షులిదివిని యెటుపై చెదరు ? తామెంతపని తలంచి
నారిట్లుతగునా ?

సారం—ప్రాణమిత్రుడా! వినుము. నాకఁజెండ్లిగాక ముం
దేస్తీన్వభావమున్నట్లు మెనది. ఇకనెట్టిదుష్టసంపర్కములోసంసా
రికూపములోఁదెలిసి ముంబడ నేల ? ఈశ్వరునింబాడుచుదోస
మెఱుంగని వనంబుల నింక మిగిలిన కాలముం బుచ్చ నిశ్చ
యించితిని.

సుబు— తామిట్లు నిశ్చయించినపుడు తమ తలిదండ్రులు
గూడ నికరాజ్యమొల్లక వానపస్థాశ్రమము కైకొంటరూఢి.
మఱియు నేమఁగూడసిద్ధుడనై యేలినవారివాశ్రయించెదను.
భోగములందునాకుఁగూడ విరక్తియొదవెను. వలయునపుడు
సంసారముత్యజించుటకై చిరకాలముకిందటనే నాతలిదండ్రు
ల నొప్పించితిని. యదిగోయందలముపై మిత్రుల్లిగారువచ్చుచు
వచ్చరు నేనాపాదచాలునుండి తిరిగి దశానముచేసెదను.

(నిష్క్రమించుట.)

గిలి—

ఉత్తర భాగము— ఏకతాళము.

ప|| సుల్లరా యంటింత. సుల్ల పెంకెల్లెరా||

చాకిబల్ల - నాకునొల్లరా|| సుల్ల||

గ. ఉన్నది తంటరికమున్నది. యిటికిరమ్మన్నది||

కంటంబడుమున్నది. యెంటిగాఁదాఁజన్నది|| సుల్ల||

౧. నక్కరా మాపునజుక్కరా- పట్టిటక్కురా మాయ!

తోక్కరా కల్ల పొక్కరా- ఐనము గక్కరా॥ గుల్ల

ఓహూ! చిన్న ప్రభువుగాను స్వగృహమేలాగున్నది. పాపురమును మఱియొకసారి యెగిరింతమా? యదిగోమీసాక్షిగారు విచ్చేయుచున్నారు.

రత్నా — (ప్రవేశించి సారంగధరునిమోము ముద్దుగొనుచు) నాతండ్రి మేమంతయవ్వవంతులము? తిరిగి నీవునాకనుల బడుచుననుకొనలేదు. నీవు నిరపరాధుని మీతండ్రిగారికి స్పష్టమైనది. పాపపునాసనతి తనకుఁదానే విషముగొలిచిచ్చెను.

సారం — అమ్మా నాబ్రతుకుకన్న నెక్కుడు సంతోషము నాయయ్య నీడము తెలియుటనుమ్మా.

రత్నా — అయ్యోనాతండ్రి నీవువరప్రసాదివి వత్ససంఘటనవని చేసుకొనుటనుండియు నెరుఁగుదును. మీతండ్రిగారికిఁ గూడనీయందెంతయో నిమ్మకము. కనికరమాతనిమనసాచు చ్చిననాసనతి యట్లు చెఱవినదిగాని, పోనీ యింతకును మనచాలి తిడవుఁడే మనలఁగాపాడినాడు.

సారం — అమ్మా నీయట్టిపుణ్యాత్మరాలి కొదవినవాఁడెప్పు టికిని దుష్టుఁడుకానేరఁడటినానికెన్న యంగీకరుగులఁబోదమ్మా యిప్పుడు నేనొక నిశ్చయముచేసితిని. నాదొకకోరికచెల్లించెన నన్న మనవిచేసికొనెదను.

రత్నా — అక్కటా నాచంటికూనా నీకడ్డా? కోరుకొను మెద్దియడిగిన నిచ్చెదను.

సారం — అమ్మా నీవుసార్వభౌమదేవతల సర్వజ్ఞురాలవు చిత్త గింను మీప్రసంగపటనము చర్చిత చర్చణముగాఁదోచుచు న్నది. ఎక్కడనో నీయట్టిపుణ్యాత్మరాలికిఁదప్ప సంసారమంద టికి దూఱుభాదనము.

రత్నా — నాకుమాత్రముకాదా నాతండ్రి సంసారమంద టికిని దూఱుకరమే. చెప్పుమెందుకిట్లు వైరాగ్యముపల్కుచున్నావు నీవుపసికూనవుకదా?

సారం — అమ్మా సంపదలు మోహకారణములు. కాలక ర్మము లెట్టినారికి ననశములు. కావున నేయతినై కాలముగ డువఁబ్రతిష్ఠపట్టితిని. (పాదమాలపైఁబడి) తల్లీ నీబిందులకు నెల పురయనేయకటియదు.

రత్నా — కట్టనాపట్టి నీవిట్టిప్రతిష్ఠపట్టెదగునా? మనవం శమున కెల్ల నీవైకేకఁడవేకదా యాధారము? పోనీ నాయన్నా నీవేలాగునైన బ్రతికియున్నావు. విజ్ఞానివి. నేనునీమార్గమున కడ్డురానే?

నల — అదిగో సెద్దప్రభువుగా రెండఱితోనో విచ్చేయు చున్నారు.

రత్నా — నాతండ్రి నీవేయాశ్రమమందున్నను నేబ్రతికి యున్నంతవఱకు నాకంటఁబడుచుండ వలెనుజమా?

సారం — నేనందున్నను దఱుచుగాఁదమపాద సందర్శనము సేయుచుందును. (రత్నాంగివలసంతలు నిష్క్రమింతురు.)

గిలి — ఎందనమున్నామీ! నేనుమీకు శిష్యుడను. నాకు పదేశించరా? మనపావుములకుంగూడ యత్యాశ్రమమిప్పింతమా? ఓసుబుద్ధిగారూ! పొదిలోనుండి తెలు ఓయలుదేటుచున్నారా?

సుబు — నాకంతయు విసబలుచున్నది. సతివ్రతాశిషో మణులుగాన మీతల్లిగారు సెలవైసంగిరికాని యొగులకిట్లు పుత్రమోహము ద్రోంచుటశక్యమా? మీతల్లిగారు సాక్షాత్తుం బార్యతీదేవిహూటహుతి.

సారం — అదిగో మాతండ్రిగారు (నిలుచుబడి) యేలినవారికి నమస్కారము.

రాజు — తండ్రి సత్యమెఱుంగ నేరకనీకొనర్చినయవజ్జతకు నన్నుమన్నించుము.

సారం — ఏలినవారిని నేనుమన్నించుపాటివాడనా? ఇంతకుముందెల్ల నన్నుంబ్రోవదముగఁజూచువారుకారా? ఏధివశమున డల్లియనుకొని చనినందునకింతవచ్చెను.

రాజు — ఆదుర్మార్గురాలు తనకుదానే చచ్చెను. నీసత్యము నిన్నుఁగాచెను. వాంఛు హింతుకులుకారు మాపాలిటిపేల్పులు. ఆహా సత్యము శిష్యునందుకదా?

మహా —

గీ. పత్యమననెద్ది యానంద ♦ నిత్యపదవి

నిర్మలము సందియముబొంద ♦ నిదళయును

సుబు —

పాటిగనునెద్ది మత్స్యీయ ♦ భోభుతెఱుగున

గిలి —

నాటకంబెద్ది యంటింత ♦ బూటకమున.

రాజు — ఆహా సుబుద్ధివాఁకు. సత్యానందఫలభాఁకు.

మత్స్యీ — మహాప్రభూ! వరప్రసాదిగాన చిన్నప్రభువుగారికన్న సత్యమై ర్యములులోకములోనెందైనఁగలవా?

సారం —

గీ. ఏమిదక్క నుబుద్ధితే ♦ కీనరునకు

గిలి —

పశతకుంజోగు నీవెట్టి ♦ వానరునకు

సుబు —

సుహృదులకు మేటివికలత ♦ జూపుతెంపు

మహా —

కన్నవారికిలోబడి ♦ కన్నపెంపు.

సుబు —

కా. దక్కన్ సత్యయశంబు

సారం —

సిద్ధగతియున్

రాజు —

♦ దక్కన్ బుధస్తోత్ర

గిలి —

ము. ప్సేక్కు న్నల్లకుగుల్లకున్

మహా —

జేపని పే • రక్కాన్ జరిత్రంబులన్

రాజు—

బొక్కన్ దబ్బునిండె

సారంగ—

స్నేహితులకు బుద్ధిజూపె సంతోషమున్

సుబ—

జిక్కన్ పట్టి యభీష్టవస్తువులకున్ శీతంబుగల్పించుచున్.

రాజు— మహాకవిగాయకశిరోమణీ పిన్నయేపెద్ద.

మహా—

గీ. శాశ్వతపరీక్షలలోన నీ • జంబుజాడఁ

బుట్టెత్తంబట్టి పిన్నగాఁ • బోలుచెప్ప

పిన్నదీపంబు కొనియిం • గన్నగుఱము

గన్నయటు పిన్నలోబుద్ధి • ఘనతహాపు.

రాజు— సత్యవలతునిముఖ మెన్నఁచునెల్లలిలిఁజూపమకదా?

మహా—

గీ. నెలరు దిబ్బదనము నోర్పు • నిర్భలతయు

నిశ్చలతయుఁ దున్దిత • నియమితగతిఁ

తెండుదృష్టియుఁ దున్దిత • మంచునాత్మక-

సత్య వంతుని యాస్యల • యుఁముల్కవ్య.

గిలి—

గీ. దొంగతనము సిగ్గు • వెంగలికడమును

వగులు వెంగలు పొగులు • వలపు సొలపు

గొలుపు కన్నుగవయుఁ • గొంటెవస్త్రిమూట

కల్లుబోతుమల్లము • వెల్లకిందు.

రాజు— మామనసు పక్కమైనది. ఇంక నీకుక్షింభరిత్వపు దంభము, న్యాయముగనుగొనం జాలుదుమనునధికారగర్వము. మోహమునకుఁగల యంధత్వము మాకుఁ దేటపడినది. చర్మిత చర్మణసంపదలికనొల్లము. మహాకవిగాయకశిరోమణీ మంత్రీ మేమువానప్రస్థాశ్రమముం గైకొందుము. చిరుజీవి సారంగ ధరుఁడు వయోవంతుఁడు. రాజ్యభారము వహింపఁదగును. శీఘ్రముగ మాయభీష్టము జరుగవలయును.

మంత్రీ— ఏలినవారిం జిన్ననాటనుండియుఁ గనిపెట్టుకొని యున్న యీపెద్దసేవకునికింగూడ మనస్సు లొకకంబులవిరక్తి చెందె. నాబిడ్డఁడుసుబుద్ధి మంత్రీగానాస్థానంబున నియమింపఁబడఁబ్రార్థించుచున్నాను.

గిలి— కవిగాయకశిరోమణిగారూ ! యింకను మీమనసు పక్కముగాలేదా ? మేడలు గోడలు కోటలు పేటలు బోటులు గోటులు సంతృప్తితీటలేదా? పొదలు తుప్పలు గుట్టలు పుట్టలు వణికింపఁజనరాదా నాకుంగూడ వైరాజ్యముబుకు చున్నది. వద్దన్న బెండ్లియన్నట్లు నాకీ పేడిభోగములే?

మహా—

గీ. చిలుతాలపై జల • జలబాటు సెలయేటి

నీటిపై లకుముకి • దాటుచూచి

నానాట నలవాటు • బూనిమెల్లనజేర

వచ్చుజింకల కూర్చి • పాటుచూచి

వచ్చుఁగులఁజేరిలాడి • బెడిదపుటాడ్చుల

బోలయించు నేనుఁడు ♦ పోటుచూచి

దక్షిమమ్మగొనుచు ♦ దొడ్డుపులలతోడ

నాటాడు చెంచెత ♦ నీటుచూచి

నణ్ణానమునేయుచున్ భూరి ♦ వనములందు

బలురకంబుల పిట్టల ♦ పలుకలకును

స్వరముగట్టుదు జెట్టుల ♦ పట్టలందు

బద్ధములువాయు భాగ్యంబు ♦ పట్టనెపుడు.

రాజు— తండ్రి! నీవురాజ్యపాలనమును స్వేచ్ఛానుసారముగా బూనునది.

సారం— ఏలినవారు కటాక్షించెదరేని తాదోకకోరిక.

రాజు— కోరుకొనుమెద్దియైన నీకడ్డా తప్పకచెల్లించెదను.

సారం— సంసారంబింక నెల్లక ననంబులసిద్ధగతినందుటకుఁ బ్రతిజ్ఞపూనితిని.

రాజు— సత్యసంధుడవు ప్రతిజ్ఞాతిరుగనేర నక్కటా నీతల్లియిదివిని యెంతదుఃఖించునో? ఎందుకట్లు తలచితివరాచిన్ని తండ్రి? ఇంక రాజ్యమెవరు నహించగలరు?

సారం— మాతల్లిగారు సెలవిదినఱకే పొందితిని.

సుబు— (తనతండ్రింజూచి) నాకిదివఱకమ్మయు మీరును జేసినతాగ్దానముపుడు చెల్లించుకొనెద బిడ్డనింగటాక్షింపఁగోరెద.

మంత్రి— సారంగధర ప్రభువుగాను నీవునుశరీరములువేఱయ్యును మనసులొక్కటియేయని యిదివఱకేస్పష్టము.

రాజు— మంత్రి! సిద్ధగతికేగు పుత్రులను వారింపఁదగదు. మాకీచిన్నవాఁడు పుట్టకమునుపు చంద్రీచూడుని దత్తతచేసికొనుట మీరెఱుంగుదురుకదా? అతనికిరాజ్యమప్పగించి యతనిప్రాణమిత్రుడగు మీపెద్దకొడుకు కార్యదర్శిని మంత్రిగా నియమించునది. సరియే బాలకురారా! చక్రవర్తులుగనుంట కన్న సర్వజ్ఞులగు సిద్ధులగుటగొప్పకదా? మంత్రి! యీవనమునందే మేమువాసప్రస్థులమై యుండెదము. మహాకవిగా యకశిరోమణీ! మనయందఱికిట్టి వైరాగ్యసంపద గలుగఁజేసి న్నపరమేశ్వరునొక్కమొగి మనమందఱముంగలసిపాడి మఱియు సాయంకాలకృత్యముల కరుగుదము. (అందఱుపాడుదురు.)

సురట—మిశ్రిగతి.

ప॥ శత్రుస్వరూపా జగదేకదీపా- సర్వేశ్వరామాకు సజ్జనమీరా॥

అ॥ స్రుత్యపరితాపి శుద్ధవైరాగ్యంబు- నిత్యంబుకాపాడినిశేయసమిమ్ము॥

ం. అన్నిలోకములకు నాధారమగుతండి- సన్నతముగమోక్ష సంపదలీం॥

నిన్ను వేడినాము నిఖిలాదికారణ- మన్నించినీధక్తి మార్గముచూపుమా॥స॥

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

భరతవాక్యము.

ఉ. వైరములేకయెల్లప్రజ ♦ పట్టిగావుత విద్వైలెల్లఁజెం
పారునుగాత సత్యమున ♦ న్యాయతుల్యచరియింతుగిత వే
సారి సనుస్తధాన్యధన ♦ సంపదమీఱునుగాత యీశుఁడున్
స్వైరవిహార జీవనము ♦ స్వాశ్రితకోటికిఁ బెట్టుగావుతన్.

మంగళము

మ ద్వి ర చి త గ్రం థ ము ల

1. కాళీయవద్దనము (సంస్కృతమునహరికథ)
2. కంసనధ షిట్టో
3. పారిజాతాపహరిణము షిట్టో
4. కాశీశతకము (సంస్కృతము)
5. యదార్థరామాయణము (6 తెనుగుహరికథలు)
 - (1) శ్రీరామజననము.
 - (2) సీతాకల్యాణము.
 - (3) పాదుకావహ్నిభిషేకము.
 - (4) శ్రీరామసుగ్రీవమైత్రి.
 - (5) హనుమత్సంజేశము.
 - (6) సామ్రాజ్యసిద్ధి.
6. దంభపురప్రహసనము (తెనుగునాటకము)
7. ప్రస్తావక సంస్కృతాంధ్రీ సంగీత పద్యప్రబంధ విశేషములు
8. సవరసతరంగిణి (పేక్కియరుకాళిదాసకవిత్వముల లోనివిశేషముల కాంధ్రీకరణము)
9. శ్రీరామచంద్రశతకము (సంస్కృతము)

నామోష్ట్యవైఖతదోషము హద్విలచిత ముద్రిత

గ్రంథములు.

1. అంబరీషోపాఖ్యానము	హరిశ్చంద్ర.	రు. 0
2. గోతేంద్రమోక్షము	డిటో	0
3. మార్కండేయోపాఖ్యానము	డిటో	0 1
4. హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము	డిటో	0 12
5. రుక్మిణీకల్యాణము	డిటో	0 1
6. ప్రహ్లాదోపాఖ్యానము	డిటో	0
7. శ్రీజానకీశపథము	డిటో	1 0
8. సావిత్రిోపాఖ్యానము	డిటో	0 12
9. భీష్మచరిత్రము	డిటో	0 1
10. శ్రీకృష్ణజననము	సంస్కృతము.	0 12
11. బాలసారి	తెనుగుకావ్యము.	0 8
12. నూర్గోళి	డిటో	0
13. పాదంగధర	నాటకము.	1
14. తారకము	సంస్కృతము.	0
15. సూర్యనారాయణశతకము		0
16. ముకుంద శివ సత్యప్రకాశతకములు		0

END OF
TITLE